

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Збірник тез науково-практичного семінару
30 жовтня 2020 року

Львів

УДК 343.13+343.98

П78

Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою факультету №1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 13 жовтня 2020 р. № 3)

У п о р я д н и к : - Хитра А. Я.
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ФПФПП ЛьвДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (30 жовтня 2020 року) / упор. А.Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС. 2020. 117 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичного семінару «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування», яка відбудеться 30 жовтня 2020 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ. У публікаціях українських учених і практиків висвітлено проблемні аспекти процесуального та криміналістичного забезпечення досудового розслідування. Наведено досвід фахівців у пошуку ефективних шляхів його удосконалення.

Опубліковано в авторській редакції. (Організатори науково-практичного заходу не завжди поділяють позицію авторів матеріалів. За достовірність поданих матеріалів відповідальність несуть автори)

УДК 343.13+343.98

© Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020

ЗМІСТ

Абламська В. В., Абламський С. Є. ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ	6
Гарасим П.С., Кунтій А.І. НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ	9
Гарасимів О.І., Захарова О.В. СОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА З ОЗНАКАМИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ НА МІСЦІ ЙОГО ВИЯВЛЕННЯ	12
Гловюк І.В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	15
Дем'яновський В.В. ВІЙСЬКОВА СЛУЖБОВА ОСОБА В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ХАРАКТЕРИСТИЦІ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 410 КК УКРАЇНИ.....	19
Дільна З.Ф. ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПРОКУРОРА В ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	22
Гульовата Л.Я., Дуфенюк О.М. Е-СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ	25
Дуфенюк О.М., Терешко О.М. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ: ХТО ХОВАЄТЬСЯ ЗА МАСКОЮ РЕЙДЕРА?	28
Заєць У.О., Абламський С.Є. ФУНКЦІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	32
Захаркіна А.Ю. ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТІЛ ЗАГИБЛИХ ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	35
Каплан Ю.І., Дуфенюк О.М. АНАЛІЗ СЛІДІВ КРОВІ НА МІСЦІ ПОДІЇ (ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА)	38
Климчук М.П. ІДЕНТИФІКАЦІЯ НЕВПІЗНАНИХ ТРУПІВ ВИЯВЛЕНИХ У ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ	42
Коморанець В.В. ПІДКАЛІБЕРНІ КУЛІ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВІЙ БАЛІСТИЦІ	45
Комісарчук Ю.А. ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНІ ЯК КРИТЕРІЙ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВУКРИМІНАЛЬНОМУПРОВАДЖЕННІ.....	50

Конюшенко Я. Ю. ЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОРОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	53
Коць Є.П. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СЛІДЧОГО З ПИТАНЬ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ ТА ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ.....	57
Кузубова Т.О. ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТРОКІВ ПРОВЕДЕННЯ ДІЗНАННЯ	60
Майстренко М.М., Дерен О.С. ПОКАЗАННЯ З ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ І ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО МАЮТЬ ФУНКЦІЇ ФОТО- І КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПИСУ: ПЕРСПЕКТИВА ВДОСКОНАЛЕННЯ	63
Матюшкова Т.П. КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	66
Нечаєва І.О. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ЗАХИСНИКА-АДВОКАТА.....	70
Печорін П.М. 9-ММ ПІСТОЛЕТ «GLOCK 19 СОМРАСТ» ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	74
Ратнова А.В. ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДОКАЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ.....	81
Ряшко О.В. ПРОБЛЕМИ ЩОДО ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СТОРОНАМИ ОБВИНУВАЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	83
Смирнов В. А. ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ, ЯКЕ ПРОВОДИТЬСЯ ГРУПОЮ СЛІДЧИХ.....	86
Січковська І.В. КОМПЛЕСНА ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕПОВНОЛІТНІХ ПІДОЗРЮВАНИХ, ОБВИНУВАЧУВАНИХ	89
Татарин І.І. ПРОБЛЕМА ПОДАННЯ КЛОПОТАННЯ ПРО СКАСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА.....	94
Тетерятник Г.К. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ	97

Устянич О.Р., Дуфенюк О.М. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	100
Хитра А.Я. ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	103
Шехавцов Р.М. ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 365-2 КК	106
Червінко М.В., Дуфенюк О.М. ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ	109
Юхно О.О. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІРОЗДІЛІВ ПРИ ВИКОНАННІ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА, ПРОКУРОРА ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	112

Абламська В. В.

науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем протидії злочинності
(Харківський національний університету внутрішніх справ)

Абламський С. Є.

доцент кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету № 1,
кандидат юридичних наук, доцент,
(Харківський національний університету внутрішніх справ)

ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення є важливим етапом досудового розслідування, який спрямований на виконання такого завдання кримінального провадження, як притягнення особи до відповідальності в міру її вини. У зв'язку з цим, процесуальний порядок повідомлення про підозру має відповідати загальним засад кримінального провадження. Зокрема, йдеться про взаємозв'язок таких засад, як: верховенство права; законність; презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; забезпечення права на захист; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів та у доведенні перед судом їх переконливості; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, тощо.

Правовий інститут повідомлення про підозру є новим як для теорії кримінального процесу, так і національного законодавства. З першого погляду начебто здається, що нормативні приписи статей 276-279 КПК України є очевидними та такими, що взагалі не можуть бути витлумачені в інший спосіб, ніж так як вони визначені законодавцем. Натомість, правореалізація вказаного інституту свідчить про діаметрально протилежне – нормативні вимоги, що стосуються порядку повідомленню про підозру, на практиці застосовуються неоднозначно, оскільки містять протиріччя та прогалини. Цей факт також наочно підтверджується наявністю значної кількості наукових публікацій, в яких піднімаються різні проблемні аспекти, пов'язані з повідомленням про підозру.

Як слушно відмітила О. В. Капліна, в будь-якому випадку виникаюча підозра – це попередній висновок про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, припущення, яке має бути перевірено та оцінено в сукупності з усіма доказами перш ніж обґрунтувати в обвинувальному акті твердження про вчинення цього кримінального правопорушення конкретною особою [1, с. 239-240]. Відтак, можна ствердити, що повідомлення особі про підозру є одним із найважливіших етапів досудового розслідування, яке тягне за собою важливі юридичні наслідки, що вказує на необхідність наявності в матеріалах кримінального провадження достатніх доказів про вчинення особою кримінального правопорушення. При цьому зібрані докази мають відповідати критеріям належності, допустимості та достовірності.

Приймаючи рішення про повідомлення особі про підозру, слідчий, прокурор із урахуванням положення ст.ст. 91,92 КПК України зобов'язані перевірити та оцінити докази на предмет їх допустимості, достовірності та достатності, які визначають: 1) подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження. Звісно, що з урахуванням специфіки вчиненого кримінального правопорушення предмет доказування може бути розширений, тому слідчому, прокурору для прийняття рішення про повідомлення особі про підозру необхідно зібрати додаткові докази, які будуть свідчити про винуватість особи у вчиненні конкретного виду злочину. Наприклад, якщо це кримінальне правопорушення майнового характеру, то потрібно встановити вид і розмір завданої шкоди.

Вважаємо, що під час оцінки та перевірки доказів для прийняття рішення щодо повідомлення особі про підозру слідчий, прокурор повинен керуватися загальними критеріями допустимості доказів: 1) дотримання процесуальної форми збирання доказів; 2) належний суб'єкт збирання доказів; 3) належне процесуальне джерело; 4) належний спосіб збирання доказів. Разом із цим також доцільно брати до уваги критерії недопустимості доказів, які отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ст. 87 КПК України).

Як свідчить аналіз судових рішень, найбільш поширеними прикладами порушень процесуальної форми, які піддають сумніву достовірність доказів, отриманих у результаті порушення вимог закону щодо здійснення процесуальних дій. Зокрема, це стосується: проведення обшуку без понять; пред'явлення об'єкта для впізнання без дотримання вимоги закону щодо їх кількості; відсутність встановлених кримінальним процесуальним законодавством необхідних реквізитів процесуальних документів; порушення визначеного процесуального порядку проведення слідчої (розшукової) дії, тощо. В ракурсі другого критерію, порушення мають місце при проведенні слідчої (розшукової) дії працівником оперативного підрозділу без письмового доручення слідчого або прокурора, а також проведення слідчих (розшукових) дій слідчим, який не визначений в ЄРДР або не включений до складу групи слідчих.

З практичної точки зору особливо актуальним, і в той самий час доволі проблемним, є питання щодо допустимості доказів, якими обґрунтовується повідомлення про підозру, у випадку затримання особи. З огляду на те, що відповідно до ч. 2 ст. 278 КПК України особа має бути повідомлена про підозру не пізніше 24 годин з моменту її затримання, слідчий та/або прокурор повинні особливо ретельно перевірити зібрані докази на предмет їх належності, допустимості та достатності. Дотримання цим умов дозволить запобігати істотним порушенням прав і свобод людини, які гарантовані міжнародно-правовими актами, Конституцією України та іншими Законами. Нажаль, на практиці непоодинокими є випадки порушення вимог закону під час затримання особи, що звісно ставить під сумнів допустимість зібраних доказів, а отже й можливість обґрунтувати повідомлення про підозру. До таких порушень відносяться: недодержання 24-годинного строку повідомлення про підозру затриманій особі; не складення протоколу затримання або складення такого протоколу з порушенням процесуальної форми; затримання особи не на місці вчинення кримінального правопорушення, а через певний проміжок часу без ухвали слідчого судді; порушення права особи на захист; відсутність попередження про право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання; допит особи, яка затримана на місці вчинення кримінального правопорушення, в якості свідка. Відтак, наведені процесуальні порушення тягнуть за собою визнання судом доказів недопустимими, тому слідчий, прокурор повинні дуже ретельно дотримуватися нормативних вимог КПК України під час затримання особи, проведення першочергових процесуальних дій з такою особою та повідомлення її про підозру.

Резюмуючи вищевикладене, слід констатувати, що зміст письмового повідомлення про підозру в жодному разі не може ґрунтуватися на недопустимих доказах, оскільки це суперечить загальним засадам кримінального провадження. Крім того, це нівелює такі завдання кримінального провадження, як охорона прав, свобод та законних інтересів особи, неупередженість розслідування, застосування до кожного учасника належної правової процедури. І в цьому ракурсі законодавець чітко вказав, що недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень.

Список використаних джерел:

1. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 238–242.

Гарасим П.С.

начальник Шевченківського ВП
кандидат юридичних наук, доцент
(ГУНП України у Львівській області)

Кунтій А.І.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ

Грошове стягнення як реалізація застосування одного із видів заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежує майнові права осіб, забезпечує ефективне вирішення завдань кримінального провадження. Окремим аспектам накладення грошового стягнення як різновиду засобу забезпечення кримінального провадження присвячено праці М.Х. Гафізова, Н.С. Карпова, Ю.А. Кузовенкової, А.В. Мурзановської, О.В. Нікітіної, О.С. Пахолюка, О.Ю. Татарова, А.М. Штанька та інших.

У науковій літературі під накладенням грошового стягнення, розглядають захід забезпечення кримінального провадження, який полягає в грошовому стягненні, що накладається на учасника кримінального провадження за невиконання процесуальних обов'язків, у випадках та розмірах,

визначених КПК [1, с. 198]. Згідно позиції О.Ю. Татарова, накладення грошового стягнення є заходом забезпечення кримінального провадження, що полягає в застосуванні з підстав та в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, фінансової санкції до учасників кримінального провадження за невиконання покладених на них процесуальних обов'язків [2, с. 165]. Інша позиція з цього приводу налаштовує на думку, що накладення грошового стягнення полягає в накладенні на учасника кримінального провадження обов'язку сплатити у встановленому законом розмірі грошову суму за невиконання ним у визначених законом випадках процесуальних обов'язків, що застосовується під час досудового розслідування за рішенням слідчого судді, а в судовому провадженні – суду [3, с. 269].

Щодо законодавчого трактування досліджуваного заходу забезпечення, то накладення грошового стягнення є одним із заходів забезпечення кримінального провадження з передбачених главами 11, 12 КПК України. Статтею 139 КПК України передбачено випадки накладення грошового стягнення. Відповідно, накладення грошового стягнення в результаті нез'явлення на виклик може бути застосоване до підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, цивільного відповідача, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які були у встановленому КПК України порядку викликані (зокрема, наявне підтвердження отримання ними повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явилися без поважних причин або не повідомили про причини свого неприбуття (ч. 1 ст. 139 КПК України).

В контексті нашого дослідження основну увагу ми приділимо накладенню грошового стягнення щодо особи, яка здійснює функцію представництва у кримінальному провадженні, яким є захисник.

Під час кримінального провадження адвокат здійснює представництво потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, тобто є їхнім представником і відповідно користується їхніми правами та обов'язками.

Відповідно до ч. 1 ст. 324 КПК України якщо в судове засідання не прибув за повідомленням захисник у кримінальному провадженні, де участь захисника є обов'язковою, суд відкладає судовий розгляд, визначає дату, час та місце проведення нового засідання і вживає заходів до прибуття їх до суду. Одночасно, якщо причина неприбуття є неповажною, суд порушує питання про відповідальність прокурора або адвоката, які не при-

були, перед органами, що згідно із законом уповноважені притягати їх до дисциплінарної відповідальності.

На нашу думку, під час кримінального провадження до адвоката може бути застосовано такий захід як накладення грошового стягнення у разі неприбуття його до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду без поважних на те причин, лише у тому разі, коли він здійснює представництво інтересів особи, яким у кримінальному провадженні можуть бути потерпілий, цивільний позивач та цивільний відповідач, юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт.

Судовій практиці відомі випадки про накладення грошового стягнення до адвоката. Так одним із таких можна навести, ухвалу Київського РС м. Харкова від 06.02.2013 року, в результаті винесення якої накладено грошове стягнення на адвоката. В ході судового розгляду з'ясовано, що в судове засідання не з'явилась потерпіла А. та її представник адвокат Б., котрі про місце та час розгляду справи були повідомлені належним чином та своєчасно потерпіла про причину неявки суду не сповістила, при цьому адвокат Б. надав заяву про зайнятість у іншому судовому процесі, що на думку суду не є поважною причиною його неявки в судове засідання. Тому судом зазначеною ухвалою до адвоката Б. було застосовано накладення грошового стягнення в сумі 1147 грн. [4].

Таким чином, на нашу думку слід внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 58 КПК України, де передбачити норму, якою під час здійснення представництва потерпілого, захисник користується не лише правами потерпілого, а й його обов'язками. Відповідно і такий захід забезпечення кримінального провадження як накладення грошового стягнення як наслідок неприбуття на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду може бути застосовано до представника потерпілого, представника цивільного позивача та представника цивільного відповідача у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. К.: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
2. Татаров О. Ю. Накладення грошового стягнення як захід забезпечення кримінального провадження. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 165–169.
3. Кримінальний процес: підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право, 2013. 824 с.
4. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 06.02.2013 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30060059>

Гарасимів О.І.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ

Захарова О.В.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ

СОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ТРУПА З ОЗНАКАМИ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СМЕРТІ НА МІСЦІ ЙОГО ВИЯВЛЕННЯ

У тих випадках, коли виявляють труп людини з пошкодженнями або підозрою на насильну смерть, на місці події для з'ясування обставин викликають представників слідчих органів Національної поліції України.

Під місцем події розуміють територію чи приміщення, де безпосередньо відбулася пригода, яка підлягає слідчому огляду. Якщо скоєння злочину відбулося в іншому місці, то місцеперебування трупа також розглядається як місце події. Згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством України огляд місця події — це процесуальна і невідкладна слідча дія, яка має надзвичайно велике значення, оскільки є найважливішим джерелом отримання доказів скоєного злочину. Завданням слідчих органів Національної поліції України під час огляду місця події є з'ясування певного кола питань, які допомагають вивчити обставини вчинення кримінального правопорушення. Проведення огляду місця події та трупа на місці його виявлення регламентується статтями 237, 238, 252, 267, 361 КПК України [1].

Огляд трупа на місці його виявлення має виконувати слідчий чи прокурор, який несе повну відповідальність за процесуальну сторону кримінального провадження. Він проводиться за участю лікаря-фахівця з судової медицини, а при неможливості його участі — іншого лікаря незалежно від його фаху. Для огляду місця події залучають понятих, якими можуть бути особи (не менше двох) не зацікавлені в наслідках справи, але доцільніше запрошувати тих, які вперше виявили труп або знали покійного ра-

ніше. Вони повинні засвідчити факт, зміст і результати дій, при проведенні яких вони були присутні. Якщо потрібно, слідчий може залучити також експерта-криміналіста, при ДТП інженера з автотехніки та інших, які звертають увагу слідчого на всі особливості конкретного випадку, дають відповіді на окремі питання, які виникають під час огляду місця події.

Всі учасники слідчого огляду мають поводитися так, щоб обстановка не була порушена, а слідові картина кримінального правопорушення не були пошкоджені.

Після повідомлення про подію слідчий повинен негайно дати розпорядження працівникам поліції щодо забезпечення охорони місця події. Під час охорони місця події категорично забороняється торкатися трупа і предметів навколо нього у випадках, коли нема сумнівів у тому, що людина померла і не потребує негайної медичної допомоги; якщо потрібно, перемістити тіло (ДТП, потік води тощо), зареєструвати всіх осіб, які брали участь у цьому; вжити заходів щодо збереження трупа і слідів різного характеру, а всіх сторонніх осіб попросити залишити це місце.

Огляд місця події потрібно проводити в певному порядку, залежно від того, де сталася пригода (в приміщенні чи на відкритій місцевості), а також від характеру події (вбивство, самогубство, нещасний випадок, транспортна травма, отруєння та ін.).

Якщо подія відбулася в приміщенні, спочатку необхідно оглянути вхід до нього (стан дверей, вікон, замків тощо), відмічають порядок чи безладдя в ньому, наявність стороннього запаху, досліджують різні сліди, забруднення, залишки їжі тощо, а потім переходять до огляду трупа [2, с.]. Якщо подія відбулася на відкритій місцевості, оглядаючи труп, важливо з'ясувати, чи є місце його виявлення місцем смерті людини, знайти при цьому речові докази, звернути увагу на сліди ніг, транспортних засобів, залишки їжі тощо. Огляд місця події в таких необхідно починати з огляду трупа.

Найдоцільніше, на думку видатних судово-медичних експертів Ю.С. Сапожникова [3, с.102-154] та М.І. Авдєєва [4, с. 239-341] доцільно проводити огляд трупа в такій послідовності: а) вказати в протоколі місце, де виявлений труп (будь-яке приміщення, його призначення, чи відкрита місцевість — ліс, луг, вулиця, автотраса тощо); б) занотувати загальні відомості про труп — паспортні дані (якщо вони є), стать, приблизний вік, довжину тіла, статуру, колір шкіри, наявність татуювання, шрамів тощо; в) зафіксувати місце виявлення трупа щодо оточуючих предметів чи до об-

становки; г) докладно описати положення і позу трупа, оскільки вони мають особливе значення для визначення причини і виду смерті. Наприклад, у разі смерті від дії низької температури, тобто переохолодження, характерною є поза скоцюрбленої людини. Поза “бійця” або “фехтувальника” свідчить про дію полум’я, але вона не вказує на те, живою чи мертвою людина в нього потрапила. Характерними є положення трупа в разі самогубства через повішення: у висячому положенні з точкою опори і без неї, сидячи або напівсидячи, стоячи на колінах, лежачи. Характерні також пози трупів при вогнепальних пошкодженнях, травмах на залізничному транспорті, особливо при самогубствах. Типовою є поза трупа жінки при вбивстві під час зґвалтування; д) детально оглянути і описати одяг і взуття трупа, спочатку верхній, потім нижній, визначити, в якому стані він перебуває (в порядку чи ні), які предмети зміщені, оглянути кишені, їх вміст (цінності, документи, що засвідчують особу покійного), іноді біля зміщеного одягу виявляють чужі документи, які могли випасти з кишені злочинця, також потрібно звертати увагу на виявлення різних забруднень, слідів крові, слідів від протектора коліс автомобіля та інших предметів; е) приділити увагу дослідженню трупних явищ, особливо ранніх, оскільки вони дозволяють визначити час настання смерті, первинне положення трупа, можливе його переміщення, а в окремих випадках орієнтовно з’ясувати причину смерті; є) оглянути і описати пошкодження на відкритих частинах тіла у певній послідовності (голова, шия, груди, живіт, кінцівки), вказується локалізація, вид пошкоджень (садна, крововиливи, рани, переломи, ампутація частин тіла тощо), форма і розміри їх, особливість країв ран, кінців, поверхні пошкоджень, стан оточуючої шкіри і прилеглих тканин, наявність сторонніх забруднень навколо них для встановлення знаряддя травми і пошуку його на місці події. Під час вивчення пошкоджень забороняється змінювати їх положення, а також зондувати рану і вилучати предмети, які фіксуються у глибині рани. Знаряддя травми з різними слідами і забрудненнями після детального опису вилучають для подальшого дослідження.

На наш погляд, первинний огляд трупа з ознаками насильницької смерті на місці його виявлення є дуже важливим. Своєчасно, якісно, кваліфіковано проведений огляд дозволяє виявити, зафіксувати, вилучити та дослідити сліди кримінального правопорушення, мотиви його вчинення і таким чином визначити характер і цілеспрямованість подальших слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С.319-320.
3. Сапожніков Ю.С. Первинний огляд трупа на місці його виявлення: монографія, -К.: 1940. С.102-154.
4. Авдеев М.И. Судебно-медицинская экспертиза трупов. // М.: Медицина, 1976. С. 239-341.

Гловюк І.В.

професор кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕЗАКОННИМИ РІШЕННЯМИ, ДІЯМИ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Питання відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, дуже лаконічно регламентовані у КПК України, що пояснюється міжгалузевим характером відповідного інституту. Відповідно, шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом. Таким законом є натепер Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року.

Після прийняття КПК України 2012 року були спроби уточнити певні норми стосовно такого відшкодування. Зважаючи на потребу забезпечення відшкодування коштів, виплачених державною як відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб пра-

воохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» від 18 вересня 2018 року було внесено доповнення до ст. 130 КПК України, згідно якого держава, відшкодувавши шкоду, завдану слідчим, прокурором, застосовує право зворотної вимоги до цих осіб у разі встановлення в їхніх діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вирокком суду, який набрав законної сили, або дисциплінарного проступку незалежно від впливу строків застосування та дії дисциплінарного стягнення. Проте, ця зміна суперечить ч. 3 ст. 1191 ЦК України, згідно з якою держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою, службовою особою органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, має право зворотної вимоги до цієї особи тільки у разі встановлення в її діях складу кримінального правопорушення за обвинувальним вирокком суду щодо неї, який набрав законної сили. Тобто у ЦК України взагалі не йдеться про встановлення в діях дисциплінарного проступку у аспекті застосування зворотної вимоги. Зважаючи на те, що положення КПК України у цій частині є спеціальними і прийняті пізніше, саме вони мають бути застосовні при вирішенні цієї колізії.

Разом з тим, реформування відповідного інституту наразі ще не закінчено і є пропозиції про зміни норм КПК України у цій сфері. Так, у проекті Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» щодо забезпечення виконання судових рішень» №3795 пропонується доповнити ст. 130 КПК України частиною третьою: «У разі неповернення тимчасово вилученого майна у випадках, передбачених частиною п'ятою статті 171, частиною шостою статті 173 цього Кодексу, майнова шкода відшкодовується власнику такого майна безпосередньо слідчим (детективом) або прокурором, які у протоколі обшуку (огляду, затримання) прийняли рішення під час обшуку, огляду або затримання особи, про вилучення майна (грошових коштів, транспортних засобів, товару тощо). Відповідальність за заподіяну шкоду внаслідок неповернення майна, у разі скасування арешту майна, персонально несе службова або посадова особа – керівник органу (підприємства, установи тощо), яка не повертає майно негайно після отримання судового рішення (постанови прокурора у передбачених випадках). Власник майна, крім повернення майна або його вартості, має право на відшкодування завданих збитків і витрат (відсотків, пені, штрафів, витрат на правничу допомогу, судовий збір тощо) понесених внаслідок неповернення або невчасного повернення тимчасово вилученого майна, в порядку цивільного або господарського судочинства». Без сумніву, питання відшкодування шкоди у разі неповернення тимчасово-

во вилученого майна має бути вирішено, щоб володільцю майна було забезпечено ефективне відновлення у правах. Проте, зазначені пропозиції, як видається, є суперечливими та незастосовними на практиці. По-перше, вони суперечать загальним нормам ЦК України стосовно відшкодування шкоди, завданої посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування (ст. 1174, ч. 1 та 6 ст. 1176 ЦК України), які покладають обов'язок відшкодування такої шкоди на державу. Зокрема, шкода, завдана фізичній або юридичній особі внаслідок іншої незаконної дії або бездіяльності чи незаконного рішення органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, органу досудового розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується на загальних підставах.

ВС вже звернув увагу на те, що шкода, завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, розслідування, прокуратури або суду, відшкодовується державою лише у випадках вчинення незаконних дій, вичерпний перелік яких охоплюється частиною першою статті 1176 ЦК України, а саме у випадку незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту чи виправних робіт. За відсутності підстав для застосування частини першої статті 1176 ЦК України, в інших випадках заподіяння шкоди вказаними органами діють правила частини шостої цієї статті і завдана шкода відшкодовується на загальних підставах, тобто виходячи із загальних правил про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовими та службовими особами (статті 1173, 1174 ЦК України). Шкода, завдана фізичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю посадової особи органу державної влади при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується на підставі статті 1174 ЦК України. Статті 1173, 1174 ЦК України є спеціальними і передбачають певні особливості, характерні для розгляду справ про деліктну відповідальність органів державної влади та посадових осіб, які відмінні від загальних правил деліктної відповідальності. Так, зокрема, цими правовими нормами передбачено, що для застосування відповідальності посадових осіб та органів державної влади наявність їх вини не є обов'язковою. Втім, цими нормами не заперчується обов'язковість наявності інших елементів складу цивільного правопорушення, які є обов'язковими для доказування у спорах про стягнення збитків [1].

По-друге, не виписано механізм, який би дозволив це «безпосереднє відшкодування». Адже зрозуміло, що ніякого «автоматичного» відшкодування бути не може, особа, якій заподіяно шкоду, має звернутися до суду з позовом, а відповідачем має бути слідчий (детектив) або прокурор, які діяли ex officio, що знову ж змушує повернутися до питання невідповідності такої регламентації ст. 1174, ч. 1 та 6 ст. 1176 ЦК України.

По-третє, виникає питання щодо формулювання «власник майна, крім повернення майна або його вартості, має право на відшкодування завданих збитків і витрат (відсотків, пені, штрафів, витрат на правничу допомогу, судовий збір тощо) понесених внаслідок неповернення або невчасного повернення тимчасово вилученого майна, в порядку цивільного або господарського судочинства». Виникає питання, яким чином у порядку цивільного або господарського судочинства буде доводитись неправомірність дій щодо неповернення або невчасного повернення тимчасово вилученого майна. зважаючи на те, що ці питання за КПК України вирішуються в ухвалі слідчого судді, ухвалі суду, проте, наприклад, преюдиціальними за ЦПК України є вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою (ч. 6 ст. 82 ЦПК України); преюдиціальними за ГПК України є обвинувальний вирок суду в кримінальному провадженні (ч. 6 ст. 75 ГПК України).

Отже, безсумнівним є те, що інститут відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду потребує удосконалення та розвитку, зокрема, у частині, коли заподіяння шкоди не пов'язане із незаконним засудженням, незаконним притягненням до кримінальної відповідальності, незаконним застосуванням запобіжного заходу, незаконним затриманням. Проте, зміни та доповнення до КПК у цій сфері мають не суперечити положенням цивільного законодавства та закладати реалістичний механізм їх реалізації, включаючи зміни та доповнення до інших норм законодавства, які забезпечують реалізацію цього інституту.

Список використаних джерел:

1. Постанова КЦС ВС від 20 листопада 2019 р., справа № 569/4199/15-ц, URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86000327>

Дем'яновський В.В.
аспірант кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ВІЙСЬКОВА СЛУЖБОВА ОСОБА
В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ХАРАКТЕРИСТИЦІ ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 410 КК УКРАЇНИ**

Кримінальні правопорушення у військовій сфері стають дедалі прогресуючим злом, що прогресує на теренах незалежної України. Серед таких вагоме місце посідає привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою.

Слід зауважити, що проблематика військових злочинів з позиції наук кримінально-правового та криміналістичного циклу, була предметом дослідження С.В. Албула, Г.В. Андрусів, І.Ю. Білого, Ю.М. Берези, В.П. Бодаєвського, В.Г. Волчок, А.А. Задояна, В.М. Калтигіна, М.І. Карпенка, А.І. Лобанова, В.П. Панова, М. С. Туркота, Н.І. Щегеля та інших. Результати їхніх робіт мають окремі спірні й дискусійні питання, дослідження проведені без урахування змін у кримінальному процесуальному законодавстві та сучасних тенденцій досудового розслідування.

Як свідчить статистика, за даними Офісу Генерального прокуратури України, у 2013 р. зареєстровано 95 фактів досліджуваного кримінального правопорушення, заякими у 54 випадках було складено обвинувальні акти, у 2014 р. – 288 (62 обвинувальні акти), 2015 р. – 191 (обвинувальні акти - 68), у 2016 р. – 177 (обвинувальні акти - 38), у 2017 р. – 248 (обвинувальні акти - 38); у 2018 р. – 132 (обвинувальні акти - 16); у 2019 р. – 236 (обвинувальні акти - 19); протягом січня – серпня 2020 р. – 154 (обвинувальні акти - 8)[1]. Тобто кількість зазначених діянь протягом останніх років лише збільшується, а число доведених до суду фактів – зменшується, адже із зареєстрованих правопорушень лише 15-20 % завершуються складанням обвинувального акта.

Криміналістична характеристика є невід'ємним елементом методики розслідування будь якого кримінального правопорушення, що досліджувалася багатьма вченими-криміналістами.

Так, до прикладу М.В. Салтевський, вважає, що криміналістична хара-

ктеристика – це інформаційна модель, що становить якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного виду (групи) злочинів [2, с. 418–419].

Ми ж підтримуємо думку А. Ф.Волобуєва та вважаємо, що криміналістична характеристика злочинів може бути визначена як структурний елемент окремої методики розслідування, що утворює систему відомостей про елементи механізму вчинення злочинів певного виду чи групи, в яких відображаються закономірні зв'язки між цими елементами і які використовуються для розробки наукових рекомендацій, а також побудування і перевірки версій під час розслідування конкретних злочинів» [3, с. 50].

Розглядаючи криміналістичну характеристику привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вважаємо, що особа злочинця є обов'язковим її елементом, що потребує ґрунтовного вивчення. Розглядаючи особу злочинця кримінального правопорушення, передбаченого ч.2 ст. 410 КК України, такою є військова службова особа. Такою є військова службова особа.

Так, М.С. Туркот під військовими службовими особами розуміє військових начальників, а також інших військовослужбовців, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування, вказівкою на представника влади – військовослужбовця [4, с. 11].

Поділяємо думку М.І. Карпенка, який військовими службовими особами вважає військових командирів і начальників, а також інші військовослужбовців, які постійно, тимчасово, або за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування [5, с. 163].

А. Н. Халіков стверджує, що саме наявність повноважень (тобто службове становище) у злочинця створює специфічне посадове середовище характеристики злочинів. Особистість злочинця має визначальне значення у характеристиці злочинів, які вчиняються службовими особами, через наявність у нього службових повноважень, без яких склад злочину буде відсутній. А. Н. Халіков наголошує, що службові повноваження визначають злочинця, оскільки тягнуть створення цільових установок та умислу, який реалізується в механізмі та способі вчинення злочину, а також в інших елементах злочину [6, с. 86].

Досліджуючи військову службову особу як особу злочинця, що наділена сукупністю особистих ознак, які можуть бути умовно розподілені в чотири основні групи: 1) відомості про ознаки, які характеризують службове становище особи; 2) відомості, що характеризують обов'язок особи до військової служби; 3) дані про форму вини службової особи та інших ознаках (мотив, ціль та інші обставини); 4) дані про обставини, які характеризують особу злочинця та відображують причини і умови, які сприяли вчиненню злочину та інші.

Таким чином, особа злочинця у криміналістичній характеристиці кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 410 КК України займає центральне місце та наділена специфічними ознаками відношення до військової служби, в результаті чого її можна вважати військовою службовою особою. Така особа наділена специфічними ознаками та перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики досліджуваного виду кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та наслідки їх досудового розслідування за 2014 - серпень 2020 рр. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата доступу 29.10.2020).
2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.
3. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Х.: Національний університет внутрішніх справ, 2001. 426 с.
4. Туркот М.С. Кримінальна відповідальність за зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2007. 17 с.
5. Карпенко М. І. До питання окремих ознак об'єктивної сторони військових службових злочинів у сфері управлінської діяльності. *Актуальні питання вітчизняної юриспруденції*. №4. 2018. С. 161-164.
6. Халиков А.Н. Должностные насильственные преступления, совершаемые в правоохранительной сфере: характеристика, психология, методика расследования. М.: Волтерс Клувер, 2011. 544 с.

Дільна З.Ф.
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПРОКУРОРА В ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Підґрунтям будь якої юридичної професії є морально-етичні норми її здійснення. Не є винятком і прокурорська діяльність, яка за своєю суттю та значенням вважається авторитетною, і такою, що покликана стояти на сторожі захисту прав та законних інтересів осіб, держави та суспільства в цілому.

Етичні вимоги до поведінки прокурора – це така модель його поведінки, яка перш за все відповідає загальноприйнятим нормам моралі, і яка дає можливість сформулювати позитивне уявлення про прокуратуру як орган та його працівників зокрема.

Загальні вимоги до поведінки прокурорів та їх професійної етики містяться у багатьох нормативно-правових актах, в тому числі і міжнародних. Зокрема серед них варто виділити: Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, окремі рішення Європейського Суду з прав людини, Керівні принципи ООН щодо ролі прокурорів, Стандарти професійної відповідальності та виклади основних обов'язків і прав прокурорів, Будапештські принципи (Європейські інструкції з питань етики та поведінки прокурорів) тощо. На національному рівні перш за все варто згадати Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 року, який власне визначає ті основні принципи, правила поведінки, моральні та етичні норми, якими прокурори повинні керуватись здійснюючи свою діяльність, в тому числі поза службою. Кодекс містить доволі широке коло вимог до прокурорів, в тому числі й необхідність здійснювати свої повноваження виходячи із загальноприйнятих принципів моралі, сумлінно та компетентно здійснювати свої обов'язки тощо. Також прокурору важливо не допускати такої поведінки, що може зашкодити його репутації, а саме проявів суб'єктивного ставлення до будь яких осіб зважаючи на свої ідеологічні, релігійні або інші особисті погляди чи переконання. Тобто важливо не скомпрометувати звання прокурора, не допускати дій, висловлювань і по-

ведінки, які можуть зашкодити його репутації та авторитету прокуратури, викликати негативний суспільний резонанс тощо[1].

В ході досудового розслідування прокурор виконує важливу функцію – процесуального керівництва, суть якої окрім реалізації тих повноважень, які на нього покладені кримінальним процесуальним законом, полягає і в тому, щоб виконувати свої службові обов'язки настільки сумлінно, що б дало змогу сприяти підвищенню авторитету прокуратури, зміцнювати довіру до цього органу та бути прикладом для тих органів, на які покладено обов'язок проводити досудове розслідування. Оскільки під час процесуального керівництва досудовим розслідуванням прокурору доводиться спілкуватись та взаємодіяти із широким колом його учасників, важливим для прокурора є виваженість та вміння знайти підхід до кожного, проявляти тактовність, однак одночасно демонструвати компетентність. Також важливою вимогою до прокурора є об'єктивність – принцип настільки юридичний, наскільки і етичний. За будь-яких обставин прокурор повинен бути справедливим. Тільки тверда переконаність у винуватості обвинуваченого, заснована на об'єктивному, повному дослідженні всіх обставин справи, надає прокурору юридичне і моральне право наполягати на його засудженні. Вимога об'єктивності визначає не тільки правову позицію прокурора в судовому розгляді, але і його поведінку в процесі, зокрема, і ставлення до сторони захисту[2, с. 76].

Прокурорська діяльність в ході досудового розслідування повинна ґрунтуватись на принципах верховенства права та законності, поваги до прав і свобод людини і громадянина, в тому числі дотримання принципу рівності учасників, презумпції невинуватості. Незважаючи на свій статус і належність до сторони обвинувачення, прокурору слід діяти справедливо, неупереджено та об'єктивно, одночасно намагаючись уникнути сприяння певній стороні. Виходячи із дотримання принципу презумпції невинуватості, прокурор повинен бути доволі стриманим у своїх судженнях та висловлюваннях, не поводитись із особою, вина якої ще не доведена вироком суду, що набрав законної сили, як з винуватою, а також слід враховувати всі обставини, які свідчать як про винуватість підозрюваного (обвинуваченого), так і можуть свідчити на його користь.

Для прокурора недопустимою є непристойна поведінка, тобто така, що свідчить про відсутність виховання та особистої культури. Перш за все, прокурор повинен ставитися до людей справедливо, уважно, доброзичливо, згідно зі загальнолюдськими принципами моралі, не допускаючи будь-яких проявів дискримінації. Для того, щоб в учасників кримінального про-

вадження сформувалась довіра до прокурора, слід постійно дбати про свою підвищення свого авторитету, а саме підвищувати компетентність, не порочити професійну честь і гідність. Одним із важливих принципів діяльності прокурора є повага до незалежності суддів, що означає заборону публічних висловлювань щодо правосудності судових рішень, їх критика тощо (за винятком встановленого законом порядку їх оскарження).

Отже, важливою видається усвідомлена робота прокурора над формуванням морально-етичних якостей, тобто самовиховання, із одночасним подоланням негативних рис, які можуть проявлятися через, наприклад, професійну деформацію, яка розуміється, як «комплекс негативних змін у структурі особистості, що виникають під впливом змісту, організації та умов службової діяльності» [3, с. 167]. Власне окремі прояви професійної деформації прокурорів впливають саме із характеру та своєрідності його діяльності, яка полягає в тому, що прокурор виконує свою роботу строго в межах визначених законом і під пильною увагою громадськості, що власне спричиняє навантаження як на його психіку, так і на ефективність його роботи певною мірою. Окрім того, такі фактори, як ненормований робочий день, велике навантаження, постійне спілкування із різноманітними категоріями громадян, доволі високий рівень відповідальності за власні дії та рішення, процесуальна самостійність призводять до професійного вигорання. Все це зумовлює необхідність психологічної підтримки працівників та роботи з ними у цьому напрямку, а також посиленої уваги саме етико-психологічній підготовці майбутніх прокурорів на етапі проходження ними кваліфікаційного іспиту та при проходженні спеціальної підготовки в Тренінговому центрі прокурорів України.

Список використаних джерел

1. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів: затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів 27.04.2017 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text> (дата звернення: 29.10.2020 р.)
2. Кореневский Ю.В. Государственное обвинение в условиях судебной реформы (процессуальные, тактические и этические аспекты). *Государство и право*. 1992. № 6. С. 70–77
3. Воробйова І.Ю. Деформація професійна. *Юридична енциклопедія*. Київ: 1999. Т. 2. С. 167–168.

Гульовата Л.Я.
здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
4 курсу факультету № 2 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)
Науковий керівник:
Дуфенюк О.М.
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ІПФПНП,
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Е-СУДОЧИНСТВО В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Сучасні інформаційні технології проникли фактично в усі сфери людської життєдіяльності, у тому числі у діяльність державних інституцій, покликаних реалізовувати завдання кримінального провадження. Справедливо зауважує О.Берназюк, запровадження та забезпечення належного функціонування системи електронного судочинства сьогодні вважається потребою інформаційного суспільства, звичайною вимогою, яка є невід'ємною від понять «справедливе», «ефективне», «доступне» правосуддя [1, с. 16].

Об'єктивна необхідність функціонування електронного судочинства обумовлена такими важливими факторами:

- пошук нових механізмів вдосконалення судового процесу, забезпечення основних принципів судочинства;
- загальний реформаційний тренд масового використання цифрових технологій у взаємовідносинах між державою та приватною особою (електронні реєстри, електронне декларування, тощо);
- особливості людської природи, яка прагне власного комфорту, в тому числі й у сфері правосуддя;
- різке зростання динаміки суспільних відносин, особливо у сфері господарювання;
- стрімкий розвиток технологій, який забезпечив можливість обробки, зберігання та передачі великих обсягів інформації в цифровій формі [2].

Сьогодні е-судочинство (е-правосуддя) розглядається як важливий інноваційний інструмент, здатний оптимізувати механізм захисту прав та

свобод людини, інтересів суспільства та держави, забезпечити стабільність та безпеку, ефективну протидію злочинності завдяки тим перевагам, які пропонують ІТ-розробники. Зокрема до таких відносять: оперативність документообігу; доступність рішень, інших даних; ефективна комунікація за посередництва е-пошти, смс-повідомлень про важливі події; економія часу для пошуку, передачі та обробки даних; економія витрат на друк паперових документів та організацію їх обігу; об'єктивність при розподілі справ у суді; вища якість цифрової фіксації засідань; можливість організації дистанційних засідань та багато ін.

Важливим кроком вперед у процесі розвитку е-судочинства в Україні стала розробка Міжвідомчою робочою групою Державної судової адміністрації Концепції електронного суду України (e-court) та проект відповідних змін до законодавства. Ключова ідея полягає у формуванні надійного, доступного та ефективного механізму подачі позовів з віддаленого комп'ютера (автоматизованого робочого місця), відправку документів в електронному вигляді, обмін даними про справи та документів між автоматизованими системами різних виробників [3, с. 139–143].

Основний принцип «електронного судочинства», як стверджує В. Петренко, полягає в налагодженні процесу оперативного обміну документами та інформацією в електронному вигляді між судовими установами, учасниками судового процесу, а також іншими державними структурами з метою забезпечення ефективного та неупередженого правосуддя в Україні. Запровадження сучасних інформаційних технологій у судочинство дозволить ефективніше і раціональніше вибудовувати внутрішні організаційно-процесуальні відносини як між судами та усередині судів, так і між судами та громадянами та організаціями. При цьому необхідно акцентувати увагу на правильному визначенні пріоритетів, виходячи з того, що для судді застосування інформаційних технологій у судочинстві не є самоціллю, а служить лише ефективне та новим засобом вирішення основних завдань правосуддя [4, с.74–78].

Ще однією новелою, яка забезпечує перехід до інтегрованої електронної процесуальної форми, є запровадження поняття електронних доказів, що містять інформацію в цифровій формі (тексти, фото, відео- та аудіо-записи, схеми, карти, плани, дані сайтів, електронних профілів у соціальних мережах, повідомлення тощо). Вони можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, у системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі. Фактично ми входимо в так звану «еру цифрових до-

казів», що потребує окремої уваги і на рівні науково-теоретичного обґрунтування, і на рівні практичного використання для реалізації цілей кримінального провадження.

Вчені звертають увагу, що сьогодні доцільно здійснювати подальший розвиток моделі електронного суду за наступними напрямками:

- визначити пріоритетною у сфері гуманітарної політики стратегію впровадження інформаційно-телекомунікаційної системи у судову гілку влади, як і в цілому політики щодо державного електронного урядування;

- підвищити доступність мережі Інтернет пересічним громадянам, провести інформаційну просвітницьку кампанію про можливості й переваги електронних сервісів у судочинстві;

- активізувати наукове осмислення суті е-судочинства, його потенційних ризиків та переваг, аналізу законодавства на предмет необхідності змін і доповнень;

- забезпечити належне правове та фінансове підґрунтя інноваційного реформування системи судочинства [5, с. 150–154].

Підсумовуючи, погодимось з позицією, що розширення можливостей здійснення судочинства із застосуванням інформаційних технологій, зокрема вчинення усіх процесуальних дій через засоби електронного зв'язку з відповідними механізмами ідентифікації та безпеки можна визнати виправданим рішенням, що створить умови для наближення українського судочинства до загальносвітових тенденцій удосконалення процесуальної форми відправлення правосуддя [6]. У кримінальному провадженні це означатиме, що значно скоротяться строки притягнення до відповідальності винуватих осіб, пришвидшиться відновлення порушених прав потерпілих та відшкодування шкоди, посилення дієвості засад. У підсумку матимемо результат позитивної оцінки суспільством усієї системи кримінального судочинства як дієвої та ефективної, а також зростання рівня довіри до всієї системи правоохоронних та судових органів.

Список використаних джерел:

1. Берназюк О.О. Поняття та особливості електронного судочинства в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 3 Ч. 2 С. 15-20. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-2-3>.
2. Шкарнега О. С. Електронний суд в Україні: переваги та недоліки. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня

- 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 83–86. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10952>.
3. Кушакова-Костицька Н.В. Розвиток електронного судочинства в Україні: проблемні питання. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 7. С. 139–143.
 4. Петренко В.С. Інформаційні технології у судочинстві. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 26. С.74-78.
 5. Цимбал П.В., Омельчук Л.В., Калініченко Л.Л. Напрями вдосконалення електронного судочинства в Україні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4-5 (8–9). С. 150–155.
 6. Кузьменко М., Капліна Г.А. Електронне судочинство як інноваційна процесуальна форма. Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців (13-14 грудня 2018 р., м. Северодонецьк). Частина 1 / За ред. проф. Розовського Б.Г. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2019. С. 164–174.

Дуфенюк О.М.,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Терешко О.М.,

доцент кафедри фінансів, грошового обігу та кредиту
економічного факультету

кандидат економічних наук, доцент

(Львівський національний університет імені Івана Франка)

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ
ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ, ОРГАНІЗАЦІЙ:
ХТО ХОВАЄТЬСЯ ЗА МАСКОЮ РЕЙДЕРА?**

Криміналістична характеристика протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій (далі – рейдерство) відображає інформаційну модель найбільш суттєвих відомостей про можливі способи готування, вчинення та приховування злочину; типову особу злочинця (злочинців) та типову особу потерпілого (потерпілих); типові обставини, час, місце та сліди. Використання таких даних дозволяє правоохоронним органам при наявності повідомлень про злочин під час прийняття проце-

суальних рішень комплексно оцінити ситуацію, забезпечити оперативне реагування та збір доказової інформації, блокувати способи протидії розслідування, здійснити аналіз можливих кримінальних та корупційних зв'язків, нівелювати ризики втрати доказів, виробити стратегію ефективної профілактики. Це в теорії. У практиці, на жаль, сьогодні маємо невтішну статистику, яка засвідчує вкрай малу кількість ухвалених обвинувальних вироків у Єдиному державному реєстрі судових рішень в той час, коли бізнес регулярно сигналізує про рейдерські атаки. Метою пропонованого дослідження є з'ясування хто є типовими рейдерами сьогодні в Україні.

У цій категорії кримінальних правопорушень слід розрізняти два рівні особи злочинця: рівень замовника і рівень рейдера. Втім слід звернути увагу на дві суттєві позиції: по-перше, інколи обидві ролі поєднує одна особа (замовник відсутній, оскільки сам рейдер діє у власних цілях); по-друге, якщо ж і наявна інформація про замовника, для правоохоронних органів встановити зв'язок між замовниками і рейдерами є досить складним завданням.

I. Рівень замовника. Це особа, зацікавлена у незаконному поглинанні та захопленні майна та інших цінних активів підприємств, установ, організацій, яка може мати різні мотиви: *мотив корисливий* – отримання майна та інших активів «за безцінь» з метою подальшої реалізації для власного збагачення (такому збуту, за звичай, підлягають будинки, споруди, металоконструкції, технічне, лабораторне та інше обладнання, транспорт тощо); *мотив споживацький* – отримання можливості користуватися певними ресурсами (земельними, водними, лісовими тощо), мати ексклюзивний доступ до родовищ корисних копалин на певній ділянці території; *мотив усунення конкурента* – здобуття монопольного становища на ринку; *мотив господарський* – бажання провадити господарську діяльність або передачі третім особа для провадження господарської діяльності на підставі законного правочину. Замовник фінансує рейдерство, що за даними експертів залежить від потужності підприємства-мети і може сягати від 100 тисяч до 1 мільйона доларів США [1, с. 398].

Замовників можна розділити на наступні групи:

залежно від сфери діяльності замовника:

- представники бізнесу (фізичні особи підприємці; особи, які представляють інтереси великих груп і компаній). Часто це особи, які є публічно відомими власниками легального бізнесу;
- представники влади (службові особи, які вчиняють кримінальне правопорушення з використанням свого службового становища, у тому

числі, народні депутати, працівники місцевих органів самоврядування, правоохоронних структур тощо).

залежно від ступеня зацікавлення в рейдерстві:

- особи з разовим інтересом (стали замовниками через один бізнес-інтерес, пов'язаний з певною конкретною територією, ресурсами компанії, конкуренцією на ринку тощо);
- особи з постійним інтересом (є замовниками періодично, мають постійне зацікавлення у незаконному поглинанні (захопленні) майна підприємств незалежно від території та виду господарської діяльності. Вони мають відпрацьовану схему, за якою діють та набувають у протиправний спосіб майно по всій країні. Їхнім пріоритетом при виборі об'єкта рейдерської атаки є наявність обставин, які уможливають застосування продуманої схеми).

II. Рівень виконавця. Виконавцем найчастіше є фізична особа, яка надає рейдерські послуги або представники юридичної особи, що виконує замовлення протиправного захоплення майна підприємств, установ, організацій. Рейдерів також можна класифікувати за наступними критеріями:

залежно від підпорядкованості:

- потужні фінансово-промислові групи, холдинги, інші об'єднання підприємства, які діють у власних інтересах;
- рейдери – представники компаній, які надають «рейдерські послуги», рейдери-професіонали, які можуть навіть мати свій «послужний список» та «почерк» протиправної діяльності [2, с. 23]; ведуть власну базу «вразливих» підприємств; застосовують типову схему, наприклад, маніпуляцій з акціями, даними в реєстрах, викупом боргових зобов'язань, договорами оренди пайовиків і т.д. За неофіційними даними в Україні діє до 50 таких рейдерських груп [3];
- незалежні рейдери, які працюють самостійно за власні ресурси та отримують прибуток від проведення операції [4, с. 18];
- рейдери-новачки (це так звані ситуаційні рейдери), які вперше застосовують свої знання, можуть допускати грубі помилки, не мають достатнього прикриття або займаються поодиноким та несистемним рейдерством.

залежно від розподілу ролей у рейдерській групі:

- *організатори* – це особи, що ведуть переговори з потенційними змовниками рейдерських атак, визначають обсяг і терміни виплати винагороди, розподіляють ролі та розробляють план дій тощо. За своїми особистими характеристиками, як правило, організатор – це лідер-стратег із пе-

вним життєвим досвідом.

– *координатори* – це підпорядковані організаторові керівники проміжної ланки, які мають у своєму підпорядкуванні інших осіб та відповідають за певний, визначений організатором напрям роботи (логістичний напрям);

– *юристи* – це кваліфіковані фахівці, що надають юридичні консультації, шукають прогалини в законодавстві, в статутній та іншій документації підприємства, готують пакети документів, у тому числі підроблені, ініціюють перевірки, здійснюють представництво інтересів замовника в державних інстанціях тощо;

– *економічні агенти* – це економісти та інші спеціалісти у сфері банківської, корпоративної, господарської, аграрної чи іншої діяльності, які відповідальні за збір та аналіз інформації про об'єкт незаконного поглинання, стан кредиторської заборгованості, вартість майна, недоліки в системі безпеки корпоративних відносин, безпеки активів, відносин з орендодавцями та контрагентами, вивчають конфлікти в середині компанії тощо;

– *інформаційні агенти* – це особи, які під час рейдерської атаки поширюють недостовірну інформацію у ЗМІ та соціальних мережах про об'єкт рейдерства, боргові зобов'язання, недолугість управлінської діяльності, «катастрофічні наслідки» залишення управління компанії без змін, особливо про загрозу екологічній безпеці, безробіття тощо (чорний PR), а з іншого боку формування позитивної думки про «нового власника» (білий PR);

– *агенти впливу* – це особи, які мають корупційні зв'язки з впливовими службовими особами в органах державної влади або ж самі службові особи таких органів, які сприяють рейдерству шляхом використання свого службового становища та отримують за це винагороду;

– *силові агенти* – це фізично розвинуті особи, як правило, спортивної статури та спеціальною підготовкою, які на оплатній основі готові виконувати доручення щодо захоплення будівель та споруд, протиправного впровадження пропускного режиму на ділянки певних територій, недопущення збору врожаю або навпаки забезпечення охорони збору врожаю третіми особами у той час, коли законний власник позбавлений доступу до таких земель [4, с. 18–19]. Часто серед силових агентів є представники кримінального світу, працівники інших підприємств, що є під керівництвом замовників та/або рейдерів. Для реалізації поставлених цілей такі особи готові застосувати заходи фізичного насильства, пневматичну, хо-

лодну, вогнепальну зброю, вибухові пристрої тощо.

Рейдери можуть також укласти дійсні правочини з приватними охоронними фірмами, які надають ліцензовані послуги охорони. За таких умов можуть бути представлені підроблені документи, а тому охоронна фірма, здійснюючи добросовісно умови договору фізичної охорони майна, транспортної техніки, промислового обладнання, приміщень, може не володіти інформацією про факт наявності протиправного умислу на вчинення кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Молодецький С.С. Сутність рейдерства та шляхи боротьби з ним. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 6. С. 397–401.
2. Антирейдерство. Захист агробізнесу. К.: Видавничий дім «КИЙ», 2017. 176 с.
3. Біляк Ю.В. Специфіка корпоративного рейдерства як процес отримання юридичного та фізичного контролю над майном, бізнесом проти волі власника підприємства. *Ефективна економіка*. № 5. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_41.
4. Гбур З. В. Сутність рейдерства та його вплив на формування економічної безпеки держави. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2017. Вип. 2. С. 13–22. DOI : 10.5281/zenodo.1038956.

Заєць У. О.

ад'юнкт

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Абламський С. Є.

доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства

кандидат юридичних наук, доцент

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ФУНКЦІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

З часу проголошення України як правової, демократичної держави європейський курс розвитку простежується у всіх сферах суспільного життя країни. Положення КПК України 2012 року, як свого часу проголошували його розробники, пронизуються загально визнаними міжнародно-правовими стандарти, з огляду на що суттєвих процесуальних змін зазнала

і стадія досудового розслідування. У відповідності п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України, досудове розслідування, як стадія кримінального провадження, починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Відтак, досудове розслідування – це обов'язкова початкова стадія кримінального провадження, призначена для розслідування вчинених чи підготовлених кримінальних правопорушень – злочинів і кримінальних проступків [1, с. 60].

Як відмічається у наукових джерелах, атрибутами (ознаками) досудового розслідування є: а) чітко визначене законом коло державних органів і посадових осіб (слідчий, детектив, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, співробітник оперативного підрозділу, слідчий суддя, суд); б) відповідний перелік процесуальних повноважень учасників провадження; в) наявність осіб, які захищають свої або представляють інтереси інших осіб у кримінальному провадженні (підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, захисник, представник, законний представник); г) особи, які відіграють допоміжну роль у кримінальному провадженні (заявник, свідок, перекладач, спеціаліст, експерт, поняті); д) встановлений законом порядок проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень; е) визначені законом завдання; є) чіткі процесуальні межі розслідування тощо [2, с. 54–57; 3, с. 30-31].

Виходячи з наведеного, можна визначити, що функціональна спрямованість досудового розслідування як початкової стадії досудового розслідування знаходить свій прояв у декількох площинах. *По-перше*, соціальна – пов'язана з пріоритетністю захисту особи, суспільства та держави загалом від кримінальних правопорушень, а також охороною прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. *По-друге*, запобіжна – обов'язком кожної держави є протидія та розслідування кримінальних правопорушень з метою виявлення і притягнення до відповідальності винних осіб. *По-третьє*, відновлювана – поновлення прав та законних інтересів як потерпілого, цивільного позивача, так і осіб, котрі були незаконно притягнуті до відповідальності, незаконно затримані, піддані катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, зазнали погроз, утримувалися у принизливих умо-

вах тощо, є одним із завдань держави. У зв'язку з цим, визначення характеру і розміру завданих кримінальним правопорушенням шкоди (моральної, фізичної, майнової) має вельми важливе значення і є однією з обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Більш того, досить актуальним питання сьогодення є запровадження правового механізму відшкодування (компенсації) збитків, які особа понесла внаслідок неефективного проведення досудового розслідування. Це є досить-таки важливим питанням як для потерпілого, так і підозрюваного (обвинуваченого), оскільки на практиці відомі випадки, коли в результаті неефективного проведення досудового розслідування суд дійшов до висновку про наявність підстав для покладення на державу обов'язку відшкодувати позивачу завдану моральну шкоду. Так, звертаючись до суду, позивач обґрунтувала свої вимоги не окремими фактами бездіяльності слідчих органів у межах кримінального провадження, а його неефективністю, безвідповідальністю в цілому, оскільки протягом майже 16 років після початку розслідування винна особа, яка була встановлена та затримана, так і не була притягнута до кримінальної відповідальності. Внаслідок такої ситуації останню було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності [4]. У цьому ракурсі, *по-перше*, підлягають розширенню завдання кримінального провадження, зокрема шляхом доповнення положень щодо відшкодування (компенсація) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та реабілітації невинних. Як справедливо відмітив Д. В. Сімонович, з одного боку, це посилять гарантію захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. З іншого – більш чітко визначать напрями кримінальної процесуальної діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді та суду, що сприятиме добросовісному виконанню покладених на них обов'язків [5, с. 48]. *По-друге*, слід удосконалити положення Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», адже ним лише врегульовано правовідносини щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок незаконного притягнення особи до відповідальності. Тож, дія вказаного закону не поширюється на інших осіб, яким завдано шкоди внаслідок бездіяльності органу досудового розслідування та прокуратури, зокрема, потерпілого, цивільного позивача тощо.

Список використаних джерел:

1. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія. Донецьк : Промінь, 2012. 640 с.

- 2 Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Либідь, 1999. 534 с.
3. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування : проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.
4. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 27.05.2020 (справа № 585/724/19; провадження № 61-18673св19). URL: <http://reyestr.court.gov.ua>.
5. Сімонович Д. В. Доктринальні засади структури та системності кримінального процесу України: стадії та окремі провадження : монографія. Харків : В справі, 2016. 443 с.

Захаркіна А.Ю.

інспектор сектору криміналістичного забезпечення
СВ Слобідського ВП ГУНП в Харківській області
(Національна поліція)

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТІЛ ЗАГИБЛИХ ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Формування в Україні правової демократичної державі: передбачає всебічну охорону прав і свобод кожного громадянина. У ст. 3 Конституції України визначено, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю. Охорона цих прав громадянина набуває особливого значення при розслідуванні фактів смерті/загибелі та зникнення безвісти осіб у районах проведення Операції збройних сил.

Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 242 КПК України слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо встановлення причин смерті [1]. Як свідчить практика кримінальних проваджень за фактом смерті / загибелі, зникнення безвісти у районах проведення Операції збройних сил, проведення молекулярно-генетичної експертизи є обов'язковою слідчою (розшуковою) дією під час досудового розслідування.

Біологічні зразки для проведення експертизи відбираються у батьків/дітей загиблого чи зниклого безвісти на підставі прийнятої слідчим чи прокурором постанови. В даному випадку необхідно наголосити на проблемі між повноваженнями слідчих органів Національної поліції України та Служби безпеки України, оскільки за фактами вчинення одних і тих са-

мих кримінальних правопорушень підрозділи вказаних відомств розпочинають кримінальні провадження та проводять слідчі (розшукові) дії. Проте результати їх проведення, які мають значення для обох кримінальних проваджень, містяться лише в матеріалах кримінального провадження того органу, який ініціював проведення слідчої (розшукової) дії.

На нашу думку, з метою уникнення дублювання повноважень правоохоронних органів та забезпечення повноти досудового розслідування доцільно залишити виключно за органами Національної поліції України повноваження з відібрання зразків ДНК та призначення молекулярно-генетичної експертизи.

ДНК-профіль, встановлений за результатами проведення молекулярного дослідження, розміщується у центральному обліку генетичних ознак людини, що ведеться у Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України. Крім зазначених генетичних даних, дана база обліку містить також ДНК-профілі невстановлених трупів. Експертами, після отримання ДНК-профілів, здійснюється їх перевірка за базою обліку[2].

Якість проведення перевірки збігів ДНК-профілів у межах кримінальних проваджень викликає сумніви щодо об'єктивності отриманих результатів. Так, зі слів потерпілої матерії солдата Я. між описом трупа та солдата Я. прослідковуються неточності: форма, в яку був вдягнений зниклий солдат Я. не співпадає з формою загиблого; описана зубна формула загиблого зовсім не співпадає з зубною формулою зниклого – у Я. є дуже специфічна реставрація зубів, яку спеціаліст не відзначив у висновку; у загиблого була поранена ключиця та зафіксована пов'язкою, хоча солдат Я. не міг мати такої пов'язки, оскільки в ході бойових дій відстрілювався, прикриваючи інших солдат.

В даному випадку потерпілій не було роз'яснено, чому був встановлений збіг ДНК з двома різними трупами. Слідчий не звернув уваги на неточності у результатах судово-медичної на неточності у результатах судово-медичної експертизи, що призвело до хибних висновків в межах досудового розслідування. Подекуди наявними є недоліки у комунікації між співробітниками правоохоронного органу та потерпілими та іншими учасниками кримінального провадження.

У разі виникнення в учасників кримінального провадження сумнівів щодо якості проведення молекулярно-генетичної експертизи, слідчі відхиляють клопотання щодо проведення повторного дослідження. Положення КПК України не містить визначення поняття повторної експертизи.

Суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання сторін кримінального провадження або потерпілого, якщо суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності (ч. 2 ст. 332 КПК України) [1]. При цьому статус такої експертизи у кримінальному процесуальному законодавстві не визначено.

Пунктом 2.2 Інструкції про проведення судово-медичної експертизи, затвердженої Наказом Міністерства охорони здоров'я України № бвід 17.01.1995 р., передбачено можливість призначення первинної, додаткової та повторної судово-медичної експертизи органом, що проводить дізнання, слідчим, прокурором[3]. Доводиться констатувати, що вказане положення підзаконного нормативно-правового акту жодним чином не підкріплене нормою процесуального законодавства, яка б визначала повноваження слідчого органу досудового розслідування. Тому зазвичай слідчі відмовляють потерпілим у проведенні повторної експертизи. Таким чином, відсутність можливості проведення ДНК-експертизи за повторною процедурою призводить до унеможливлення здійснити ідентифікацію тіла загиблого, що призводить до подальших серйозних моральних та душевних страждань.

Відповідне ставлення до потерпілих, дезорганізація та нерегульованість, насамперед, негативно впливають на рідних та близьких загиблого, які проходять через сильні душевні страждання. У разі неефективності розслідування потерпілі вимушені проводити власне розслідування. Зазвичай намагаються особисто спілкуватися з представниками незаконних озброєних формувань та виїжджати самостійно у райони проведення Операції збройних сил, наражаючи себе на додаткові ризики.

Окремо слід наголосити на етичності правоохоронних органів у разі наявності суперечливого висновку експерта. З письмових відповідей правоохоронних органів потерпілим вбачається їх бажання якомога швидше закрити кримінальне провадження. Наприклад, коли існує висновок судового експерта, який стверджує про імовірність співпадіння ДНК-профілів у 99,98 %, при тому, що знайдене тіло в дійсності не належить зниклій особі, протягом двох місяців з дня постановлення висновку потерпіла отримує письмові відповіді від трьох різних органів: перша з них стверджує, що зниклий знаходиться в полоні; друга висловлює співчуття у зв'язку із втратою рідної людини; третя вказує, що особа рахується зниклою безвісти.

Отже, за результатами аналізу чинного законодавства, матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих порушених за фактами смерті/загибелі та зникнення безвісти осіб у районах проведення Операції збройних сил, можемо зробити висновок щодо окремих порушень дотримання вимог, встановлених кримінально процесуальними нормами, які регламентують процес здійснення досудового розслідування, та принципів ефективного розслідування фактів позбавлення життя людини, встановлених практикою Європейського суду з прав людини. Сподіваємось, окремі, висловлені нами міркування та запропоновані зміни до КПК сприятимуть покращенню ситуації щодо розслідування означених кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> ». (Дата звернення 22.10.2020)
2. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС. Наказ Міністерства внутрішніх справ № 390 від 10.09.2009 р. Офіційний вісник України від 02.11.2009 р., № 82. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (Дата звернення 22.10.2020)
3. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи, затвердженої Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17.01.1995 р. № 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text> (Дата звернення 22.10.2020)

Каплан Ю.І.

здобувач освітнього ступеня «магістр» 1 року навчання
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Дуфенюк О.М.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АНАЛІЗ СЛІДІВ КРОВІ НА МІСЦІ ПОДІЇ (ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА)

Кров є однією із найбільш важливих категорій біологічних слідів, які часто виявляються на місці насильницьких злочинів. Дослідження різних аспектів слідів крові, оцінка їх розташування, кількості, стану, кольору,

групових ознак (група, резус, наявність імуноглобулінів і т.д.) та ідентифікаційних ознак (генетичного профілю) може забезпечити об'єктивне з'ясування обставин події, відмежувати злочин від самоушкоджень або випадкового збігу обставин, що виключає кримінальне переслідування. Багато цінної інформації можна отримати лише з однієї краплі крові, аналізуючи її біохімічні сполуки та морфологічні характеристики. Ретельне дослідження такої групи біологічних слідів може підтвердити або спростувати інформацію про механізм злочину, наслідком якого стали різні форми малюнка слідів крові на різних видах поверхонь [1]. Розглянемо докладніше зарубіжний досвід аналізу схем утворення кров'яних слідів.

Відомо, що кров'яні сліди варіюються як за кількістю крові, так і за типом їх малюнка – від калюж крові навколо тіла, так і до бризок на стінах, а також до мікроскопічних частин на одязі підозрюваного. Форма малюнка кров'яних плям залежить від сили, що використовується для руху крові, а також від поверхні на яку вона потрапляє. Розбризкування вперед від вогнепальної рани, як правило, утворює менші крапельки, що розповсюджуються на широкій ділянці, тоді як бризки від удару утворюватимуть більші краплі і буде спостерігатися більша концентрація в областях, безпосередньо прилеглих до дії.

Оскільки крові притаманний поверхневий натяг або когезійні сили (в перекладі з лат. *cohaesus* – зв'язаний, зчеплений), які діють як «зовнішня шкіра», тому крапля крові, опущена під кутом 90° , утворює майже ідеальну сферичну форму. Гладка поверхня, така як плитка або лінолеум, спричинить незначні спотворення цієї сферичної форми, тоді як більш груба поверхня, така як килим або бетон, порушує поверхневий натяг і змушує краплю розпадатися на частини.

Зразки крові на місці події можна аналізувати завдяки вилученню забруднених поверхонь або матеріали, фотографуючи плями, висушуючи та упаковуючи забруднені предмети [2]. Аналіз плям крові (*Blood stain pattern analysis*) – це інтерпретація слідів крові на місці злочину з метою відтворення дій, що спричинили кровопролиття. Аналітики досліджують розмір, форму, розподіл та місце розташування кров'яних слідів, щоб дати висновок про те, що сталося. Такий аналіз ґрунтується на засадах біології (вивчення крові), фізики (аналіз фізичних властивостей: згуртованість, капілярна дія та швидкість) та математики (застосування знань щодо геометрії, відстаней та кутів), щоб допомогти слідчим відповісти на запитання, які стосуються події злочину [3].

Аналіз слідів крові проводиться у два етапи: аналіз всієї картини слідів та реконструкція.

1. Аналіз картини слідів дозволяє встановити фізичні характеристики малюнків, включаючи розмір, форму, кількість, загальний вигляд, розташування та текстуру поверхні, де знайдені плями. Експерти інтерпретують виявлену картину слідів з позиції причино-наслідкових зв'язків, співставляючи з уже відомими науці та практиці шаблонами, що дає змогу будувати версії стосовно механізму їх появи на місці події.

2. Реконструкція використовує дані попереднього етапу аналізу, щоб дати контекстуальне пояснення появи саме таких слідів на місці події і разом з тим дати відповіді на питання: який вид злочину стався; з якої частини тіла сталася кровотеча; сліди крові походили від жертви чи когось іншого; чи впливали інші фактори на механізм появи саме таких слідів крові?

Щоб допомогти реконструювати події, що спричинили кровопролиття, зарубіжні аналітики слідів крові використовують такі показники як напрямок і кут розбризкування для встановлення збіжних місць (початкова точка кровопролиття) та місця походження (оцінка того, де потерпілий та підозрюваний знаходились один відносно другого під час кровопролиття). Цей процес схожий до візурування при дослідженні балістичних слідів і передбачає встановлення «зони сходження» та «зони походження».

Щоб знайти «зону сходження», експерти зазвичай використовують яскраву нитку для створення прямих ліній через довгу вісь окремих крапель, дотримуючись певного кута ймовірного удару вздовж плоскої площини, наприклад, підлоги або стіни, де краплі знайдені. Вважається, що у місці перетину експериментальних ниток знаходилася жертва в момент появи біологічних слідів.

Щоб знайти «зону походження», фахівці використовують подібний метод, але додають розрахунки висоти. Це створює тривимірну оцінку місця знаходження жертви, коли створювалися краплі. Наприклад, якщо «зона походження» визначена лише на 60 см вище над «зоною сходження» на підлозі, аналітик може припустити, що жертва лежала або сиділа на підлозі. Якщо вона знаходиться на 1,5 м над «зоною сходження», то припускається, що жертва могла стояти [2].

Одразу після фотографування та документування місця злочину аналітик слідів крові або ж слідчий розміщує контрольні точки біля бризок крові і відбирає окремі плями для аналізу. Дослідник проводить лінію, що простягається вздовж шляху або довжини осі кожної обраної плями. Пло-

ща, де ці лінії перетинаються, називається площею конвергенції, що вказує на приблизну висоту інциденту, що спричинив кровопролиття. Тоді фахівець вимірює довжину та ширину кожної плями, обчислює кут, під яким крапля появилась на поверхні і розпочинає процес натягування ниток, при якому один кінець нитки кріпиться до плями в точці контакту з поверхнею, а інший – кріпиться на стійкому статичному предметі. Як тільки кілька рядків ниток закріплені, «зона походження» стає видимою. Цей складний процес створює тривимірну модель, яка вказує, де на той момент знаходилась жертва [4].

Підсумуємо сказане. Дослідження слідів крові на місці події – це складний, цілеспрямований, багатоетапний процес, в результаті якого можна отримати вагомий комплекс інформації про кримінальне правопорушення, зокрема, місце розташування потерпілого в момент ушкодження, місце розташування злочинця та причинно-наслідкові зв'язки. Наступним етапом вивчення таких слідів є лабораторні дослідження, які дозволяють встановити групові та ідентифікаційні ознаки. І якщо лабораторні дослідження, за звичай, можна провести повторно, то схему слідів крові на місці події швидше за все не вдасться, оскільки з часом такі сліди можуть бути зруйновані або цілком знищені. Приміром, у приміщенні, де стався злочин, проживає сім'я померлого, що виключає можливість тривалої заборони доступу. Інший приклад: злочин стався на відкритій ділянці місцевості, сліди крові виявлені на автомобілі, асфальтованому покритті. Тривала консервація таких слідів в польових умовах неможлива, тому за несприятливої погоди такі сліди легко руйнуються та знищуються. Відтак вкрай важливо вміти використовувати всі відомі науці та практиці засоби та прийоми ефективної фото-, відеофіксації та дослідження схеми слідів крові на місці події, отримання максимальної кількості релевантної до події злочину інформації.

Список використаних джерел

1. Blood as an Important Tool in Criminal Investigation. URL: <https://juniperpublishers.com/jfsci/pdf/JFSCI.MS.ID.555608.pdf>. (дата звернення: 21.10.2020 р.)
2. A simplified guide to blood stain pattern analysis.How it's done. URL: <http://www.forensicsciencesimplified.org/blood/how.html>. (дата звернення: 22.10.2020 р.)
3. Blood stain pattern analysis: Introduction. URL: <http://www.forensicsciencesimplified.org/blood/index.htm>. (дата звернення: 22.10.2020 р.)

4. Blood stain analysis. Calculating the area of convergence and the area of origin. URL:https://www.youtube.com/watch?v=3jFKZaSeNjg&feature=emb_title. (дата звернення: 22.10.2020 р.).

Климчук М.П.

старший слідчий в особливо важливих справах
6-го відділу (організації розслідування злочинів,
учинених на тимчасово окупованих територіях України)
управління організації досудового розслідування
ГСУ Національної поліції України
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна поліція)

ІДЕНТИФІКАЦІЯ НЕВПІЗНАНИХ ТРУПІВ ВИЯВЛЕНИХ У ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

В умовах проведення Операції об'єднаних сил (далі - ООС) особливо складним є розшук зниклих безвісти осіб, викрадених або захоплених у полон та вжиття заходів з розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з викраденням або захопленням громадян незаконними формуваннями, реагування за фактами зникнення безвісти людей у районах проведення ООС на території Донецької та Луганської областей. Часто означені кримінальні правопорушення ускладнюються відсутністю особи (трупа), а у разі наявності трупа - необхідністю встановлення його особи чи ідентифікації останків трупа. З огляду на викладене, досить актуальним та потребує додаткового висвітлення питання ідентифікації невідомих трупів, виявлених у зоні проведення ООС.

Перший етап ідентифікації невідомого трупа - це встановлення його генетичних ознак, що можливе шляхом проведення молекулярно-генетичної експертизи. Так, за кожним фактом виявлення невідомого трупа має бути розпочато кримінальне провадження, в рамках якого з невідомого трупа у закладах судово-медичної експертизи, де зберігаються трупи, відбираються зразки біологічного походження. За вказаними зразками слідчими призначаються молекулярно-генетичні експертизи з метою встановлення їх генетичних ознак.

Після проведення вказаної експертизи та встановлення ДНК-профілю особи невідомого трупа, ДНК-картки з генетичними ознаками невідомого тіла загиблих направляються до Державного науково-

дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України для поміщення до центрального автоматизованого обліку генетичних ознак людини МС-LAB під унікальним ідентифікатором, який присвоюється СМЕ під час реєстрації невстановленого та подальшої їх перевірки на співпадіння.

Наступним етапом є встановлення генетичних ознак родичів зниклих осіб. З метою найбільш ефективною роботи щодо отримання біологічних зразків у родичів зниклих в зоні проведення АТО осіб, у кожному обласному управлінні поліції створено робочі групи, які будуть займатися прийняттям заяв про безвісне зникнення, викрадення чи взяття в полон громадян, негайним відкриттям кримінальних проваджень, відібранням у родичів зниклих осіб біологічних зразків та призначенням відповідних експертиз.

Слід наголосити, що біологічні зразки відбираються у близьких родичів безвісти зниклих осіб (мати, батько, брат, сестра, діти безвісти зниклої особи), оскільки лише їх зразки придатні для встановлення спорідненості з невпізнаним трупом. У зв'язку з цим, саме вказаним особам бажано прибувати для подачі заяви про зникнення та надання біологічних зразків.

З метою розкриття і розслідування злочинів органами досудового розслідування, проведення експертних молекулярно-генетичних досліджень, в осіб, що направляються на перевірку причетності до злочину, у тому числі ідентифікації особи, відбираються біологічні зразки, серед яких найпоширенішими є зразки букального епітелію, тобто клітини епітелію ротової порожнини. Перевагами даного біологічного матеріалу є: низька вартість витратних матеріалів для його відібрання (чисті ватні палички, паперові конверти, гумові рукавиці); зручність та простота відбору.

Відбір зразків букального епітелію проводять за допомогою стерильних (чистих) ватних паличок, які є доступними для споживачів. Відбір не потребує залучення фахівців медичних установ, оскільки сама процедура відбору є не інвазивною (без втручання в організм людини) і не потребує спеціальних вмінь та навичок, тому відбір зразків букального епітелію можливо здійснити самостійно, без участі відповідного фахівця. Використання звичайних ватних паличок збільшує ризик контамінації зразка, оскільки стерильною є лише перша ватна паличка після відкриття упаковки, тому доцільно використовувати ватні палички, які містяться в упаковках з мінімальною кількістю, з метою уникнення перехресного забруднення.

Родичі зниклих безвісти осіб, які звернулись до органів слідства, отримують постанову прокурора про відбір зразків, постанову пре призна-

чення молекулярно-генетичної експертизи та запит на перевірку за обліком генетичних ознак людини, в якому оформлюють дозвіл на обробку персональних даних та внесення їх до обліку. Для відбору біологічних зразків у близьких родичів зниклих безвісти осіб, в якості спеціалістів можуть бути залучені фахівці: науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, судово-медичних установ та закладів Міністерства охорони здоров'я України; експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Після завершення процедури відібрання зразків букального епітелію у близьких родичів безвісти зниклих осіб складається відповідний протокол. Для здачі біологічних зразків, особі необхідно прибувати з паспортом (для дитини - свідоцтвом про народження), щоб особа, яка організовує відбирання біологічних зразків, звірила дані, вказані в постанові про відбирання зразків, з паспортними даними осіб, чиї зразки будуть відбиратися.

Після відібрання зразків призначається молекулярно-генетична експертиза, яка проводитиметься фахівцями Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центра Міністерства внутрішніх справ України. Орієнтовний строк проведення вказаного виду експертиз становить до двох тижнів, але в залежності від кількості громадян, які нададуть зразки він може бути й тривалішим.

За відсутності прямих родичів (батьків, дітей) або особистих речей безвісти зниклих осіб, але за наявності родичів по материнській лінії (братів, сестер, бабусь та ін.), слід призначати судові молекулярно-генетичні експертизи, у яких вирішувати питання пов'язані зі встановленням міто-типів даних осіб та проводити їх порівняльне дослідження. Також, даний метод дослідження доцільно використовувати при підтвердженні біологічної спорідненості, який встановлено в результаті дослідження аутосомної ДНК, коли серед родичів безвісти зниклої особи є лише мати.

У випадку, коли серед родичів безвісти зниклої особи є лише батько, поряд з дослідженням аутосомної ДНК необхідно додатково проводити порівняльне дослідження ДНК-профілів Y-хромосом даних осіб. Також коли серед родичів безвісти зниклої особи є лише біологічні родичі по батьківській лінії (брати, дідусь та ін.) слід призначати судові молекулярно-генетичні експертизи з дослідженням Y-Хромосом.

Результатом проведення вказаної експертизи є встановлення ДНК-профілю особи, який в автоматичному режимі перевіряється з профілями невідомих трупів, наявних у базі даних. У разі встановлення збігів негай-

но інформується орган, який призначив відповідну експертизу та здійснює досудове розслідування, для подальшого інформування родичів загиблої особи.

Насамкінець зазначимо, що перелік зазначених рекомендацій не є вичерпним, й у разі необхідності може бути використана додаткова довідникова інформація.

Коморанець В.В.

судовий експерт сектору досліджень зброї
відділу криміналістичних видів досліджень
(Рівненський НДЕКЦ МВС України)

ПІДКАЛІБЕРНІ КУЛІ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ДОСЛІДЖЕННЯ В СУДОВІЙ БАЛІСТИЦІ

У процесі проведення судово-балістичних досліджень експертам доводиться працювати із значною кількістю різноманітних об'єктів певного ступеня складності про які існує достатньо інформації, але зустрічаються в експертній практиці і досить рідкісні та специфічні об'єкти, одні із таких – підкаліберні кулі.

Протягом багатьох років власники гладко ствольної зброї під час полювання активно використовують патрони спорядженні підкаліберними кулями. В світі розроблено десятки моделей куль даного типу, тому для всіх власників зброї, як новачків, так і досвідчених, корисно дізнатися про них якомога більше важливої інформації.

Напевно, усім відомо, що представляє собою звичайна куля – шматок свинцю, сталі, латуні або іншого металу, якому надано певну форму, призначений для ураження різноманітних цілей. Якщо мова йде про підкаліберну кулю – це звичайна куля, що має вразі менший діаметр ведучої частини ніж діаметр ствола, з якого вона буде випущена.

Снаряд невеликого калібру, що летить з високою швидкістю, має більшу кінетичну енергію, ніж крупнокаліберний снаряд, але щоб отримати високу швидкість після пострілу, необхідний більш потужний патрон.

Підкаліберний боєприпас складається з металюного снаряду, контейнера, металюного заряду та гільзи. Діаметр контейнера дорівнює калібру зброї та виконує роль поршня при пострілі, розганяючи металюний снаряд.

Зазвичай контейнер виготовляється із легкосплавних матеріалів (полімер і т.п.).

Підкаліберні кулі досить часто використовуються в боєприпасах до мисливської зброї 12-го калібру, оскільки такі кулі мають меншу масу, після пострілу вони отримують велику кінетичну енергію і, відповідно їх дальність польоту збільшується.

У випадку використання гладкоствольної зброї без дульного звуження немає значення якою кулею стріляти, головне, щоб вона підходила по калібру. Проте, досить часто стволи мають звуження «Чоки» – це забезпечує кращу кучність при стрільбі дробом та картеччю, тобто на виході зі сторони дульного зрізу діаметр ствола менший ніж по всій його довжині. В такому випадку, звичайна куля не підходить – під час пострілу ствол (стволи) може роздути чи навіть розірвати.

Внаслідок таких випадків і розроблено спеціальні підкаліберні кулі, що легко проходять через ствол із звуженням, не завдаючи шкоди для зброї.

Яскравим представником підкаліберних куль для гладкоствольної зброї є куля «Полева» [1], створена у 80-х роках на території СРСР (Мал.1, 2).

Куля «Полева» складається із двох частин – головної та хвостової. Головна частина загострена, хвостова – у вигляді свинцевого стрижня довжиною більше половини кулі. Центр кулі «Полева» зміщений до головної частини. На хвостову подовжену частину кріпиться пиж-стабілізатор, що надає кулі обертання, та не відділяється при вильоті зі ствола. Довжина стабілізатора дорівнює довжині кулі.

Особливість кулі в тому, що міцне та надійне скріплення головної її частини із стабілізатором відбувається під час пострілу в результаті деформації свинцевої головної частини, що виникає через перенавантаження та прискорення. Куля відрізняється простою конструкцією. Проходження через дульні звуження типу «Чок» забезпечується полімерним контейнером, полімерним стабілізатором і тим, що діаметр кулі 2,5 мм менший ніж діаметр пижа.

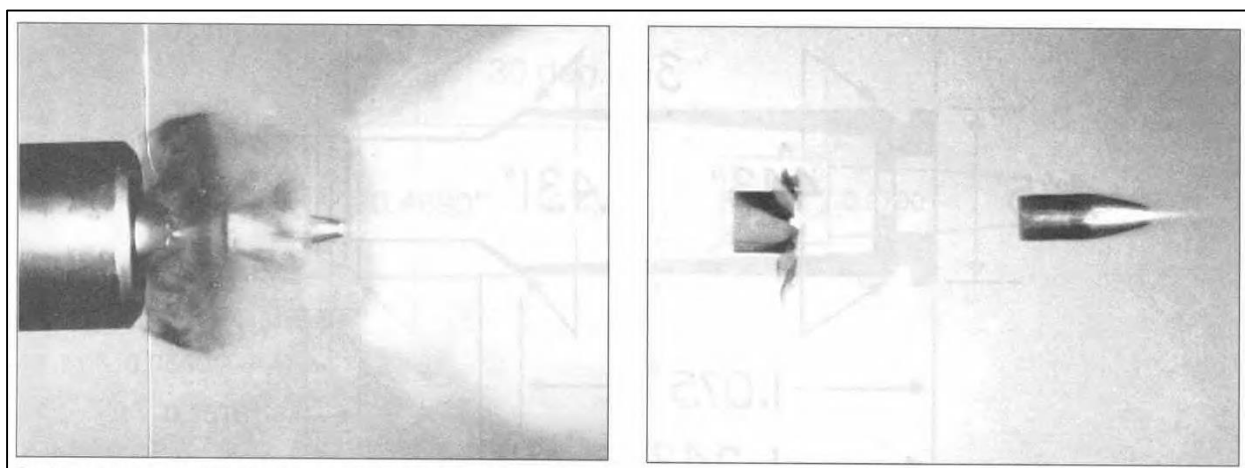
Так, куля «Полева» відрізняється високою швидкістю, в порівнянні із такими кулями як «Майєра», «Спутник», «Кировчанка», «Якана» та ін., а також точністю бою. Через невелику вагу, куля «Полева» має нижчу зупиняючу дію, ніж інші кулі, проте, пробивна здатність кулі досить висока, за рахунок великої швидкості.

Серед відомих підкаліберних боєприпасів, що використовуються у великокаліберних нарізних гвинтівках та карабінах, є підкаліберні боєприпаси калібру .308 Winchester та .30-06 Springfield із полімерним контейнером, дані патрони відомі як «.22 Accelerator» [2, 3, 4]. Вони складаються із кулі калібру 5,6 мм (.22LR), поміщеної в полімерний контейнер, що дозволяє вести вогонь із рушниць та карабінів великого калібру (Мал.3).

Малюнок 3. Патрони споряджені кулями «.22 Accelerator».

Боєприпас розроблений в 1977 році компанією «Remington» для стрільби дичини під час полювання. В стандартну гільзу споряджалась м'яка куля калібру 5,6 мм масою 3,58 г в шестипелюстковому полімерному контейнері вагою 0,46 г, який в основі мав спеціальне заглиблення для неї. Після пострілу контейнер відділявся приблизно на відстані 30-40 см від дульного зрізу, а куля продовжувала рух з дуже великою швидкістю (Мал.4).

У випадку використання патрона калібру .30-06 Springfield початкова швидкість такої кулі становила 1243 м/с, а для патрона калібру .308 Winchester початкова швидкість становила 1149 м/с. В каталозі фірми за 1979 рік повідомлялося, що нарізи ствола надають при пострілі обертання всьому снаряду, а при вильоті зі ствола куля відділяється від контейнера. Спочатку патрон «.22 Accelerator» призначався виключно для полювання на малу дичину із використанням зброї калібру .300 Winchester, однак, відомі модифікації для широко розповсюджених калібрів 30-30, .308 Winchester та .30-06 Springfield. У всіх випадках використовуються кулі від патрона калібру 5,6 мм (.22LR). В порівнянні із базовим патроном використання кулі «Accelerator» дає збільшення початкової швидкості приблизно на 30%, проте, точність на далекій відстані залишає бажати кращого. Американські експерти зазначають, що за точністю ці патрони поступаються штатному патрону калібру 5,6 мм (.22LR) із високою початковою швидкістю, наприклад, такою, як .222 Remington.

До основних завдань судово-балістичної експертизи відносяться встановлення виду, зразка (моделі) вогнепальної зброї за стріляними кулями, гільзами, слідами пострілу, а також конкретного екземпляра зброї за стріляними кулями та гільзами, визначення можливості застосування для стрільби зброї та боєприпасів, встановлення однорідності патронів, куль, гільз, дроби, картечі, встановлення деяких обставин, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

Найбільш складне дослідження – ідентифікація вогнепальної зброї за стріляними кулями та гільзами. Порівняльне дослідження слідів на кулі (гільзі), виявлених на місці події, та слідів на кулі (гільзі), отриманих експериментальним шляхом, провадиться шляхом співставлення за допомогою порівняльного мікроскопа та за збільшеними фотознімками.

На кулі (при пострілі з нарізної зброї) утворюються сліди від стінок каналу ствола, що називаються нарізами. Кількість слідів (смуги) та їх нахил, щодо повздовжньої осі кулі, відповідають кількості та напрямку нарізів каналу ствола.

У випадках дослідження стріляних куль «.22 Accelerator» можуть виникнути проблеми встановлення тотожності вогнепальної зброї:

- на кулях не залишається слідів контакту із каналом ствола, оскільки, діаметр контейнера дорівнює калібру зброї і безпосередньо він контактує з внутрішньою поверхнею каналу ствола. При вильоті із ствола куля відділяється від контейнера;

- калібр стріляної кулі не відповідає калібру зброї;

- збільшена швидкість польоту кулі, при контакті з перешкодою (ціллю), значно пошкоджує кулю.

Враховуючи вищенаведене, перед судовим експертом, який має завдання, що полягає у ідентифікації таких куль, виникає низка проблемних запитань, оскільки, досліджувані куля є непридатними для визначення моделі зброї, з якої проведено постріли.

Вказані особливості досліджуваних куль, не дозволяють ідентифікувати зброю за стріляними кулями «.22 Accelerator», а наявність такої кулі та контейнера, може лише свідчити про приблизний калібр зброї, з якої вона могла бути стріляна.

Отже, аналізуючи отриману інформацію, можливо відзначити, що специфіка дослідження підкаліберних куль полягає у тому, що дані об'єкти розміщені в контейнерах, відповідно, процес ідентифікації конкретного зразка зброї, з якого відстріляна така куля, дуже складний. Складність дослідження полягає у тому, що сліди, залишені на підкаліберних кулях внаслідок пострілу зброєю, відсутні або не чіткі, малоінформативні. Важливим аспектом є огляд місця події, встановлення місця звідки здійснений постріл, виявлення та вилучення основних та додаткових слідів пострілу, які дозволять встановити тип, вид зброї та використаний для пострілу боєприпас.

Список використаних джерел

1. Трофимов В.Н. Охотничьи боеприпасы и снаряжение патронов к охотничьим ружьям. Издательский Дом Рученькиных. Москва 2005.
2. Трофимов В.Н., Трофимов А.В. Современные охотничьи боеприпасы для нарезного охотничьего оружия. Патроны мира. Справочник. Издательский Дом Рученькиных. Москва 2002.
3. Frank C. Barnes/EditedBy M.L. McPherson Cartridges of the World, 9th Edition Revised Expanded. 2000.
4. http://weaponland.ru/board/patron_22_accelerator/39-1-0-368.

Комісарчук Ю.А.
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету №1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ІНШІЙ СТОРОНИ ЯК КРИТЕРІЙ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Відповідно до змісту терміну «критерій» він визначається як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило. У кримінальному процесі критерії застосовують як підставу для оцінки доказів. Дотримання критеріїв забезпечує ухвалення обґрунтованого та справедливого рішення у кримінальному провадженні.

Критеріями відмежування допустимості від інших властивостей доказів є те, що допустимість відноситься тільки до форми та не стосується змісту доказів і визначається дотриманням правил прямо вказаних у законі.

До критеріїв допустимості доказів науковці відносять: належного суб'єкта, уповноваженого проводити процесуальні дії, спрямовані на формування доказів (пристосування слідів, інформації про кримінальне правопорушення до використання у доказуванні); дотримання належними суб'єктами вимог процесуальної форми при формуванні відповідного виду доказів (відповідно до кримінального процесуального закону); надійність фактичних даних, що складають зміст доказу (отримання із законних джерел); етичність тактичних прийомів, які використовуються для одержання доказів (дотримання прав та законних інтересів учасників провадження).

На думку К. Пількова, допустимість та належність є властивостями доказів, достовірність і вага (доказова сила) є критеріями їх оцінки, а достатність він розглядає як критерій оцінки всієї системи доказів певної обставини [1]. Висновок про допустимість – це сформульований в процесуальному рішенні, результат оцінки наявного доказу дізнавачем, слідчим або судом. Допустимість доказів залежить від законності кримінального провадження в цілому. У випадку незаконного початку кримінального провадження недопустимі всі отримані при цьому докази. Якщо доказ визнаний недопустимим, на ньому не можуть ґрунтуватися процесуальні рішення, він не може бути включений до обвинувального акту, має бути вилученим з нього.

Завдання отримання достовірного знання про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення обумовлює особливі вимоги до доказів, які знаходяться в підґрунті такого знання. Саме тому допустимість доказів є однією з гарантій законності процесуальних рішень, які ухвалюються під час кримінального провадження, а також гарантією забезпечення дотримання прав та законних інтересів учасників кримінального процесу.

Але відсутність єдиного підходу до інституту допустимості доказів викликає дискусію навколо питання про можливість прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні на підставі доказів, отриманих з порушенням процесуальної форми, та про юридичну силу таких доказів, тобто щодо того, чи мають вони доказове значення.

Вказана невизначеність призводить до помилок у діяльності практичних працівників, що, в свою чергу, призводить до непередбачених наслідків не тільки щодо результатів розслідування кримінальних правопорушень, а й до наслідків, пов'язаних з формуванням у суспільстві негативного ставлення до правоохоронних органів та взагалі до зневіри в правосудді.

Неналежне отримання і аналіз доказової бази може призвести до неправильного висновку щодо обвинувачення або виправдання особи.

Крім того, відповідно до постанови Верховного суду України від 5 лютого 2019 року № 607/11498/15-к критерієм допустимості доказів є не лише законність їх отримання, а й попереднє відкриття матеріалів іншій стороні до їх дослідження в суді [2].

Зокрема, у даній постанові зазначається, що відповідно до ч. 2 ст.290 КПК прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими можуть бути використані для доведення невинуватості чи меншого ступеня винуватості обвинуваченого або сприяти пом'якшенню покарання[3]. А згідно з ч.12 ст.290 КПК, якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази[3]. Судовою палатою у кримінальних справах Верховного Суду України та Великою палатою Верховного Суду були сформульовані висновки щодо застосування норм права, передбачених у ст.290 КПК. Зокрема, зазначено, що «невідкриття матеріалів сторонами одна одній в порядку ст.290 КПК після закінчення досудового розслідування, а також додаткових матеріалів, отриманих до або

під час судового розгляду, є підставою для визнання судом відомостей, що містяться в них, недопустимими як докази»; «за наявності відповідного клопотання процесуальні документи, які стали підставою для проведення НС(Р)Д (ухвали, постанови, клопотання) і яких не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому ст.290 КПК, оскільки їх тоді не було в розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не було розсекречено на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні, але суд не має допустити відомості, що містяться в цих матеріалах кримінального провадження, як докази» [2].

Обґрунтовуючи свої рішення, ВСУ використав телеологічний (цільовий) спосіб тлумачення правових норм, закріплених у ст.290 КПК, та визначив мету приписів, указаних у цих нормах, що полягає в забезпеченні: 1) відкриття матеріалів іншій стороні до їх безпосереднього дослідження у суді; 2) можливості перевірки стороною захисту та судом допустимості результатів НС(Р)Д як доказів шляхом дослідження судом першої інстанції процесуальних документів, які стали правовою підставою для їх проведення; 3) недопустимості оперування судом доказами, допустимість яких є ймовірною; 4) права обвинуваченого на захист, а саме – надання обвинуваченому достатніх можливостей і часу для спростування доказів, які містяться в протоколах НС(Р)Д; 5) справедливості судового розгляду в цілому [2].

Застосовуючи такий же спосіб тлумачення, ВСУ у постанові від 16.01.2019 у провадженні №13-37кп18 зазначив, що встановлена законодавцем у ст.290 КПК процедура забезпечує реалізацію права на справедливий суд у його процесуальному аспекті, тобто дає можливість сторонам майбутнього судового розгляду ознайомитися з доказами кожної з них і підготувати правову позицію, що буде ними обстоюватись у змагальній процедурі судового розгляду (п.54).

Такий порядок створюватиме належні умови для реалізації права обвинуваченого на захист, засад змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини та гарантує в цій частині справедливості судового розгляду та виконання завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Пільков К. Властивості доказів та критерії їх оцінювання. Підприємництво, господарство і право. 2020. №4: [Електронний ресурс]. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/4/15.pdf>

2. Постанова Верховного суду України від 5 лютого 2019 року № 607/11498/15-к.
URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79776303>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

Конюшенко Я. Ю.

доцент кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОРОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Розглядаючи інститут негласних слідчих (розшукових) дій через багатовікову історію становлення та розвитку кримінального процесу, стає зрозумілим, що він ще протягом довгого часу вважатиметься новим. На наше переконання, першопричиною цього є той факт, що практика їх застосування постійно буде виявляти нові проблемні аспекти, які потребуватимуть дослідження та законодавчого вдосконалення. Насамперед, слід зауважити, що більшість видів НСРД є похідними від оперативно-розшукових заходів, які до ведення в дію чинного КПК України здійснювались у межах оперативно-розшукової діяльності. Відтак, оперативно-розшукові заходи набули публічного характеру, зокрема трансформувались в НСРД, при цьому відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Такі законодавчі зміни, на наш погляд, свідчать про розвиток кримінального процесу України у відповідності до міжнародних правових стандартів, адже обізнаність людини про можливість негласного обмеження її прав і свобод, розуміння загальних правил, за якими воно здійснюється, є однією з процесуальних гарантій законності таких обмежень. Отже, сама дефініція та загальні правила застосування НСРД повинні бути сформульовані в КПК України з урахуванням логіки закону, юридичних правил, тощо. Тобто, нормативні приписи у цій частині мають бути виписані грамотно й лаконічно, щоб навіть особа, яка не має вищої освіти, змогла більш-менш їх зрозуміти.

З приводу значення НСРД слід погодитись з думкою Л. М. Лобойка і О. А. Банчука, які зазначили, що вони є дієвим інструментом у боротьбі з корупцією та організованою злочинністю і були рекомендовані рядом міжнародних організацій, в тому числі РЄ та GRECO, наприклад, у Рекомен-

даціях Rec (2005) 10 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «особливі методи розслідування» тяжких злочинів, а також у разі терористичних актів» [1, с. 181]. У свою чергу, М. А. Погорецький відмітив, що завдяки НСРД розкриваються та розслідуються понад 85 % тяжких й особливо тяжких злочинів, а також вчинених в умовах неочевидності, організованими злочинними угрупованнями, проти основ національної безпеки – 100 %. Проте, негласні слідчі (розшукові) дії, які будь-які негласні засоби отримання доказів, відповідно до результатів аналізу зарубіжної та вітчизняної оперативно-розшукової, слідчої та судової практики, можуть бути не лише ефективним засобом отримання доказів у кримінальному судочинстві, а й засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, які потрапляють до його сфери. Тому застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності [2, с. 271].

Підтримуючи думку про важливу роль НСРД для формування доказів у кримінальному провадженні, О. М. Журба зауважує, що на практиці результати НСРД лише до 5 % визнаються доказами в суді. А питання провокації злочинів взагалі є досить дискусійним, адже, з одного боку, вона здійснюється задля попередження вчинення реального злочину, а з іншого – її застосування прямо заборонено законом. З огляду на це, на сьогодні дане питання є повністю не дослідженим, а тому актуальним [3, с. 55], з чим ми повністю погоджуємося. До цього варто додати твердження О. І. Богатирьової та С. Р. Тагієва, які цілком справедливо наголосили на тому, що проведення НСРД містить високу потенційну загрозу правам і свободам громадян. Саме тому детальна правова регламентація засад організації та здійснення кожної НСРД, а також інші процесуальні гарантії законності проведення НСРД, визначені КПК України, дають можливість упередити безпідставне їх застосування [4, с. 20].

Беручи до уваги викладене, можна ствердити, що процесуальний інститут НСРД запроваджено у КПК України в якості дієвого інструментарію щодо виконання таких завдань кримінального провадження, як захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, а також забезпечення швидкого та повного розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Разом із тим,

цей процесуальний інститут містить високі ризики ймовірного невиконання такого завдання кримінального провадження, як охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Відповідно до положення ч. 1 ст. 246 КПК України, НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. В свою чергу, відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України СРД є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Отже, аналізуючи у взаємозв'язку наведені положення КПК України, слід констатувати, що НСРД – це різновид СРД, метою проведення яких є отримання (збирання) доказів або перевірка вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, але відомості про факт та методи їх проведення не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Серед правників панує думка, що термін «методи проведення НСРД», який використовується у наведеній дефініції, означає сукупність організаційних, практичних прийомів, у тому числі щодо застосування технічних засобів, які дозволяють в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, отримати інформацію про злочин або особу, яка його вчинила, без її відома [5, с. 328], що ми підтримуємо.

Що стосується загальної процесуальної вимоги «нерозголошувати», то згідно п.п. 4.12.4, 4.12.5 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення НСРД, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці є відомостями, що становлять державну таємницю [6]. Крім того, відповідно до п. 5.31 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, у разі наявності в матеріалах щодо проведення НСРД відомостей, що становлять державну таємницю, досудове розслідування та судове провадження у кримінальному провадженні проводяться з дотриманням вимог режиму секретності та в порядку, передбаченому главою 40 КПК України «Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю» [7].

Як бачимо з наведеного, однією з суттєвих особливостей НСРД є їх негласність, що означає неочевидність, прихованість від осіб, які в них не

беруть участі, зокрема від співробітників слідчих та оперативних підрозділів, але насамперед від осіб, щодо яких вони проводяться [4, с.21]. Тож, негласні слідчі (розшукові) дії є досить специфічними процесуальними діями, у зв'язку з чим вимоги до їх проведення повинні досить суттєво відрізнятися від загальних вимог до проведення СРД, а також чітко прописані в КПК України.

Список використаних джерел:

1. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.
2. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270-276.
3. Журба О.М. Проблемні аспекти проведення контролю за вчиненням злочину. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару* (м. Харків, 26 жовт. 2018 р.) / редкол. : М. В. Членов (голов. ред.), Л. М. Леженіна (заст. голов. ред.), О. В. Косьмін. Харків : Право, 2018. Вип. 10 (ювіл.).
4. Богатирьова О., Тагієв С. Особливості провадження окремих негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. №.1. 2015. С. 17–24
5. Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с.
6. Звід відомостей, що становлять державну таємницю: затв. Наказом Служби безпеки України від 12.08.2005 № 440 (в редакції від 11.08.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902-05#n14>.
7. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затв. наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

Коць Є.П.

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету №1 ІПФНП
(Львівський державний університету внутрішніх справ)

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СЛІДЧОГО
З ПИТАНЬ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ
ТА ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ**

Станом на сьогодні в Україні постала актуальна проблема підвищення ефективності досудового розслідування, шляхом подолання певної протидії. Вирішення цих завдань, на нашу думку полягає у низці рішучих дій з боку законодавчого органу, які полягатимуть відповідних змінах у підходах до організації кримінально-процесуальної діяльності та правоохоронних органів, що полягатимуть у підвищенні ефективності роботи працівників та їх взаємодії.

Досудове розслідування кримінальних проваджень покликане забезпечувати швидке, повне та неупереджене досудове розслідування, притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, і створення необхідних умов для правильного і всебічного розгляду кримінального провадження в суді. Найбільш актуальним напрямком виконання цих завдань є підвищення ефективності роботи слідчого. Слідчий одна із основних фігур кримінального процесу і на нашу думку, від результатів якого залежить успішність виконання завдань кримінального судочинства в цілому. Надто часто слідчому для розслідування кримінальних правопорушень потрібно докласти неабиякі організаторські та творчі зусилля, із наполегливістю довести необхідність проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, логічно продумати план розслідування.

Нажаль в реаліях сьогодення слідчий знаходиться в умовах, при яких його знання, енергія і досвід не повністю використовуються для потреб слідства. Багато часу слідчий затрачає на так звану технічну роботу (технічне оформлення кримінального провадження, складання різного роду звітів, тощо).

Діяльність правоохоронних органів може бути ефективною тільки тоді, коли в повній мірі взаємодіють усі структурні підрозділи. На нашу

думку, тільки тоді ми зможемо досягти швидке реагування на вчинені кримінальні правопорушення та всебічне, повне і об'єктивне розслідування злочинів.

Питанням створення не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань, кримінальній відповідальності та окремим аспектам методики їх розслідування присвячені праці П.В. Агапова, Ю.В. Бауліна, А.А. Вознюка, Р.М. Дударця, В.А. Робака, І.О. Смірнова, А.В. Савченко, В.П.Тихого, М.І. Хавронюка та інших. Проте безпосередньо проблемою підвищення ефективності доказування під час досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, вітчизняні науковці не займалися. Аспекти піднятої проблеми залишаються нерозглянутими та потребують проведення спеціального дослідження.

У сучасних умовах слідчий не може працювати один. Не дивлячись на персональну відповідальність слідчого за кримінальне провадження, яке знаходиться в його провадженні, розкриття та розслідування кримінальних проваджень все більше стає колективною діяльністю, успіх якої тісно пов'язаний з належною організацією взаємодії слідчого і органів дізнання [1, с. 68].

Розкриття злочинів, як зазначає Б. Вікторов – це колективне завдання слідчого апарату і оперативних працівників. Від їх злагодженої, цілеспрямованої і кваліфікованої роботи залежить розкриття злочинів. Загальновідомо, що найбільш ефективний метод у цій роботі – негайно реагувати на повідомлення про злочини і під керівництвом слідчого організувати розшук злочинця по «гарячих слідах» [2, 94].

На сьогодні встановлено проблеми теоретичного і практичного характеру, пов'язані з визначенням події кримінального правопорушення, як обставини, що підлягає доказуванню під час провадження досудового розслідування створення не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань та її місця у системі науки кримінального процесу, встановленням решти обставин та кореляційних зв'язків між ними. Тобто, під час аналізу події кримінального правопорушення саме слідчий визначає її елементи та зв'язки між нею та іншими обставинами, аналізує механізм вчиненого кримінального правопорушення та проводить цілий ряд аналітичних дій, та на їх основі будує основні слідчі версії та слідчі ситуації.

Враховуючи, що процедура досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень значно ускладнилася, злочинність набуває професійного, організованого і групового характеру. З'являються й нові

види злочинів, розслідування яких потребує досконалих спеціальних знань та досвіду практичної роботи. Це все позначається на якості слідчої роботи в цілому.

Для прикладу кримінальні провадження про злочини, передбачені статтею 260 КК України, вперше зареєстровані у Єдиний реєстр досудових розслідувань та направлені з обвинувальним актом до суду у 2014 році. Із січня 2014 року, у зв'язку зі стрімкою зміною ситуації, загостренням криміногенної обстановки й соціальним напруженням, розпалюванням між-національної та міжрегіональної ворожнечі, поширенням злочинів проти особи та корисливо-насильницьких злочинів в Україні, щороку збільшувалася кількість учинених злочинів, що мають високий рівень латентності. Зокрема, з початку 2014 року до сьогодні органами досудового розслідування розпочато понад 2400 кримінальних проваджень за фактами створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Статистика свідчить, що у 2014 році зареєстровано 414 кримінальних проваджень, 2015 – 510, 2016 – 520, 2017 – 404, 2018 – 388, 2019 – 235 кримінальних проваджень за ст. 260 КК України [3].

Характеризуючи принципи здійснення слідчої діяльності, підкреслимо, що це основоположні ідеї, які визначають основу та шляхи підвищення ефективності та якості розслідування кримінальних правопорушень. При цьому не всі принципи набувають безпосереднього закріплення у статтях законів, керівних роз'ясненнях, наказах, а іноді формуються у сфері юридичної практики і лише потім отримують офіційне визнання. Але головне — принципи слідчої діяльності не можна формулювати свавільно, на хвилі політичного інтересу, інтересу окремої особи. Це об'єктивний процес, який ґрунтується на цілях та завданнях, що постають перед органами слідства. До системи принципів, на які спирається робота слідчих органів, слід віднести: законність, етичність, науковість, гласність, плановість, оперативність, динамізм, незалежність, гуманізм, економічність тощо. В літературі виділяють й інші принципи, які мають більш конкретний характер, є принципами здійснення окремих слідчих дій, використання методик, засобів криміналістичної техніки, взаємодії з іншими підрозділами та установами[4].

На нашу думку, у сьогоденній ситуації необхідне підвищення якісного складу слідчих, а також удосконалення законодавства. Необхідно звернути увагу на професійну підготовку слідчих та мотивувати працівників слідства відповідним матеріальним забезпеченням. Оскільки виконання

такої відповідальної роботи у постійному стресовому середовищі має відповідно оплачуватись.

Слідчий - посадова особа, уповноважена в межах компетенції, передбаченої кримінально-процесуальним законодавством, здійснювати досудове розслідування у кримінальному провадженні. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Слідчий, здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого[5]. Їй забезпечення хоча би мінімальних умов його діяльності має бути в центрі уваги учасників проваджень, поваги суспільства та держави до його складної і небезпечної роботи.

Список використаних джерел:

1. Статкус В. Ф. Раскрытие преступлений – важнейшее средство борьбы с преступностью. *Государство и право*. 1998. № 4. С. 66–73;
2. Викторов Б.А. Следственный аппарат органов охраны общественного порядка. *Социаластическая законность*. 1968. № 4. С. 12;
3. Аналіз статистичної інформації(За даними Генеральної прокуратури України) URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html> (дата звернення 04.01.2020)
4. Гусарев С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) Навчальний посібник. Київ. Знання, 2005. 655 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-8156.html> (дата звернення 04.01.2020)
5. Хабло О.Ю., Конюшенко Я.Ю., Чурікова І.В. Кримінальний процес. Навчальний посібник. Київ. Національна академія внутрішніх справ. URL:https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/lections/lecture4_3.html (дата звернення 04.01.2020)

Кузубова Т.О.

старший викладач кафедри
кримінального процесу та організації досудового слідства,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університету внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВЧІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТРОКІВ ПРОВЕДЕННЯ ДІЗНАННЯ

З 01 липня 2020 року набули чинності зміни до положень КПК України, що безпосередньо визначають специфіку проведення дізнання, як фо-

рми досудового розслідування [1]. З цього ж часу дізнавачі сформованих підрозділів дізнання почали застосовувати ці положення при розслідуванні кримінальних проступків. Практика застосування специфічних положень КПК України щодо здійснення дізнання виявила низку проблемних питань, що потребують дослідження та вирішення. Одним з таких проблемних питань є строки проведення дізнання.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 219 КПК України як строк досудового слідства, так і строк дізнання обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження[2]. Поряд з тим, строки проведення досудового слідства злочинів та дізнання кримінальних проступків різні. Однак, ми приділимо увагу саме строкам здійснення дізнання після повідомлення особі про підозру. Так, відповідно до п. 1,2,3 ч. 3 ст. 219, ч. 2 ст. 298-4 КПК України з дня повідомлення особі про підозру дізнання повинно бути закінчено: 1) протягом 72 годин(такий же строк проведення дізнання, передбачено у випадку затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 КПК України); 2) протягом 20 діб, у трьох випадках: а) якщо підозрюваний не визнає вину; б) існує необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій; в) кримінальний проступок вчинено неповнолітнім; 3) протягом 1 місяця якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи впродовж 48 годин з моменту повідомлення їй про підозру з одночасним ознайомленням її з результату медичного освідування та/або висновком спеціаліста у разі їх наявності. Отже, законодавцем передбачено три різні «початкові» строки проведення дізнання, що застосовуються в залежності від процесуальних умов без прийняття додаткових письмових процесуальних рішень.

Відповідно до положень п. 1 ч. 4 ст. 219, ч. 2 ст. 219 КПК України строк дізнання може бути продовжено прокурором до 1 місяця якщо внаслідок складності провадження його неможливо закінчити в строк 72 години або 20 діб. Поряд з тим, у положеннях ч. 1 ст. 298-5 КПК України закріплено, що строк дізнання може бути продовжений прокурором до 30 днів у разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій. Наведені положення КПК України щодо продовження прокурором строку дізнання закріплюють різні процесуальні вимоги. По-перше, дещо різні підстави продовження строків дізнання. Складність кримінального провадження ви-

значається з урахуванням кількості підозрюваних, кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо (п. 1 ч. 3 ст. 28 КПК України). В свою чергу, необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій може характеризувати кримінальне провадження, як складне, але не завжди. Поряд з тим, слід констатувати, що таке оціночне поняття як «складність кримінального провадження» є, як правило, ширшим ніж така умова як «необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій». До того ж, ця умова - «необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій» - є однією з підстав застосування такого «початкового» строку проведення дізнання як 20 діб. Другою невідповідністю положень п. 1 ч. 4 ст. 219, ч. 2 ст. 219 КПК України положенням ч. 1 ст. 298-5 КПК України є той факт, що строки 1 місяць і 30 днів це різні строки, адже у 7 з 12 місяців у році 31 день, а у грудні - 28 днів і раз на чотири роки у грудні - 29 днів. При цьому, невірне визначення строку продовження дізнання може призводити до виконання процесуальних дій за межами строків досудового розслідування, передбачених КПК України, та, як наслідок, негативно вплинути на вирішення кримінального провадження по суті у суді.

Слід зазначити, що на тепер, як свідчать дані проведеного опитування дізнавачів, прокурори у 87 % випадків продовжують строки дізнання до 1 місяця, а не до 30 діб, та визначають підставою продовження строків «складність кримінального провадження». На наш погляд, це є не вірною практикою застосування положень КПК України, адже положення ч. 1 ст. 298-5 КПК України по відношенню до положеннях п. 1 ч. 4 ст. 219 КПК України є спеціальними, та відповідно, саме їх необхідно застосовувати. Також, в обґрунтування нашої правової позиції додамо, що у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження (ч. 6 ст. 9 КПК України). Так, зокрема строк 30 діб у 7 місяцях на рік є меншим на 1 добу ніж 1 місяць, та відповідно застосування саме такого строку відповідатиме положенням ч. 5 ст. 28 КПК України, що закріплюють право обвинуваченого на найкоротший строк направлення кримінального провадження до суду або його закриття.

Узагальнюючи вищезазначене, слід наголосити, що проаналізовані положення КПК України є неузгодженими та потребують негайного унормування. На нашу думку, є доцільним, по-перше у ч. 1 ст. 298-5 КПК України передбачити як умову продовження строку дізнання прокурором

«складність кримінального провадження». До того ж, враховуючи, практику проведення досудового розслідування по окремим видам кримінальних правопорушень (наприклад, ч. 1 ст. 163, ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 175 КК України [3]), що з 01.07.2020 віднесено до кримінальних проступків, слід збільшити до 2 місяців строк до якого прокурор матиме право продовжити дізнання та закріпити його в положеннях п. 1 ч. 4 ст. 219, ч. 1 ст. 298-5 КПК України. Однак, зазначені нами висновки не є остаточними та потребують більш поглибленого вивчення і аналізу. Пропоную учасникам науково-практичного семінару прийняти участь у обговоренні піднятих питань і наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII : редакція від 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n492> (дата звернення: 13.10.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : редакція від 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2295> (дата звернення: 13.10.2020).
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III: редакція від 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n61> (дата звернення: 14.10.2020).

Майстренко М.М.,

старший викладач кафедри
кримінального процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук

Дерен О.С.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

4 курсу факультету №1 ІПФНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ України)

**ПОКАЗАННЯ З ТЕХНІЧНИХ ПРИЛАДІВ І ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ,
ЩО МАЮТЬ ФУНКЦІЇ ФОТО- І КІНОЗЙОМКИ, ВІДЕОЗАПИСУ:
ПЕРСПЕКТИВА ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Безпека руху, а також експлуатація транспорту є однією з глобальних проблем соціально-економічного характеру, що стоїть перед більшістю держав. На осіб, які керують транспортом покладається величезна відповідальність не тільки за своє життя, а й за життя пасажирів та пішоходів.

Прийнятим від 22 листопада 2018 року Законом № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощеного досудового розслідування окремих категорії кримінальних правопорушень» (Закон № 2617) були внесені зміни до Кримінального, Кримінального процесуального (КПК), кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема, серед усіх змін, кримінальним проступком визнано керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [1].

Даний закон вступив у дію 1 липня 2020 року, однак, 3 липня був опублікований Закон № 720-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень"», який фактично мав би скасувати прийняті раніше зміни щодо криміналізації зазначеного вище діяння (пункт 117 Закону) [2].

Мав би, але не скасував і не відновив адміністративну відповідальність за ці дії, оскільки був ухвалений парламентом України після того як норми Закону № 2617 вступили у дію [3]. Наявну ситуацію можна характеризувати як юридичний колапс, оскільки за чотири місяці чинності зазначених норм до Єдиного державного реєстру судових рішень не було внесено жодного подібного рішення, що свідчить про відсутність практики з відповідної кваліфікації вищезазначених діянь, безкарність винуватців та відсутність будь-якого превентивного впливу закону на громадян.

На сьогодні можна стверджувати, що водії занадто легковажно відносяться до своїх обов'язків, нехтуючи правилами дорожнього руху та нормами чинного законодавства і досить часто керують транспортним засобом у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння. Так, за 2019 рік по Україні було зареєстровано 114769 ДТП, а в період з 01.01.2020 по 30.09.2020 року – 118884, з них 3286 ДТП сталися по причині керування транспортним засобом у стані сп'яніння, що в свою чергу займає 5 місце серед 28 причин дорожньо-транспортних пригод [4].

Серед новел КПК України, що були прийняті Законом № 2617, слід зазначити ст. 298-1. «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки», яка визначає, що процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених статтею 84 КПК України, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання тех-

нічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Цілком очевидно, що дані зміни приймалися для розширення потенціалу розслідування кримінальних проступків у сфері безпеки руху та експлуатації транспорту. Серед усіх вищезазначених звернемо увагу на показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, які широко використовують у процесі виявлення, фіксування, збирання та дослідження матеріальних слідів.

Застосування працівниками поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, здійснюється, зокрема, з метою попередження, виявлення або фіксування правопорушення; забезпечення безпеки осіб; забезпечення публічної безпеки і порядку. Порядок використання регламентується відповідною Інструкцією [5]. Крім того, згідно з листом ДПП№ 808зі/41/35/05-2020 від 10.08.2020 р., до таких засобів віднесено: нагрудні відеореєстратори, цифрові нагрудні відеокамери, персональні відеореєстратори, автомобільні відеореєстратори, лазерні вимірювачі швидкості та газоаналізатори тощо[6].

За таких обставин виникає питання чи вважати допустимими доказами, наприклад, показання з автомобільних відео реєстраторів громадян, що стали очевидцями кримінального правопорушення, чи, наприклад, інших технічних засобів, таких як смартфон, action-камера чи камера відеоспостереження.

Якщо взяти до уваги, що досить часто суд при розгляді справи не враховує відео з камер спостережень чи відеореєстратора, такі докази повинні бути надані для проведення судових експертиз, таких як інженерно-технічна, фототехнічна, відео-, звукозапису портретна, в електронному вигляді.

У випадках розслідування кримінальних проступків в сфері безпеки руху та експлуатації транспорту може виникати необхідність у дослідженні технічних характеристик та правил експлуатації не тільки автомобільного, а й залізничного, водного чи повітряного транспорту тощо. В основному експлуатація залізничних рухомих складів, повітряних суден чи морських, річкових суден здійснюється із застосування радіозв'язку з диспетчерами чи лоцманами-операторами, який як правило автоматично записується (архівуються). Отже, при розслідуванні даної групи кримінальних проступків завжди є необхідність дослідження таких записів. Тому для забезпечення швидкого повного розслідування пропонується доповнити ч.

З ст. 241 та ст. 298-1 формулюванням «показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису та звукозапису».

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України №2617-VIII від 22 листопада 2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n387>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" : Закон України № 720-IX від 17 червня 2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#Text>
3. З 1 липня керування транспортними засобами в стані сп'яніння є кримінально караним: коментар експертів Центру політико-правових реформ. URL: https://pravo.org.ua/ua/news/combating_corruption/20874548-z-1-lipnya-keruvannya-transportnimi-zasobami-v-stani-spyaninnya-e-kriminalno-karanim.-opublikovaniy-3-lipnya-zakon-ne-zminiv-tse
4. Статистика ДТП в Україні з 01.01.2020 по 30.09.2020 : ДТП 09-2020 : сайт Патрульної поліції України. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>
5. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису: Наказ МВС України № 1026 від 18 грудня 2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19#Text>
6. Про надання переліку технічних засобів, що використовуються для виявлення та фіксування порушень правил дорожнього руху: Лист Департаменту патрульної поліції НПУ від 06 серпня 2020 року URL: <https://porady.org.ua/oficiyniy-perelik-tekhnikh-zasobiv-fiksacii-policii-dokument>

Матюшкова Т.П.

доцент кафедри криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки

кандидат юридичних наук, доцент

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

**КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ
УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА**

У багатьох країнах завдання державного захисту осіб, які сприяють правосуддю, успішно здійснюють спеціальні державні органи, а в США державним захистом учасників кримінального провадження займається

відомство, що не має функцій з розкриття та розслідування злочинів – Служба федеральних маршалів (United States Marshals Service). Маршали США (U.S. Marshals) – це посадові особи федеральної системи юстиції, що підпорядковуються Генеральному прокуророві США (U.S. Attorney General) через Міністерство юстиції США (U.S. Department of Justice) та здійснюють свої функції в межах федерального судового округу [1].

За національним законодавством, забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень), – це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя. Здійснення заходів безпеки в Україні покладається за підслідністю на органи Служби безпеки, Державного бюро розслідувань, органи внутрішніх справ, органи Національної поліції або Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи[2].

Перелік осіб, відносно яких можуть здійснюватись заходи забезпечення безпеки, визначений у ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Закон України). Зокрема, до них відносяться: особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь чи сприяла у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів; потерпілий, свідок, підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; персонал органу пробації; викривач; експерт, спеціаліст, перекладач, понятий; члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених у пунктах «а»-«е» цієї статті, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Рішення про застосування заходів безпеки приймається: слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали або беруть участь зазначені вище особи, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли виявленню, попередженню, припиненню злочинів(ч. 2 ст. 3 Закону України) та слідчим суддею (п. 3 ч. 6 ст. 206 КПК України).

Аналіз наукової літератури свідчить про певний ступінь уваги до кримінальних, процесуальних та оперативно-розшукових аспектів проблеми забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства [3, 4, 5, 6] та недостатню увагу вчених до криміналістичних аспектів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. Нечисленні праці відображають переважно проблеми анонімності допиту свідків[7], рекомендації з тактичних особливостей допиту, впізнання у режимі відеоконференції[8].

У криміналістичному забезпеченні розслідування злочинів виділяють техніко-криміналістичне, тактико-криміналістичне та методико-криміналістичне забезпечення [9, С. 4]. На наш погляд, зазначені складові можуть стати основною для формування меж криміналістичних аспектів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Так, техніко-криміналістичний аспект охоплюватиме розробку чи(і) вдосконалення наукових засад і криміналістичних рекомендацій застосування спеціальних технічних засобів і методів їх використання у забезпеченні безпеки осіб. Зокрема, електронно-обчислювальної техніки (комп'ютерів), відеокамер, охоронних систем, систем відеоспостереження, електронних браслетів тощо.

Зміст тактико-криміналістичного забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства полягатиме у розробленні наукових засад і криміналістичних рекомендацій застосування тактико-криміналістичних засобів (тактичних прийомів, тактичних комбінацій, тактичних операцій) при підготовці, проведенні і фіксації окремих слідчих (розшукових) дій за участю осіб, відносно яких забезпечуються заходи безпеки. Зокрема, існує необхідність розробки тактичних рекомендацій з питань підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій за участю осіб, відносно яких забезпечуються заходи безпеки (наприклад, слідчий та інші особи, що прийматимуть участь у С(Р)Д за участю особи, яка захищається, мають бути обізнані та зобов'язані дотримуватись певних заходів безпеки – не повідомляти сторонніх про час та місце проведення С(Р)Д, відключити функцію геопросторового визначення місця знаходження на своїх мобільних телефонах, транспортних засобах тощо). Особливий психологічний стан викривачів, очевидців і постраждалих, відносно яких злочинці вдаються до залякування і погроз з метою примусити їх відмовитись від обвинувачення та, у подальшому, здійснюються заходи забезпечення безпеки, утому числі, пов'язані зі зміною місця проживання, роботи чи навчання, вважається доцільним залучення психологів як до участі у проведенні слідчих (розшукових) дій за їх участю, так і до роботи з ними в цілому.

Методико-криміналістичне забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, на наш погляд, охоплюватиме розробку методичних рекомендацій з питань таких особливостей розслідування окремих видів злочинів, що обумовлюються забезпеченням безпеки осіб. На наш погляд, зазначені методико-криміналістичні рекомендації відобразатимуть особливості взаємодії правоохоронних органів під час забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, особливості використання спеціальних знань, співпраці з національними державними установами, правоохоронними органами інших країн тощо. При цьому зазначені криміналістичні рекомендації можуть стати структурним елементом методик розслідування окремих видів злочинів, наприклад, корупційних, злочинів проти національної безпеки та ін.

Резюмуючи викладене слід відзначити доцільність подальших наукових досліджень щодо криміналістичних аспектів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. <https://www.usmarshals.gov/duties/factsheets/facts.pdf> 2 (дата звернення 29.10.2020).
2. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України № 3782-XII від 23.12.1993 р.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> (дата звернення 29.10.2020).
3. Тимчаль М.В. Кримінально-правова охорона в Україні осіб, взятих під захист: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів. держ.ун-т вн. справ МВС України, Львів, 2019. 222 с.
4. Качмар Б.М. Механізм забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (кримінальний процесуальний аспект) :дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 198 с.
5. Тарасенко Р.В. Безпека учасників кримінального судочинства: кримінальні, процесуальні та оперативно-розшукові основи: монографія. Одеса: ОДУВС, 2015. 510 с.
6. Глобенко Г.І. Окремі аспекти інституту забезпечення безпеки учасників кримінального провадження // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дидоренка. 2018. Том 4. № 84. С. 63-70.
7. Матюшкова Т.П. Актуальные вопросы обеспечения анонимности при допросе// Современные тенденции развития юридической науки : материалы Международ.науч.-теорет.конф. молодых ученых / Подобщ. ред. канд. юрид. наук доцента А. Дарменова. Карагандинская академия МВД Республики Казахстан имени Б.Бейсенова. 2020. С. 132-134.
8. Юхно О.О., Бондаренко О.О., Глобенко Г.І. та ін. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування // Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності: збірник наукових праць. Харків: Стильна типографія, 2017. С. 327-354.
9. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.

Нечаєва І.О.

викладачка кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету №1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ЗАХИСНИКА - АДВОКАТА

Процесуальний статус захисника одна з найскладніших та найактуальніших проблем теорії та практики кримінального процесу, розгляд якої впливає на вирішення багатьох питань, а саме: механізм реалізації процесуальних повноважень захисника, ступінь участі захисника в процесі доказування, предмет і межі доказування захисником та інших важливих питань. З прийняттям чинного Кримінального процесуального кодексу (далі КПК) України, який набрав чинності в 2012 році, деякі питання щодо процесуального положення захисника не втратили своєї актуальності, і викликано це тим, що процесуальне положення захисника в кримінальному провадженні одна з найскладніших і найактуальніших проблем теорії і практики кримінального процесу. Від правильного його застосування, відповідно до чинного кримінального процесуального законодавства, залежить вирішення багатьох конкретних питань, пов'язаних з участю захисника в кримінальному процесі, ефективного здійснення функції захисту прав і свобод особи [1, с. 36], що також дало поштовх до утвердження демократичних засад здійснення кримінального провадження. У зв'язку з вказаним стали більш чітко окреслені пріоритети захисту прав учасників кримінального провадження, розширені можливості захисту від підозри та обвинувачення, запроваджені реальні елементи змагальності та інші. Адже визначений чинними законодавчими положеннями правовий статус захисника (адвоката) визначає ступінь і міру його можливої поведінки як активного учасника кримінального провадження й відображає його правове положення щодо держави, її органів, посадових осіб і громадян. Основою правового статусу суб'єктів захисту, в тому числі захисника є право особи на захист від якого походить комплекс інших прав та процесуальних обов'язків цієї категорії суб'єктів. Частиною першою ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених

цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю[2]. Тому професійним захисником прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого за чинним КПК України, може бути лише особа, яка має свідоцтво про право здійснювати адвокатську діяльність та включена до Єдиного реєстру адвокатів України. Виключно захисник-адвокат здійснює надання кваліфікованої правової допомоги та, реалізуючи функцію захисту, може обґрунтовано й законно спростовувати доводи сторони обвинувачення, визначати правильність застосування норм матеріального і процесуального права й дотримання законодавчо закріпленої процедури прийняття рішень і здійснення процесуальних дій.

Відповідно до положень п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» захист це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення. Процесуальні особливості участі захисника як учасника кримінального процесу (суб'єкта) кримінального провадження залишаються дискусійними. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ч. 3 ст. 223 КПК) [3]. Ця норма закону в цілому стосується захисника, який завжди має відігравати важливу роль під час провадження слідчих (розшукових) дій, до яких його залучають, оскільки з одного боку він надає під час проведення таких дій професійну правничу допомогу підзахисному, а з іншого – забезпечує додержання вимог закону щодо порядку проведення слідчої (розшукової) дії та підвищує ефективність її результатів, оскільки його активність, кваліфікація юриста і досвід здатні сприяти забезпеченню слідчим права на захист, а конструктивні зауваження, клопотання, пропозиції – на вибір методики і тактики проведення слідчих (розшукових) дій. З положень ст. 20 КПК України випливає, що захисник не змінює свого підзахисного (окрім окремих випадків передбачених КПК України), обирає відповідну тактику захисту, та є самостійним учасником кримінального провадження. Захисник здійснює захист законних інтересів підза-

хисного, сприяє реалізації його прав, надає юридичну допомогу. Процесуальні права захисника та підзахисного не зливаються, тому, що захисник наділений системою індивідуальних прав та процесуальних обов'язків, що породжують виникнення особливих правовідносин як між захисником та підзахисним так і між захисником та іншими учасниками кримінальних проваджень. Положення статті 46 КПК України визначають загальні правила участі захисника в кримінальному провадженні. В той же час в ч. 1 ст. 46 КПК України зазначено, що захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй професійну правничу допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав професійну правничу допомогу, хоча в ній конкретно не вказано, про які саме інтереси особи йде мова. Тому можна посилатися на положення ст. 2 КПК України де зазначено, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден не винуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, так як в цій статті є поняття «законні інтереси учасників кримінального провадження». Варто зазначити, що в основі процесуального становища захисника лежать законні інтереси підзахисного, конкретно на реалізацію яких спрямована його діяльність.

Діяльність і міра можливої поведінки суб'єктів щодо захисту їхніх законних інтересів врегульовується переважно шляхом надання прав учасникам кримінального провадження. Правове регулювання має особливе значення для захисника та його підзахисного. У ч. 4 ст. 46 КПК України встановлюється загальне правило, відповідно до якого захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним, обвинувачуваним і не може бути доручена захиснику, з моменту надання документів передбачених КПК України, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду.

Зважаючи на специфіку правового статусу захисника, можна зробити висновок, що він як суб'єкт кримінальних процесуальних відносин, користується як правами підозрюваного (обвинуваченого), так і правами відпо-

відно до професійного статусу захисника, в основі якого лежать законні інтереси підзахисного, що встановлюють правові рамки діяльності захисника.

Не зважаючи на певне удосконалення попереднього кримінального процесуального законодавства України, все ж таки залишаються невирішеними наступні питання правового статусу захисника – адвоката:

1) не усунена неузгодженість між нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і положеннями КПК України, з цих питань;

2) не закріплено права захисника щодо самостійного і процесуального оформлення збору ним доказів у кримінальному провадженні;

3) законодавчо не доопрацьовано механізм і строки оповіщення слідчим, дізнавачем, прокурором захисника про проведення слідчих (розшукових) дій;

4) підлягає закріпленню в етичній поведінці захисника, таке положення, що він не може заборонити підзахисному не давати будь-яких свідчень, а разом обирати сумісну тактику захисту.

Втім, підняті питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню, або науковому вивченню. Пропоную учасникам цього наукового заходу взяти участь в обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Кухарук Ю.О. Відвід захисника від участі у кримінальній справі в кримінальному процесі України: монографія / Ю. О. Кухарук. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 148 с. – С. 36.

2. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 лип.2012 р. № 5076-VI // Голос України. – 2012. – 14 серп.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 25 липня 2019 року. Харків: Право. 2019. 412 с.

Печорін П.М.
завідувач сектору досліджень зброї
відділу криміналістичних видів досліджень
(Рівненський НДЕКЦ МВС України)

9-ММ ПІСТОЛЕТ «GLOCK 19 COMPACT» ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Понад тридцять років виповнилось з появою на світовому ринку пістолетів GLOCK. Австрійський інженер Гастон Глок, успішний бізнесмен і виробник деталей і компонентів для лиття під тиском, заснував компанію GLOCK Ges. mbH в 1963 році. На початку 1980 х років у відповідь на потреби австрійських військових з'явився напівавтоматичний службовий пістолет GLOCK. Це полімерна рама і розроблена система SAFE ACTION® зробили революцію на ринку пістолетів.

Пістолет «GLOCK 17» який з'явився в 1982 році став базовою моделлю та однією з популярних, що використовується як в силових структурах так і на цивільному збройовому ринку.

Пістолет виготовляється з 35комплектуючих деталей. Менша кількість деталей знижує ймовірність технічних проблем, роблячи пістолети GLOCK більш надійними[1].

Останніми роками на територію країни став потрапляти пістолет моделі «GLOCK 19Compact» в калібрі 9мм Luger. На жаль, в криміналістичній літературі міститься не повний опис цього пристрою і взаємодії частин і механізмів, характеристик слідів застосування (зображення 1).

Загальна довжина пістолета 187мм, найбільша ширина 32мм, висота 128мм, маса з порожнім магазином 670г. Для стрільби використовується пістолетний унітарний патрон 9x19мм "LUGER" (Parabellum; +P).

Зображення 1. Пістолет «GLOCK 19 Compact» 9 мм Luger.

За принципом дії автоматики відноситься до систем з використанням віддачі затвору при короткому ході ствола. Ствол змінний, рухомий. Загальна довжина ствола з патронником 102мм. В каналі ствола наявні шість полігональних нарізів правого нахилу. Полігональні нарізи каналу ствола забезпечує кращу посадку кулі в стволі, відповідно знижує його знос. Це забезпечує постійну і підвищену швидкість кулі, що покращує точність[1].

Автоматика пістолета працює по принципу використання віддачі при короткому ході ствола. Механізм запирання каналу ствола відбувається при перекосі ствола у вертикальній площині. Запирання приводиться прямокутним виступом, розміщеним над патронником, що входить у вікно кожух-затвору. Перекіс казенної частини ствола для його відкриття та запирання здійснюється за допомогою фігурного приливу під стволом із металевою вставкою в рамці пістолета. Ударно-спусковий механізм ударникового типу з попереднім зведенням бойової пружини та її до зведенням в момент натискання на спусковий гачок.

Конструктори пішли на хитрість, надавши пласкому в перерізі бойку заокруглену площину, і тим самим, зменшивши площу дії на капсуль, на який він впливає, в свою чергу, стало причиною утворення характерного овального сліду на капсулі гільзи.

Рамка пістолета виготовляється з ударостійкого пластику зі сталевими вставками - направляючими для затвора, а також металевою пластиною для маркування зброї.

Наступне покоління GLOCK 19 відрізнялося наявністю двох виступів під пальці на передній поверхні і по одному на бічних поверхнях рукоятки, а також посадочними місцями для установки лазерного ціле вказівника на передній частині замки.

Неавтоматичних (ручних) запобіжників пістолет не має. Реалізована в пістолеті оригінальна триступенева система автоматичного запобігання отримала найменування Safe Action [1]. Дана система включає в себе запобіжник на спусковому гачку (що блокує його рух при неправильному натисканні), блокування ударника при ненатиснутому спусковому гачку і блокування від зриву ударника з шептала при сильних ударах.

Пластикові мушка і цілик досить широкі і забезпечені контрастними елементами, які полегшують прицілювання.

Магазин коробчастий дворядний на 17 патронів.

Пістолет містить наступні маркувальні позначення: на кожусі затвору зліва- фірма виробник, модель, країна виробник та калібр; на кожусі з

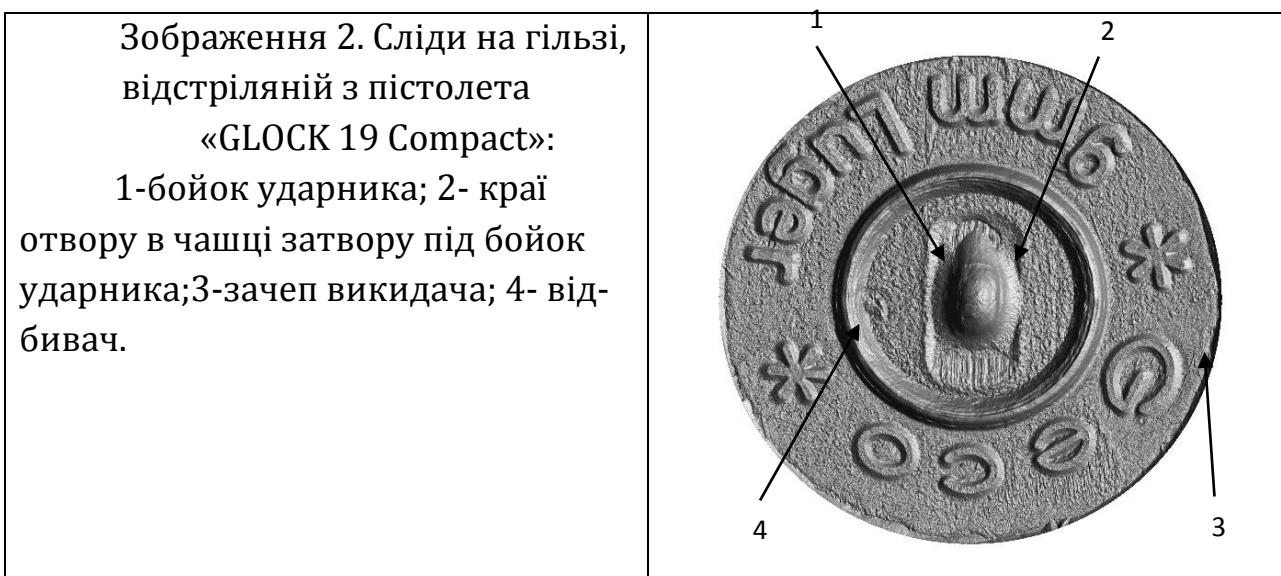
права –серійний номер; на патроннику ствола – серійний номер; на рамці з права – фірма виробник, країна виробник.

Неповне розбирання пістолета проводиться в наступному порядку: виймається магазин, перевіряється патронник на наявність в ньому патрона. Далі натискається спусковий гачок для звільнення ударника.

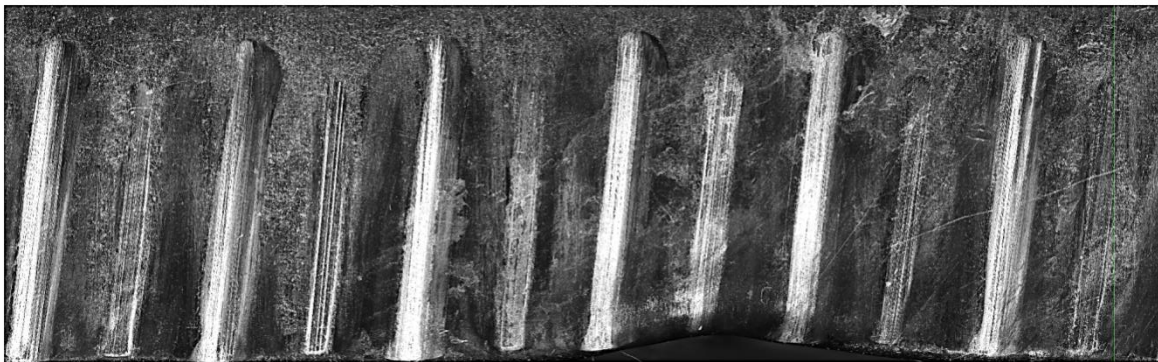
Затвор відводиться в заднє положення на 4мм і утримуючи в такому положенні, натискається двосторонній важіль на рамці. Затвор від'єднується від рамки, з нього виймається зворотна пружина, направляючий стрижень та ствол. Збирання проводиться зворотному порядку.

Найбільш інформативними слідами на гільзах, відстріляних з даного пістолета є сліди бойка ударника, краї отвору в чашці затвору під бойок ударника, слід відбивача, сліди зачепу викидача. Крім того з однієї сторони до сліду бойка примикає додатковий динамічний слід від кінчика бойка, який відображається у вигляді трас, що утворюються при перекосі ствола у вертикальній площині (зображення 2).

В слідах полів нарізів на кулях, відстріляних з пістолета «GLOCK 19

Compact» відображаються наступні ознаки: кількість полів нарізів-6, на- правлення- правого нахилу, ширина полів- 2,5мм, кут нахилу 7,5° (зобра- ження 3).

Зображення 3. Сліди на кулі, відстріляній з пістолета «GLOCK 19 Compact».

Походження виявлених пошкоджень на одязі є одним із основних питань, які вирішуються експертом.

З метою дослідження слідів близького пострілу на перешкодах проведено експериментальне дослідження по виявленню ознак, які відображаються в слідах пострілу з пістолета «GLOCK 19 Compact»: форми ушкодження, дефекту тканини, характеристик країв ушкодження, паска обтирання, механічної дії порохових газів, топографії і розмірів зон відкладення кіптяви і зерен пороху, механічної та термічної дії зерен пороху.

Експериментальні постріли проводились з вичищеної та змащеної зброї. З метою дотримання мір безпеки при стрільбі всі етапи дослідження проводились з дотриманням вимог «Інструкції із заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, боєприпасами та конструктивно схожими виробами при проведенні експертиз» затвердженої наказом ДНДЕКЦ МВС України №19/5-173н від 20.08.2014 року. Постріли проводились із використанням пристрою дистанційного керування стрільбою.

Вогнепальні пошкодження на одязі можна поділити на дві групи: типові (основні) та нетипові (додаткові)[2].

Оглядаючи пошкодження, можна встановити дистанцію пострілу, яка характеризується відстанню між дульним зрізом зброї і перешкодою і визначається з відносною точністю за умови, якщо на об'єкті є сліди близького пострілу.

В судовій медицині і криміналістиці виділяють три дистанції пострілу:

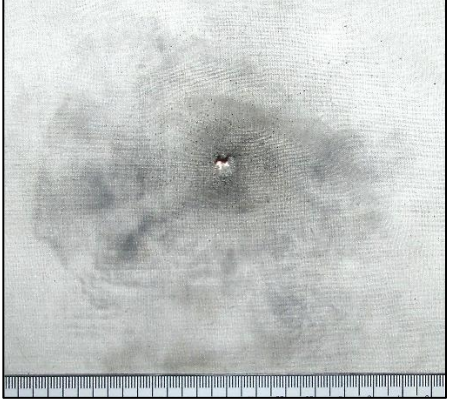
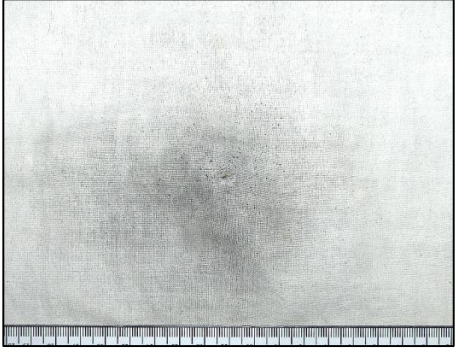
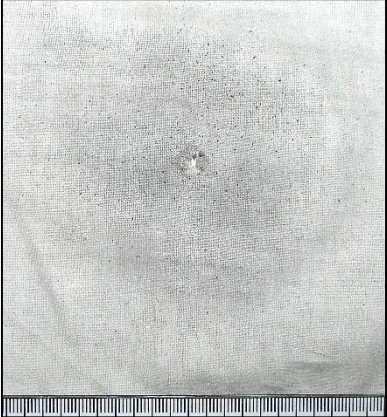
- 1) впритул; 2) із близької відстані; 3) із неблизької відстані [3].

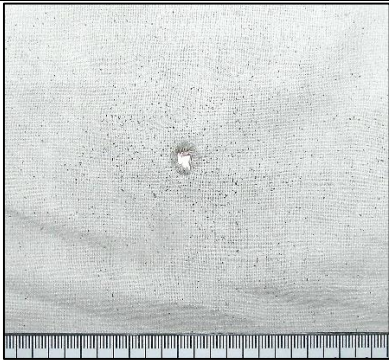

З метою встановлення характеристик слідів близького пострілу на перешкоді та встановлення механізму руйнування тканини і факторів, які впливають на цей процес під час стрільби, проведено експериментальні постріли з пістолета «GLOCK 19 Compact» з мало зношеним каналом ствола патронами 9x19мм. В якості мішені використовувалась біла бавовняна тканина закріплена на картоні. Відстань від 0-100см.

Проведеним аналізом утворених слідів встановлено ряд закономірностей. Так при пострілах механічні пошкодження спостерігались на дистанції 0см (постріл в упор) – хрестоподібні, клаптикові розриви розмірами від 35 до 50мм. Механічна дія порохових зерен наявна на дистанціях до 10см. Термічна дія порохових газів та зерен пороху в слідах пострілу слабо виражена. Відображається у вигляді ділянок з опаленням лицьової сторони тканини біля країв пошкодження на дистанції до 3см. Поясок обтинання – слід контакту поверхні кулі з краями пошкодження, чітко виражений, діаметром 9мм. Відкладення кіптяви з різним ступенем інтенсивності спостерігається на дистанції до 40см. Зерна порохового заряду при стрільбі відкладаються у вигляді розрідженого осипу на дистанціях від 10 до 60см. До від 60см до 100см на перешкоді спостерігаються поодинокі порохові зерна (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Дистанція см	Характеристики пошкодження, відкладення кіптяви,	Сліди пострілу
0	<p>Відсутня ділянка тканини – «мінус тканини». Наявність такого дефекту, різна довжина ниток основи і утоку, направлення кінців нитко вказує як на вхідний отвір так і на напрям пострілу.</p> <p>Відкладення виражене, проглядаються центральна і периферійна зони діаметром до 35 мм і до 50 мм.</p> <p>Механічна дія порохових газів у вигляді розриву хрестоподібної форми.</p>	

	<p>Термічна дія порохових газів у вигляді обвуглено волокна тканини.</p>	
3	<p>Дефект- «мінус тканини».</p> <p>Відкладення виражене, форма близька до округлої, проглядається центральна і периферійна зони діаметром до 75 мм і до 150 мм відповідно.</p> <p>У центральній зоні спостерігається пробільна ділянка відкладення кіптяви кільцеподібної форми світло-сірого кольору з ламаними межами</p>	
5	<p>Дефект- «мінус тканини».</p> <p>Відкладення виражене, форма близька до округлої, проглядається центральна і периферійна зони, діаметром до 70 мм і до 160 мм відповідно. На кордоні периферійної зони проглядається відкладення кіптяви у вигляді кільця.</p> <p>Наявні неспалені та частково спалені зерна пороху.</p>	
10	<p>Дефект- «мінус тканини».</p> <p>Наявний пояс обтинання.</p> <p>Відкладення виражене, проглядається центральна і периферійна зони, діаметром до 60 мм і до 160 мм відповідно. Відкладення кіптяви в периферійній зоні острівного характеру.</p> <p>Наявні неспалені та частково спалені зерна пороху у вигляді розрідженого осипу.</p>	

25	<p>Дефект- «мінус тканини».</p> <p>Наявний поясок обтинання.</p> <p>Відкладення вкрай слабо виражене, світло-сірого кольору, островного характеру.</p> <p>Наявні неспалені та частково спалені зерна пороху у вигляді розрідженого осипу.</p>	
40	<p>Дефект- «мінус тканини».</p> <p>Наявний поясок обтинання.</p> <p>Відкладення не виражене. У ряді випадків може спостерігатися вкрай слабо відкладення.</p> <p>Наявні неспалені та частково спалені зерна пороху у вигляді розрідженого осипу.</p>	

Аналізом проведеної експериментальної стрільби встановлено характерні ознаки вхідних отворів на одязі, що залишаються внаслідок дії метального снаряду відстріляного з вогнепальної стрілецької зброї, дозволяють диференціювати вогнепальні пошкодження утворені пістолетом «GLOCK 19 Compact». Дані ознаки дають можливість встановити обставини застосування вогнепальної зброї, від чого виникли пошкодження, перевірити правдивість показів свідків, обвинуваченого тощо.

Проведені експерименти вказують на необхідність подальшого проведення дослідження і систематизування характерних ознак пошкоджень на тканинах, утворених у результаті застосування різних видів зброї, результати яких використовувати в експертній практиці.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт фірми Glock URL: <https://us.glock.com/en>; <https://us.glock.com/en/pistols/g19>. (дата звернення: 08.03.2020).
2. Кустанович С.Д. Исследования повреждений одежды в судебной практике. Практическое руководство. Издательство «Медицина» Москва-1965.
3. Судова медицина: Підручник для студентів мед. вузів. / Концевич І.О., Михайличенко Б.В. та ін.; За ред. І.О. Концевич, Б.В. Михайличенка. — К.: МП «Леся», 1997. 656 с.

Ратнова А.В.

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЕЛЕКТРОННІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДОКАЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков звернули увагу на те, що правоохоронні органи стикаються з електронними доказами не тільки коли розслідують злочини у сфері економіки, але і коли розслідуються звичайні види кримінальних злочинів — крадіжка, вимагання, шантаж, торгівля наркотиками тощо [15, с. 452].

На цей час Інтернет-мережу використовують як платформу для розповсюдження наркотиків [1]. Зокрема, у 2018 р. виявлено 196 фактів збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів із використанням всесвітньої мережі Інтернет, що на 37,1 % більше порівняно з 2017 р. (143), і в 7,5 рази порівняно з 2016 р. (26). При цьому, варто відзначити, що у ЗМІ ці показники подаються як кількість виявлених груп, які збували наркотичні засоби з використанням Інтернету [14, с.114].

Аналіз судових вироків дає можливість зробити висновок, про те що прямими доказами у справах, пов'язаних з незаконним поширенням наркотиків можуть бути електронні документи. До таких документів можуть належати: листування в Telegram щодо замовлення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [2, 5, 6, 7, 8, 11, 13], замовлення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів через інтернет-магазин [3, 4, 12, 13], отримання інформації про “закладку” (схованку) - адреса, фото місця та координати, опис, тощо [2, 3, 4, 5, 6, 12], отримання фото квитанції відправлення через “Нову пошту” [8], збут наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів через Telegram [7, 9, 10], надсилення інформації про “закладку” (схованку) - адреса, фото місця та координати, опис, тощо [9, 10].

Під час збирання електронних документів вказаної категорії справ необхідно дотримуватись вимог допустимості, належності, достовірності та достатності. Важливим є отримання технічного пристрою у законний

спосіб (добровільна видача, санкціонований обшук, огляд, тощо) та отримання доступу до особистого листування особи (на підставі ухвали суду). Фіксація кримінально-значимої інформації повинна здійснюватися за допомогою огляду, проведення відеозапису та/або фотографування змісту електронних документів і оформлення відповідних додатків до протоколу.

Практично усі необхідні докази у справі можуть міститись на одному технічному пристрої (комп'ютері, планшеті, мобільному телефоні, тощо) особи, причетної до злочину у сфері незаконного обігу наркотиків. Вказане спрощує доказування та зменшує об'єм необхідних процесуальних дій. Проте, виникає необхідність звернення до суду, що збільшує тривалість розслідування таких справ.

Отже, всевітня мережа Інтернет сприяє швидкому розповсюдженню наркотиків. В багатьох випадках, електронні документи є практично основними прямими доказами у справах, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Електронні документи дають можливість встановити обставини, які підлягають доказуванню, зокрема, з'ясувати мотив, мету, ролі учасників (у випадку вчинення злочину групою осіб), тощо.

Список використаних джерел:

1. Мультимедійна платформа іномовлення України "Укрінформ". За допомогою чат-бота у месенджері Telegram "СтопНаркотик" заблоковано вже 301 адресу, через яку можна було замовити наркотики. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2857277-catbot-u-telegram-dopomig-zablokuvati-vze-ponad-300-narkoadres.html> (дата звернення 15.10.2020).
2. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області від 27.11.2017 року у справі № 766/11084/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71314449> (дата звернення 15.10.2020).
3. Вирок Ленінського районного суду м. Харкова від 06.06.2018 року у справі №642/1999/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74502081> (дата звернення 15.10.2020).
4. Вирок Ленінського районного суду м. Харкова від 21.12.2018 року у справі № 642/7101/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78778130#> (дата звернення 15.10.2020).
5. Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 15.05.2020 року у справі №751/2735/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89243759#> (дата звернення 15.10.2020).
6. Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 29.07.2020 року у справі № 405/3155/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90653291#> (дата звернення 15.10.2020).
7. Вирок Гайсинського районного суду Вінницької області від 23.12.2019 року у справі № 129/1215/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86531564#> (дата звернення 15.10.2020).

8. Вирок Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 07.08.2020 року у справі №263/5377/20. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90830685#> (дата звернення 15.10.2020)
9. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівці від 09.07.2020 року у справі №725/1211/20. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/90301368#> (дата звернення 15.10.2020)
10. Вирок Балаклійського районного суду Харківської області від 14.11.2018 року у справі №610/3451/17. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/77837570#> (дата звернення 15.10.2020).
11. Вирок Ковпаківського районного суду м. Суми від 18.02.2019 року у справі №592/6246/17. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79968639> (дата звернення 15.10.2020).
12. Вирок Дзержинського районного суду міста Харкова від 29.05.2018 року у справі №638/3994/18. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74337878#> (дата звернення 15.10.2020).
13. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 25.10.2019 року у справі №523/11014/19. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85198192#> (дата звернення 15.10.2020)
14. Гавловський В.Д. Аналіз стану кіберзлочинності в Україні. *Інформація і право. Науковий фаховий журнал*. №1 (28)2019. Київ. с.108-117.
15. Біленчук П.Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семаков. К.: МАУП, 2007. 512 с.

Ряшко О.В.

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЩОДО ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ СТОРОНАМИ ОБВИНУВАЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Насамперед варто зазначити, що стаття 84 КПК встановлює вичерпний перелік процесуальних джерел доказів: це – показання, речові докази, документи, висновки експертів. І лише за допомогою цих засобів обидві сторони можуть повноправно відстоювати свою правову позицію. А вже наскільки продуктивно – залежить виключно від самої сторони, оскільки вони мають нібито рівні можливості у збиранні таких доказів. Але Кодекс ставить конкретні вимоги до порядку отримання доказів.

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК (ч.1 ст. 84 КПК). Допустимими доказами визнаються виключно ті, які були отримані в порядку, встановленому КПК. Недопустимий доказ суд не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посылатися суд при ухваленні судового рішення, відповідно до ст.86 КПК.

КПК України розділяє способи або порядки збирання доказів: окремо стороною обвинувачення та окремо стороною захисту. І вони суттєво різняться як за можливістю, так за об'ємом і змістом.

Так, сторона обвинувачення має право здійснювати збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК.

Сторона ж захисту здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від тих же органів, установ, організацій та осіб копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів (ст. 93 КПК).

Поняття спеціальних процедур збирання речових доказів у КПК не розкривається. Тому, звернемо увагу на загальні. В першу чергу, речові докази можуть бути виявлені та зібрані при здійсненні обшуку, огляду, а також при проведенні певних негласних слідчих (розшукових) дій. А це вже є прерогативою слідства. Що ж має захист? За ним залишається законне право на витребування речових доказів у порядку, передбаченому статтею 93 КПК, а також на звернення до слідчого судді з клопотанням про отримання тимчасового доступу до речей і документів. Втім, ці способи збирання доказів не можна вважати самодостатніми, оскільки захист, як вже було зазначено, вправі лише звернутися з проханням про надання йому необхідного доказу. І де гарантія, що таке прохання, навіть вочевидь обґрунтоване, буде виконано? Стає зрозумілим, що на відміну від сторони обвинувачення, сторона захисту в процесі збирання доказів є цілком залежною від рішень чи дій інших осіб.

У контексті розгляду проблеми змагальності, яку Україна отримала внаслідок прийняття КПК, варто звернути увагу на положення щодо збирання доказів власне на стадії судового розгляду у кримінальному провадженні. Зважаючи на те, що в процесі досудового розслідування сторона захисту виявилася значно обмеженою у цьому питанні, цілком виправданим є очікування того, що відповідні компенсаторні можливості будуть передбачені для сторони захисту на стадії судового розгляду у кримінальному провадженні.[1, С.458]

Показання, звісно ж, є найпоширенішим серед процесуальних джерел доказів у кожному кримінальному провадженні. Вони є так званою «відправною точкою» в проведенні всього розслідування, адже переважно показання вказують на подальший хід провадження.

Відповідно до ч.1 ст. 95 КПК показаннями є відомості, що надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Звернемо увагу: зазначено, що саме «під час допиту». І тут є перевага в слідчого, адже допит є слідчою (розшуковою) дією і проводиться виключно слідчим на підставі власного рішення або за дорученням чи вказівкою прокурора або керівника органу досудового розслідування. Виходить, що друга сторона не має права на збирання доказів внаслідок самостійного отримання пояснень. Це впливає також із ч.8 ст.95 КПК, відповідно до якої сторони кримінального провадження, потерпілий мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів. Так, КПК передбачено право сторони захисту ініціювати перед слідчим або прокурором проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі допиту, але сторона обвинувачення наділена безумовним правом їх відхилити. [1, с. 457].

В КПК простежуються значні зміни в питаннях доступу сторони захисту до експертних висновків: з'являється право самостійного залучення нею експертів на договірних умовах з метою проведення експертизи (ст.2ст.243 КПК). Такі нововведення повинні забезпечити вирівнювання так званої несправедливості, коли висновок експерта мав вагому силу лише тоді, коли експертизу було проведено відповідно до постанови слідчого чи ухвали суду, а за поданням захисника він мав силу банального дослідження, не навантаженого доказовою силою. Проте відкритим лишається грошове питання даного нововведення, оскільки проведення експертиз є

платним. В такому випадку зберігається уже відомий порядок – клопотання слідчому, прокурору про залучення експерта (ч.1 ст.243 КПК).

Якщо розглядати кримінальне провадження в Україні, то провідну роль тут все ж таки відіграє сторона обвинувачення, а стадію досудового розслідування можна назвати головною. Сторона захисту є більш вразливою не лише з огляду на її незрівнянно вужчі повноваження, а й в зв'язку з відсутністю належних гарантій реалізації цих повноважень.

Список використаної літератури:

1. Меркулов С.М. Реалізація обвинувачення: поняття, сутність, етапи за новим кримінальним процесуальним законодавством / С.М. Меркулов // *Форум права*. 2014. № 2. С. 456-459 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12mcmkpz.pdf>.
2. 35 неформальних практик у кримінальному судочинстві України / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, Л.М. Лобойко, З.М. Саїдова. К.: «Арт-Дизайн», 2014. 48 с
3. Шумило М. Правова позиція як засіб діяльності доказування у Кримінальному процесі / М. Шумило, [В. П. Гмирко](#) // *Право України : Респ.юрид. журнал*. 2013. №9. С. 238-246.
4. Шумило М.Є., Тугарова О.К. Непрямі докази в кримінальному процесі України. Х.:СПДФО Бровін О.В., 2012. 206с.
5. Яновська О. Г. Змагальні засади процесу доказування в кримінальному провадженні / О. Г. Яновська // *Юридична Україна*. 2015. № 8. С. 77–82.

Смирнов В. А.

голова суду

(Печенізький районний суд Харківської області)

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ, ЯКЕ ПРОВОДИТЬСЯ ГРУПОЮ СЛІДЧИХ

Належність або неналежність суб'єкта доказування, будучи умовою допустимості доказів, значною мірою зумовлюється способом збирання доказової інформації [1, с. 47], адже для визначення належності та допустимості доказів особа, яка отримує докази, повинна: а) мати визначений правовий статус; б) бути незацікавленим суб'єктом у кримінальному провадженні; в) мати повноваження на розслідування даного кримінального провадження чи проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій[2, с. 65].

Якщо досудове розслідування проводиться групою слідчих, про це обов'язково має бути складена керівником органу досудового розслідування постанова, визначений старший групи слідчих та невідкладно внесені відомості до ЄРДР. Вивчення судової практики свідчить про те, що у випадку прийняття процесуальних рішень слідчим, який не входить до складу групи слідчих, яким доручено досудове розслідування, докази, отримані таким слідчим, є недопустимими. Так, наприклад, у кримінальному провадженні № 12014090010003140 за ч. 2 ст. 286 КК України постанову про призначення судово-медичної експертизи винесено слідчим, який не входив до складу групи слідчих, яким доручено досудове розслідування. З огляду на це, Верховний Суд визнав слідчого неналежним суб'єктом отримання доказів і, відповідно, визнав висновок судово-медичної експертизи недопустимим доказом [3]. Суперечливою є позиція Касаційного кримінального суду Верховного суду в іншому кримінальному провадженні. Так, Суд вважає, що у випадку, якщо в електронній системі ЄРДР не відображено групу прокурорів та/або слідчих, яка повинна здійснювати досудове розслідування, це не є підставою визнання доказів недопустимими за критерієм неналежного суб'єкта проведення досудового розслідування. Як вважають судді, неналежне ведення ЄРДР не може спростовувати або підтверджувати належність та допустимість всього об'єму доказів у кримінальному провадженні та з вірогідністю спростовувати суб'єктів, які вправі проводити досудове розслідування [4]. З огляду на неоднозначну правову позицію вищої судової інстанції, вважаємо, що у випадку, коли в кримінальному провадженні наявні постанови про призначення слідчого, прокурора, групи слідчих, прокурорів і відомості про це просто не внесені до ЄРДР, зазначене слід вважати недоліком ведення ЄРДР, а не критерієм недопустимості доказів. Інша справа, коли слідчі (розшукові) дії, негласні (слідчі) розшукові дії або інші процесуальні дії проведені слідчим, дізнавачем, прокурором, які не призначені для їх проведення у кримінальному провадженні чи не включені до групи слідчих або прокурорів. В цьому випадку однозначно докази, отримані зазначеними суб'єктами, є недопустимими на підставі неналежного суб'єкта. Разом з цим, вивчення матеріалів кримінальних проваджень свідчить про те, що виникають труднощі зі встановленням дати винесення постанови про призначення (заміну) слідчого (групи слідчих), прокурора (групи прокурорів), якщо про це не внесено відомості до ЄРДР. В такому випадку, вважаємо, сторони кримінального провадження повинні доводити той факт, коли саме відбулося таке призначення.

Звернемо увагу на те, що донині в теорії кримінального процесу спірним залишається питання щодо можливого повернення досудового розслідування слідчо-оперативними групами, як це було передбачено в КПК України 1960 року. Зокрема, ще за час дії попереднього КПК В. В. Топчій наголошував на доцільності групового методу розслідування як однієї з важливих умов швидкого розкриття та можливості здійснення розслідування злочинів одночасно у декількох напрямках, у різних місцях з усебічним і паралельним відпрацюванням усіх версій, а також можливості зосереджувати зусилля на одному важливому етапі [5, с. 138]. В свою чергу, В. М. Сакал підкреслив, що переваги слідчо-оперативної групи перед «разовою» або «етапною» формою взаємодії полягають у тому, що виявляється колективна зацікавленість у розслідуванні злочинів і відповідна мотивація кожного з її членів. При взаємодії у формі слідчо-оперативної групи формується психологічно більш комфортна система міжособистісних відносин. Члени слідчо-оперативної групи проводять спільний аналіз наявних слідчих ситуацій, планування розслідування, розроблення версій, безпосередній обмін новою, розшуковою і доказовою інформацією, її оцінку, а також можливості використання, що об'єктивно налаштовує їх на роботу з більшою відповідальністю і самовіддачею. Розшукова і доказова інформація, отримана слідчо-оперативною групою, узагальнюється й аналізується в системі її взаємодоповнення і взаємозбагачення, представляється в новому якісному стані. Науковець вважає слідчо-оперативні групи найбільш ефективною взаємодією слідчого й оперативних працівників при розслідуванні злочинів [6, с. 41-42, 49].

Чинний КПК України не передбачає можливості проведення досудового розслідування слідчо-оперативними групами. З огляду на це, в науці кримінального процесу наголошується на доцільності повернення до системи проведення досудового розслідування слідчо-оперативними групами. Так, І. Я. Кайло підтримує ідею доповнення КПК України положенням, відповідно до якого в рамках слідчо-оперативної групи слідчий вправі надавати оперативному працівникові й усні доручення з фіксацією цього факту шляхом долучення відповідної довідки до матеріалів провадження [1, с. 51]. З однієї сторони, дійсно можливість проведення досудового розслідування слідчо-оперативною групою дозволить здійснювати всебічне, повне та неупереджене досудове розслідування у складних і великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо злочинів, які набули суспільного резонансу, учинених на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України та інших держав. З іншої сторони, не мо-

жемо погодитися стосовно можливості надання оперативним працівникам усних доручень, адже це призведе до зловживання стороною обвинувачення процесуальними правами, а отже й порушення права сторони захисту. Насамперед, йдеться про порушення права на захист, оскільки ані підозрюваний, ані його захисник не зможуть перевірити законність проведення відповідної процесуальної дії, адже в матеріалах провадження буде відсутній документ (в дану випадку – це доручення), на підставі якого проводилась конкретна процесуальна дія.

Список використаних джерел:

1. Кайло І. Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2016. 218 с.
2. Штурмак О. Допустимість доказів у кримінальному судочинстві. *Право України*. 2007. № 9. С. 63–66.
3. Ухвала колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10.12.2019 р. (справа № 344/4693/15-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86310204>.
4. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 11.04.2019 р. (справа № 642/5974/13-к). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C011745>.
5. Топчій В. В. Взаємодія органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у складі слідчо-оперативної групи. *Юридичний вісник*. 2004. № 4 (33). С. 138–143.
6. Сакал В. М. Слідчо-оперативна група як оптимальна форма організації досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 40-51.

Січковська І.В.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОМПЛЕСНА ПСИХОЛОГО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НЕПОВНОЛІТНИХ ПІДОЗРЮВАНИХ, ОБВИНУВАЧУВАНИХ

На даний час злочинність серед неповнолітніх – одна із нагальних проблем, яка є індикатором багатьох моральних проблем, та показує основні тенденції злочинності в країні. Офіційна статистика свідчить про стабільно високий рівень злочинів, вчинених неповнолітніми. За даними ста-

тистики у 2011 р. неповнолітніми (або за їх участю) вчинено 17,8 тис. злочинів; у 2012 р. – 14,2 тис. злочинів . У 2013 р. зареєстровано 8781 злочин, вчинених неповнолітніми ; у 2014 р. – 7467 ; у 2015 р. – 7171 ; 2016 р. – 4218; 2017 – 4510; 2018 – 3980; 2020 -3495 [3].

Знання закономірностей психічної діяльності людини дозволяє науково пояснити психічні стани і акти поведінки конкретної людини у певних умовах. Психічна діяльність людини являє собою адекватне відображення об'єктивної дійсності. Проте через різні причини суб'єктивного і об'єктивного виду цей процес може протікати з різними відхиленнями. Знання характеру і ступеня таких відхилень у осіб, чиї показання використовуються як джерела доказів у кримінальному судочинстві і у зв'язку з цим вимагають критичної оцінки та визначення рівня їхньої істинності, має величезне значення для здійснення правосуддя. Кримінальне правопорушення може зачіпати різні сфери життя суспільства, а тому дослідження обставин його вчинення вимагає використання і застосування знань у різних галузях науки, що здійснюється через судову експертизу.

Статтею 1 Закону України «Про судову експертизу» встановлено, що судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду . Таким чином, судова експертиза, аналізуючи певну інформацію, надає їй такої форми, яка є зрозумілою та більш прийнятною для сторін кримінального провадження. Відповідно до ч 1 ст. 242 КПК України сторона кримінального провадження може звернутись до експерта для проведення експертизи, якщо для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання[2].

КПК України передбачив можливість сторін активно діяти на стадії призначення експертизи, ініціювати її, вимагати запрошення до суду як експертів конкретних фахівців тощо. Тому судово-психологічна експертиза призначається відповідними органами за участю психологів, які працюють у навчальних, науково-дослідних, медичних закладах, психологічних службах чи мають приватну практику. Упевнившись у необхідності призначення судово-психологічної експертизи, слідчий чи суддя ухвалюють Із цього приводу постанову (ст. 196 КПК України). У ній зазначаються підстави для призначення експертизи, визначаються питання, за якими експертна комісія повинна сформулювати висновки, об'єкти, що підлягають дослідженню, матеріали, що передаються їй для ознайомлення . Згідно зі ст. ст. 101, 242, 244 КПК України психіатрична експертиза в кримінальному про-

цесі належить до числа експертиз, які обов'язково мають бути призначені для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого в тому випадку, коли у кримінальному провадженні є підстави для сумніву, що особа під час вчинення злочину усвідомлювала фактичний характер, суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) та здатна була керувати ними.

Особливий процесуальний порядок призначення експертизи передбачає обов'язкове обмеження конституційних прав і свобод громадян, в тому числі права на недоторканність особи (ст. 29 Конституції України). Тому подібні обмеження при проведенні психіатричної експертизи повинні мати достатньо обґрунтовані фактичні й правові підстави.

Неповнолітня особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, а так само і неповнолітня особа, яка потерпіла від злочину, в силу психологічних, вікових особливостей не завжди може давати правдиві та достовірні свідчення. Тому особливого значення набуває можливість встановлення, чи правильно сприймає неповнолітній обставини кримінального правопорушення та чи може він давати правдиві свідчення щодо нього. Відповіді на ці питання може дати комплексна психолого-психіатрична експертиза, яка досить широко застосовується у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх, а її предметом є розумовий розвиток дитини, ступінь формування її особистісних якостей, ставлення до своїх вчинків та дій [6, с. 69].

Для з'ясування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх обставин, які мають значення для прийняття законного, обґрунтованого і справедливого рішення щодо неповнолітнього, закон передбачає призначення психіатричної експертизи, яка має своїм предметом дослідження хвору психіку, патологію психічної діяльності, та психологічної експертизи, яка дозволяє дослідити рівень розумової відсталості, не пов'язаної з психічною хворобою, а також комплексної психолого-психіатричної експертизи, яка передбачає одночасне використання спеціальних знань у галузях судової психіатрії та дитячої і юнацької психології.

Пленум ВСУ у п. 18 постанови № 2 від 15 травня 2006 р. "Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру" рекомендував судам призначати комплексну судову експертизу із залученням ще ширшого кола осіб, які мають спеціальні знання, необхідні для більш глибокого, повного і всебічного дослідження обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: "Якщо є підстави вважати, що неповнолітній за своїм інтелектуальним розвитком не досяг віку (14,16 або 18 років), який відповідає даним

свідоцтва про народження чи іншого документа, необхідно призначити комплексну психолого-психіатрично-педагогічну експертизу, за допомогою якої це можна підтвердити або спростувати. У разі підтвердження висновком експертизи наявності у неповнолітнього розумової чи психічної відсталості (не пов'язаної із психічним розладом) такого ступеня, за якого він за розвитком не відповідає віку, про який свідчать документи про народження, суд має поставити на розгляд питання щодо визнання неповнолітнього таким, що не досяг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність та можливе застосування примусових заходів виховного характеру"[4].

Беззаперечним фактом є те, що делінквентність поведінки неповнолітніх значною мірою зумовлена, з одного боку, суспільно-економічною ситуацією, в якій відбувається розвиток дитини, зокрема, інтенсивністю змін тих соціальних факторів, що визначають спосіб життя, а з іншого – адаптаційними можливостями дитячої психіки. Поведінка людини, особистість якої перебуває у стані становлення й розвитку, особливо чутлива до соціальних процесів, темпів повсякденного життя, рівня дегуманізації, розмитості морально-правових орієнтирів сучасного суспільства. Непересічне значення мають експертизи у кримінальних провадженнях про злочини неповнолітніх.

На судово-психологічну експертизу направляються підекспертні особи, чиє психічне здоров'я або не викликає сумнівів у правоохоронних органів, або підтверджено вже проведеною судово-психіатричною експертизою, а комплексна експертиза призначається тоді, коли необхідним є одночасне вирішення психіатричних та психологічних питань, а отже, судовий психолог вирішує психологічні питання лише у випадку вирішення питання психіатрами на користь осудності підекспертного, а ними інколи є особи з граничними психічними аномаліями. Але в той же час в поле зору судово-психологічної експертизи доволі часто попадають особи з граничною патологією психіки, і частими є випадки проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи відносно психічно здорових осіб.

КПК України містить норму, якою передбачено, що у разі необхідності для вирішення питання про наявність у неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого психічного захворювання чи затримки психічного розвитку та його здатності повністю або частково усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними в конкретній ситуації призначається комплексна психолого-психіатрична експертиза (ч. 1. ст. 486 КПК України). Це пов'язано з тим, що вихідні ознаки відставання у психічному розвитку мо-

жуть бути зумовлені як психічними розладами, так і знаходженням дитини в складній життєвій ситуації та/або в соціально небезпечній ситуації. Частими є випадки, коли відставання у психічному розвитку пов'язане з обома групами факторів.

Варто зазначити, що в ч. 2 ст. 486 КПК України законодавець прямо вказав на випадки призначення саме психологічної експертизи, зокрема для: - з'ясування рівня розвитку неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого (ч. 2 ст. 486 КПК України); - соціально-психологічних рис особи неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, які необхідно врахувати при призначенні покарання і обранні заходу виховного характеру (ч. 2 ст. 486 КПК України) . Якщо звернутися до положень КПК України, то слід нагадати, що спеціальні знання психолога можуть знадобитися і для з'ясування певного кола питань при проведенні судово-психологічної експертизи. Наприклад, такі положення п. 3, 4 та 5 ч. 2 ст. 242 КПК України , як визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності (п. 3); встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, якщо іншим способом неможливо отримати ці відомості (п. 4); встановлення статевої зрілості потерпілої особи у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України[1].

Важливими для проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи неповнолітніх будуть такі елементи: прийняття рішення щодо призначення й проведення даної експертизи, правильне визначення виду експертизи та предмета дослідження, вибір експерта або експертної установи, постановка запитань експерту-психологу в межах його компетенції.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Про судову експертизу : закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2012-2020 роки. URL.<http://www.gp.gov.ua>.
4. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 р. № 2: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06

5. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. № 5: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04. 9.
6. Даниленко А.В. Окремі аспекти призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх відповідно до нового КПК України. *Право і безпека*. 2013. №3(50) с 68-71.

Татарин І.І.

доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ПРОБЛЕМА ПОДАННЯ КЛОПОТАННЯ ПРО СКАСУВАННЯ АРЕШТУ МАЙНА

Арешт майна має бути скасований, якщо відпали підстави його застосування або арешт було накладено необґрунтовано. Питання про скасування арешту майна розглядається на підставі клопотання підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника, законного представника, інших власників або володільців майна, які не були присутні при розгляді питання про арешт майна. Адже неприбуття вказаних осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання (ч. 1 ст. 172 КПК України), а з метою забезпечення арешту майна клопотання може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна (ч. 2 ст. 172 КПК України)[1, с. 362].

В.Я. Тацій зазначає, що необхідність скасування накладення арешту майна можуть обумовити такі обставини:

1) відшкодування підозрюваним, обвинуваченим завданої ним шкоди, з метою забезпечення відшкодування якої був накладений арешт;

2) зміна кваліфікації дій підозрюваного, обвинуваченого на статтю КК, санкція якої не передбачає додаткового виду покарання у виді конфіскації майна, якщо арешт майна був накладений саме з метою її забезпечення;

3) встановлення обставин, які свідчать, що майно, на яке накладено арешт, не відповідає критеріям, зазначеним у частині 2 статті 167 КПК України;

4) помилкове накладення арешту на майно осіб, які не мають статусу підозрюваного або обвинуваченого та не несуть за законом матеріальну відповідальність за їх дії [2, с. 248].

Арешт може бути скасовано як повністю, так і стосовно конкретного майна (його певної частини). Для цього за наявності певних підстав можливо виділити частину майна з арешту (наприклад, суму відшкодованої шкоди, завданої кримінальним правопорушенням). У разі скасування арешту на окремі види майна (нерухомість, автотранспортні засоби, цінні папери, банківські вклади) копію ухвали слідчого судді чи суду про скасування арешту необхідно направляти у відповідні органи та установи, що інформувалися про арешт цього майна. Повернення майна, звільненого від арешту, доцільно оформляти протоколом повернення майна, який слід складати у трьох примірниках, один з яких вручати власнику майна, другий – особі, що здійснювала зберігання майна, третій – долучати до матеріалів кримінального провадження [3, с. 562].

Клопотання про скасування арешту подається слідчому судді в загальному порядку.

Частиною ч.1 ст. 174 КПК України право подати клопотання щодо скасування арешту майна надається підозрюваному, обвинуваченому, їх захисникові, законному представнику, іншому власникові або володільцю майна і представнику юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження. Порівнюючи зі ст. 170 КПК України, яка визначає коло осіб, стосовно майна яких може, накладатись арешт, даний перелік доповнений таким суб'єктом як «інший власник або володільць майна». Доцільним буде зазначити, що термін «інша особа» вживається також в ст. 172 та ст. 173 КПК. В першому випадку — як особа, що має право бути присутньою під час розгляду клопотання, в другому — як інша зацікавлена особа, якій спрямовується ухвала про накладення арешту[4].

Відтак, доповнення у ст. 174 КПК до кола осіб додаткового суб'єкта дещо суперечить ст. 170 КПК України, адже перелік суб'єктів, право власності яких може бути обмежено шляхом накладення арешту є вичерпним.

При цьому, якщо існування такої особи як інший власник майна впливає зі змісту ст. 174 КПК України із наданням їй права на подання клопотання про скасування арешту, то порядок апеляційного оскарження такою особою ухвали суду про арешт майна діючим КПК не передбачений.

Наведена проблема впливає із змісту наступних положень КПК:

Відповідно до ст. 310 КПК оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку. Статтею 393 КПК встановлений перелік

осіб, що мають право апеляційного оскарження. Такими особами є обвинувачений, його законний представник чи захисник, законний представник, захисник неповнолітнього чи сам неповнолітній, законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного характеру; прокурор; потерпілий або його законний представник чи представник; цивільний позивач, його представник або законний представник; цивільний відповідач або його представник; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; інші особи у випадках, передбачених КПК[4].

Однак діючий КПК не передбачає випадку та не встановлює порядку подання апеляційної скарги на ухвалу про накладення арешту для іншої особи (власника або володільця майна), а також не містить норм, що зумовлювали б процесуальний статус такої особи, крім права подати клопотання про скасування арешту та права бути присутнім під час розгляду клопотання про застосування заходу забезпечення та отримати ухвалу про арешт.

Вказаний пробіл в законодавстві юристи — представники власників майна змушені вирішувати шляхом посилання на статті КПК, що містять в собі терміни «інший власник майна» (ст. 172,), «інша заінтересована особа» (ст. 173 КПК), «інший власник або володільця майна» (ст. 174) та самостійних і досить неоднозначних висновків про те, що подібне згадування є випадком надання іншій особі права перегляду рішення в апеляційному порядку.

Така ситуація значно ускладнює процес обґрунтування звернення із апеляційної скаргою та створює ризики для власників майна, що можуть бути виражені в поверненні апеляційної скарги з мотивів подання особою, яка не має на це права.

Отже, власник майна, що не є підозрюваним, обвинуваченим, не несе відповідальність за дії підозрюваного, обвинуваченого та не є юридичною особою щодо якої здійснюється провадження, формально позбавлений права скористатися другим способом скасування обмеження свого права власності — поданням апеляційної скарги.

Зазначену проблему доцільно вирішити, чітко окресливши порядок оскарження ухвали про застосування арешту майна, власником або володільцем майна, який не є підозрюваним, обвинуваченим, особою, що несе відповідальність за дії підозрюваного, обвинуваченого чи неосудного або юридичною особою, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, а також звернувши увагу на поширену судову практику неправомірного за-

стосування арешту майна до осіб, право яких обмеженню не підлягає, та недостатню обґрунтованість клопотань слідчих, прокурорів про застосування такого заходу.

А поки, до уточнення зазначених положень КПК України та приведення практики слідчих, прокурорів, слідчих суддів та суду у відповідність до вимог закону та його суворого дотримання, кожне звернення власника або іншого володільця майна, який не є підозрюваним, обвинуваченим, особою, що несе відповідальність за дії підозрюваного, обвинуваченого чи неосудного або юридичною особою, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, до апеляційного суду зі скаргою на ухвалу про накладення арешту перетворюється на процес, коли той, чиї права не мали б бути обмеженими, звертається до суду в порядку, який мав би бути передбаченим.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. Право, 2018. Т. 1. 768 с.; Т. 2. 664 с
2. Кримінальний процес: Підручник / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.]; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Х.: Право, 2013. 824 с.
3. Кримінальний процес: підручник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
4. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 р.
URL:http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html

Тетерятник Г.К.

завідувач кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук, доцент

(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Кримінальні провадження в умовах надзвичайних правових режимів (до яких, зокрема, ми відносимо провадження на тимчасово окупованих територіях, надзвичайні ситуації, воєнний стан та ін.) мають власну спе-

цифіку порівняно із кримінальними провадженнями в умовах нормальної життєдіяльності суспільства та держави. У той же час, КПК України містить лише декілька норм, які визначають особливості здійснення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів.

Одним із проблемних питань є визначення процесуальних строків у провадженнях в умовах надзвичайних правових режимів. У 2018 році Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» були внесені зміни до ст. 219 КПК України та встановлені строки досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру [1]. Вони становлять: 1) дванадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; 2) вісімнадцять місяців - у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Застосовуючи загальний підхід до вирішення питання законодавцем не було враховано специфіки розслідування окремих категорій кримінальних проваджень. Звернемо увагу на те, що відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 [2] та роз'яснювального листа Генеральної прокуратури України № 14/2/2-67-14741 від 02.10.2014 на тимчасово окупованих територіях неможливо проводити слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи. Це значно ускладнює процес розслідування, збирання доказів у таких видах проваджень. Більш того, при формулюванні ч. 2 ст. 219 КПК України законодавцем не було враховано, що окремі види злочинів взагалі не мають строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 5 ст. 49 КК України давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у ст.ст. 109-114¹, проти миру та безпеки людства, передбачених у ст.ст. 437-439 і ч.1 ст. 442 КК України. Притягнення за ці злочини, у зв'язку із подіями в АРК та Донбасі натепер є надактуальним для України. За статистикою з 2014 року до травня 2020 року, що надається Офісом Генерального прокурора, кримінальних проваджень розпочато: за ст. 437 КК України – 84; за ст. 438 КК України – 225 [3, с. 20]. Втім, не кількість таких проваджень вказує на актуальність проблем здійснення кримінальних проваджень на тимчасово окупованих територіях та в районі проведення ООС, а й те, що в усьому цивілізованому світі ці злочини вважаються найтяжчими,

що дозволяє звертатися до Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) як останньої інстанції для притягнення винуватих осіб. Принцип комплементарності, закріплений у ст. 17 Римського статуту визначає спосіб дії МКС та вказує, що держави мають першочергову відповідальність переслідувати за найтяжчі злочини, які вчинені на їх території або жертвами яких стали їх громадяни [3, с. 7]. Зрозуміло, що процес розслідування таких проваджень є довготривалим та ускладнюється неможливістю доступу до тимчасово окупованих територій. Водночас, це не враховано законодавцем при внесенні змін до ст. 219 КПК України. Згідно із ч. 1 ст. 284 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру. При цьому порядок відновлення строків по закритим за таких підстав кримінальним провадженням не передбачений.

Таким чином, існує колізія між нормами матеріального і процесуального права в частині невідповідності строків давності притягнення до кримінальної відповідальності та строків провадження досудового розслідування. Це ставить під загрозу потенційну можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, причетних до вчинення кримінальних правопорушень (у тому числі найтяжчих міжнародних злочинів).

Існують й інші проблеми, пов'язані із дотриманням процесуальних строків у кримінальних провадженнях в умовах надзвичайних правових станів. По-перше, згідно з ч. 1 ст. 214 КПК України відомості про кримінальне правопорушення мають бути внесені до ЄРДР не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Виключення із зазначеної норми передбачені лише у ч. 3 ст. 214 КПК України щодо випадків, пов'язаних із з'ясуванням обставин вчинення кримінального проступку та виявленням ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України. Водночас, при провадженні в умовах надзвичайних правових станів також існують ситуації та ризики, коли відсутня можливість внесення відомостей до ЄРДР протягом 24 годин, водночас необхідність проведення процесуальних дій є нагальною та невідкладною. На нашу думку, такі випадки, як виключення із загального правила, також повинні бути передбачені до ч. 3 ст. 219 КПК України.

Існують й інші проблеми, пов'язані із додержанням процесуальних строків у кримінальних провадженнях в умовах надзвичайних правових режимів, які стануть предметом наших подальших наукових розвідок.

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що при розробці КПК України законодавцем було упущено специфіку регулювання здійснення кримінальних проваджень в умовах надзвичайних правових режимів. Натомість реалії сьогодення: тимчасова окупація частини території України, проведення ООС, введення надзвичайної ситуації, у зв'язку з пандемією Covid-19 та ін. викликають необхідність нормативного визначення в окремому розділі чинного КПК України норм, які б усунули існуючі правові прогалини та колізії, у тому числі, і щодо процесуальних строків.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів. *Голос України*. 2017. №221-222.
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 36. Ст. 957.
3. Принцип комплементарності: стандарти міжнародного правосуддя в Україні: звіт, підготований ULAG. 94 с.

Устянич О.Р.

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»

4 курсу факультету № 2 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Дуфенюк О.М.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

факультету №1 ІПФПНП

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сьогодні тема психофізіологічних досліджень вирізняється особливою актуальністю. Досвід багатьох країн показує широкі можливості вико-

ристання поліграфа у кримінальних провадженнях, цивільному судочинстві, кадровому скринінгу. Основним аргументом прихильників широкої практики використання поліграфів є їхня об'єктивність, адже поліграф є різновидом психофізіологічної апаратури, який дозволяє за допомогою спеціальної методики здійснювати об'єктивну реєстрацію змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів [1]. Поліграфні опитування (опитування з використанням поліграфів, психофізіологічні дослідження) – це комплекс спеціальних тестів, які проводяться з використанням вище згаданих апаратних комплексів, які з допомогою багатоканальної системи фіксують показники такі, як ритм дихання, інтенсивність потовиділення, рівень кров'яного тиску, реакцію зіниць, мимовільні рухи, електричну активність шкіри тощо. Апаратний комплекс реєструє об'єктивні параметри у вигляді поліграм, а фахівець-поліграфолог здійснює інтерпретацію даних. Показовими для висновків є пікові зафіксовані реакції під час відповідей на критичні питання у порівнянні зі звичними реакціями, зафіксованими на первинному етапі тестування в стані відносного психофізіологічного спокою.

Опоненти широкої практики використання поліграфів у кримінальних провадженнях стверджують, що, по-перше, пікові реакції на критичні питання можуть бути зумовлені не тільки страхом викриття при мовленні неправди, але й іншими емоційними чинниками такими як, стрес, гнів, емоційна прив'язаність до об'єкта, про який ведеться бесіда; по-друге, висновки таких досліджень все ж мають некатегоричний, ймовірний характер, а всі сумніви у кримінальному провадженні повинні трактуватися на користь підозрюваного, тому доказова цінність таких досліджень під знаком питанням [2].

Сьогодні в українському законодавстві відсутня достатня нормативно-правова регламентація проведення опитувань з використанням поліграфа, що разом з іншими чинниками викликає розбіжності та непорозуміння, що виникають у роботі правоохоронних органів [3, с. 256]. Незрозумілими є критерії оцінки результатів такого опитування та віднесення отриманої інформації до категорії доказової інформації у кримінальному провадженні. Перешкодами широкого впровадження поліграфологічних досліджень в Україні, на думку фахівців, є:

– відсутність єдиної назви поліграфічного дослідження та його процесуальної підстави, натомість застосовуються такі визначення, як опитування за допомогою поліграфа, поліграфічне тестування, поліграфі-

чне інтерв'ю, поліграфічне дослідження, поліграфний скринінг тощо;

– відсутність єдиного документа, який є підсумковим актом процесуального оформлення показань та результатів дослідження, що отримуються в ході опитування за допомогою поліграфа, а тому існує різна практика назви такого документа (довідки поліграфолога, висновки експерта, висновки спеціаліста);

– відсутність чіткого визначення процесуального статусу поліграфолога (спеціаліст, експерт) та порядок присвоєння йому кваліфікації [4, с. 87];

– відсутня єдина судова практика оцінки результатів психофізіологічних досліджень (в одних випадках суди беруть до уваги висновки психофізіологічних досліджень або довідки про проведення опитувань з використанням поліграфа як джерела доказів, в інших – не беруть, мотивуючи рішення відсутністю належної правової регламентації, процедури кваліфікації експертів тощо) [5].

Підсумовуючи, звернемо увагу, що в останні роки вже було кілька спроб внести зміни до законодавства з метою оптимізації правової регламентації. Однак часто такі пропозиції мали стільки прогалин, недоліків та суперечностей з чинними нормами, що їх прийняття могло б ще більше ускладнити практику кримінального провадження. Очевидним є те, що, з одного боку, практику застосування інноваційних можливостей психофізіологічної діагностики у кримінальному провадженні не можна впроваджувати поспіхом, а з іншого – відсутність певної стратегії та тільки «точкові» намагання оптимізувати законодавство у цій сфері правового регулювання, показують, що ґрунтовні позитивні зрушення слід очікувати у більш далекій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Бусол О. Правові підстави застосування поліграфа в Україні. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2097:pravovi-pidstavi-zastosuvannya-poligrafa-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350.
2. Дufenюк О.М., Марко С.І. Використання поліграфа у кримінальному провадженні: Актуальні питання кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування пам'яті Ганса Гросса): зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 29 січня 2016 р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 177–179.
3. Мовчан Д. А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа в процесі розкриття та розслідування злочинів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 5. С. 256 – 262.

4. Заболотна Ю. Проблеми використання поліграфа в Україні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 86–87.
5. Дуфенюк О.М., Кунтій А.І. Судова практика оцінки результатів використання поліграфа на стадії досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С.119–121. URL: www.lsej.org.ua/2_2016/35.pdf.

Хитра А.Я.

завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ІПФПНП
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОВАДЖЕННЯ ДІЗНАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Згідно із ч.5 ст.38 КПК України, орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення **ефективності досудового розслідування** (виділення - авт.) Видається таке формулювання законодавцем є не зрозумілим, адже невідомо, що мається на увазі під «ефективністю досудового розслідування», оскільки тлумачення такого терміну в КПК не має. Зазвичай, виходячи із судової та слідчої практики, досудове розслідування вважається ефективним тільки тоді, коли виконуються завдання кримінального провадження. У зв'язку із цим **пропонується** його (ефективність досудового розслідування) замінити словосполученням «*виконання завдань передбачених ст. 2 цього Кодексу*».

Частина перша ст. 40⁻¹ КПК України вказує, що дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання. А частина друга цієї ж статті визначає повноваження дізнавача. Таке формулювання у законі є недоречним і пропонується ч.2 ст.40¹ КПК виключити, оскільки вона дублює положення ч.1 цієї ж статті та ч.2 ст.40 КПК. А ч.1 цієї статті є бланкетною і відсилає нас до ст. 40 КПК, отже, ч.2 ст.40¹ дублює положення ч.2 ст.40 КПК

Частина третя ст. 214 КПК, говорить, що здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених цією частиною, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до

внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:

1) відібрано пояснення;

2) проведено медичне освідування;

3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

Вказана норма породжує комплекс проблем.

1. На момент внесення відомостей в ЄРДР проводиться ймовірна кваліфікація, а не достовірна. Ми ще не знаємо гарантовано, наприклад, по суміжних правопорушеннях чи це буде за обвинувальним актом кримінальний проступок чи злочин, тому таке формулювання «Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути:» вважаємо не коректним;

2. Що робити із поясненнями, результатами медичного освідування, висновком спеціаліста і т.д., якщо в ході досудового розслідування будуть встановлені обставини, які вимагатимуть від слідчого, дізнавача провести перекваліфікацію з проступку на злочин і навпаки;

3. Які дії і рішення мають бути проведені та прийняті у випадку перекваліфікації з проступку на злочин та хто їх має прийняти та провести? Ця проблема могла б бути знята тільки тоді, коли нормативно на законодавчому рівні (а не за допомогою наказів, інструкцій) визначити порядок прийняття, реєстрації та перевірки заяв і повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення. Тобто практика застосування КПК 2012 року показала, що введення «фільтруючої» стадії, такої як «Порядок прийняття, реєстрації та перевірки заяв і повідомлень про вчиненні кримінальні правопорушення або такі, що готуються» є нагальною необхідною. Під час такої діяльності передбачити чіткий порядок перевірки заяв і повідомлень: способи, строки, суб'єктів такої перевірки. Іншими словами нам необхідна

стадія, яка існувала у КПК 1960 року за принципом стадії «Порушення кримінальної справи».

4. п.4 ч.3 цієї статті передбачає проведення особистого огляду. Проте, що таке особистий огляд і яка процедура його проведення жодна інша норма в КПК нам не говорить.

5. пунктом 1 частини 3 статті 214 КПК України з 01.07.2020 передбачена можливість до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань відібрання пояснень від осіб, проведення медичного освідування, отримання висновку спеціаліста, зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Але, якщо вилучення речей і документів врегульовано статтею 298-3 КПК України, то відібрання пояснень від осіб, проведення медичного освідування, отримання висновку спеціаліста залишилися поза нормативно-правовою регламентацією процесуальним законом, що є неприпустимим для процесуальних джерел доказів, якими вони є згідно із положеннями стаття 298-2 КПК України. Оцінити їх на предмет допустимості чи недопустимості через призму положень статей 86, 87 КПК України є неможливим, що буде виключати їх використання в доказуванні у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки, а відтак передбачається, що буде мати практика щодо обов'язкового допиту осіб, від яких раніше були відібрані пояснення, щодо залучення спеціальних медичних та інших знань – будуть призначатися по тих же самих питаннях судові експертизи. Така практика вже мала місце за КПК України 1960 року.

З огляду на наведене пропонується:

- у пункті 1 частини 3 статті 214 КПК України передбачити можливість до внесення відомостей до ЄРДР не відбирати пояснення, а здійснювати допит;

- щодо проведення медичного освідування, то пропонується внести до КПК України статтю 241-1 у такій редакції:

«Стаття 241-1. Медичне освідування особи

1. Уповноважена службова особа за участі лікаря, а за відсутності лікаря фельдшером, здійснює медичне освідування особи для на встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння.

2. Медичне освідування здійснюється на підставі скерування уповноваженої особи в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством охорони здоров'я України.

3. Перед початком освідування особі, яка підлягає медичному освідуванню, повідомляються підстави для його проведення. Після цього особі пропонується добровільно пройти таке освідування, а в разі її відмови надати біологічні зразки про це зазначається у його протоколі. Якщо особа перебуває у несвідомому стані обов'язково проводиться дослідження біологічного середовища або крові на вміст алкоголю, наркотичних чи психотропних речовин у закладах охорони здоров'я, куди вона доставлена.

4. При освідуванні не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я.»;

- щодо порядку отримання висновку спеціаліста, то пропонується КПК України доповнити статтею 243-1 у такій редакції:

«Стаття 243-1. Порядок залучення спеціаліста для отримання його висновку

1. Спеціаліст залучається у разі необхідності залучення спеціальних знань для встановлення обставин кримінального проступку за дорученням сторони кримінального провадження.

2. Сторона захисту має право самостійно залучати спеціаліста на договірних умовах для одержання від нього висновку.

Шехавцов Р.М.

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету №1 ІПФПНП

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ОБСТАВИН ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 365-2 КК

Значимість зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги, як складових корупційних схем не можна недооцінювати. Такі особи не є державними службовцями або посадовими особами органів місцевого самоврядування, але реалізація їх повноважень забезпечує набуття, зміну чи припинення прав, обов'язків сторін правовідносин (юри-

дичних, фізичних осіб). Їх дії або бездіяльність можуть виступати важливою складовою створення умов для вчинення дій, спрямованих на одержання неправомірної вигоди службовими та іншими особами. Наприклад, зловживання повноваженнями нотаріусом, яке одержує свій прояв у порушенні порядку вчинення нотаріальних дій при видачі довіреності без участі довірителя на право відчуження майна, набуття майнових прав, при посвідченні договору купівлі-продажу майна без участі володільця, може забезпечувати його протиправне відчуження з подальшим заволодінням службовою особою чи третіми особами, або заниження чи завищення оцінювачем реальної вартості майна, майнових прав, що належать фізичним та юридичним особам, у випадках укладення угод купівлі-продажу цього майна чи майнових прав – недоотримання місцевим або державним бюджетом, юридичною особою коштів від такої купівлі-продажу або навпаки збільшення їх витрат, або угод застави, які фактично не забезпечуватимуть гарантування майнових зобов'язань позичальником, або заниження вартості такого майна для зменшення розміру платежів податку з доходів фізичних осіб, державного мита, інших обов'язкових зборів і платежів, тощо. Діями або бездіяльністю цих осіб можуть й приховуватися корупційні злочини. Наприклад, не включення аудитором у акт аудиторської перевірки виявлених ним ознак привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, заниження сум матеріальних збитків в наслідок дій службової особи, заниження сум сплачених податків, зборів, обов'язкових платежів, тощо.

Наведені приклади обумовлюють необхідність обов'язкового дослідження співробітниками оперативних підрозділів, слідчими дій осіб, які надають публічні послуги, на предмет їх законності у випадках виявлення та розслідування корупційних злочинів, зокрема, передбачених у статтях 191, 206-2, 209, 222, 364, 364-1 КК.

В організації пошуково-пізнавальної діяльності, спрямованої на дослідження діянь осіб, які надають публічні послуги, ключовими є вивчення нормативно-правових актів, які регламентують їх діяльність, звичайної практики реалізації їх положень у аналогічних ситуаціях, а також одержання документів, у яких відображені дії особи, яка надала публічні послуги, зловживаючи своїми повноваженнями, та дослідження на справжність цих документів.

Встановлення факту зловживання повноваженнями особою, яка надала публічні послуги, сприяє доказуванню обставин корупційних злочинів, з якими пов'язані діяння цих осіб, особливо у ситуаціях, коли виника-

ють труднощі з одержанням доказів у кримінальному провадженні щодо корупційного злочину, для забезпечення вчинення чи приховування якого були вчиненні діяння, які підпадають під ознаки злочину, передбаченого у статті 365-2 КК. Розслідування факту зловживання повноваженнями особою, яка надає публічні послуги, може забезпечити одержання даних про надання службовою особою підроблених документів, що у свою чергу може виступити в якості основи доказування події корупційних злочинів, спрямованих на майно щодо якого ці підроблені документи були створені цією службовою особою.

Серед перелічених у частині 1 статті 365-2 КК осіб до корупційних схем можуть бути залучені, виходячи із призначення та правових наслідків публічних послуг, які вони надають, – нотаріуси, оцінювачі, арбітражні керуючі, приватні, державні виконавці, незалежні посередники, третейські судді, державні реєстратори, посадові особи суб'єкта державної реєстрації прав, аудитори. Труднощі у доказуванні факту зловживання повноваженнями такими особами полягають у тому, що вони намагаються використовувати неточності, прогалини у нормативно-правовій регламентації як процедури надання публічних послуг, так і правовідносин щодо забезпечення реалізації яких вони надаються. Для спростування тверджень цих осіб про «допустимість» їх дій слідчий, прокурор можуть звертатися за роз'ясненнями до органів державної влади, які здійснюють регулювання та контроль надання публічних послуг, виданих ними нормативно-правових актів або інформаційних листів (рекомендацій, роз'яснень), а також до судової практики з аналогічних питань.

Під час досудового розслідування таких кримінальних проваджень підлягають з'ясуванню:

- наявність в особи повноважень надавати публічні послуги, їх перелік та порядок надання відповідно до вимог чинного законодавства, а також якими саме документами підтверджуються такі повноваження цієї особи;

- які конкретно публічні послуги, кому, коли, на підставі чого були надані та чимала особа повноваження надавати саме ці послуги у цей час;

- у чому полягало зловживання повноваженнями особою під час надання публічних послуг. Вимоги яких саме нормативно-правових актів були порушені такою особою;

- що виступило спонукою для зловживання повноваженнями особою, яка надала публічні послуги. Яку вигоду, у якій формі, розмірі та від кого

неправомірно одержала/мала намір одержати така особа. Яку мету переслідувала особа на користь якої діяла особа, яка надала публічні послуги;

- які саме наслідки настали в результаті зловживання повноваженнями особою, яка надала публічні послуги, і чи носять вони характер істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, або характер тяжких наслідків;

- чи не було вчинене зловживання повноваженнями особою, яка надала публічні послуги, стосовно неповнолітньої чи недієздатної особи, особи похилого віку або повторно.

Червінко М.В.

ад'юнкт кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Дуфенюк О.М.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету №1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Участь дитини у будь-якому статусі у кримінальному провадженні може стати додатковою травматичною подією. Тому міжнародна спільнота останні десятиліття наполегливо працює над питанням оптимізації правового регулювання проведення процесуальних дій з неповнолітніми у рамках досудового розслідування та судового розгляду справ, аби врахувати найкращі інтереси дитини та забезпечити її права. Україна не може залишатися осторонь цього процесу і також вживає заходи щодо гармонізації національного процесуального законодавства та напрацьованих міжнародних стандартів у цій сфері. Одним із прикладів є прийняття два роки тому Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року (далі – Стратегія) [1]. Відтак проведемо короткий огляд

перспектив удосконалення досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Досягненням Стратегії є запровадження єдиних стандартів навчання захисників, які залучаються для надання правової допомоги дитині, яка є підозрюваною чи обвинуваченою. Зокрема, протягом 2019 і 2020 років був зроблений великий поступ у спеціалізації адвокатів для цілей захисту неповнолітніх. Так, у серпні 2020 року було створено Центр «Адвокат дитини» Вищої школи адвокатури НААУ, який став вітчизняною платформою дитячого права, що відповідає міжнародним стандартам і зарубіжному досвіду спеціалізації адвокатів по захисту прав неповнолітніх. А вже 23 жовтня 2020 року для адвокатів, що мають намір здобути спеціалізацію у сфері дитячого права, стартує у Проєкт «Адвокат дитини: від новачка до профі», результатом якого буде сертифікація учасників, ведення реєстру адвокатів дитини, подальша поглиблена тематична спеціалізація адвокатів. Така підготовка передбачає базовий курс «Адвокат дитини: основи дружнього до дітей правосуддя», основи дитячої психології, експертних досліджень та спеціалізовані тематичні модулі курсу щодо захисту прав дітей, в тому числі, у сфері кримінальних проваджень [2].

Заслуговує схвалення те, що Стратегія до своїх завдань на стадії досудового розслідування відносить серед іншого – забезпечення обов'язкового спеціального навчання слідчих, що здійснюють досудове розслідування, та прокурорів, що здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва у провадженнях щодо неповнолітніх. Однак, для реалізації такого завдання необхідно ще внести зміни до відповідних освітньо-професійних програм або розробити серію спеціалізованих тренінгів, за підсумками проходження яких фахівці отримували б підтвердження такої спеціалізації.

Одним із завдань Стратегії є забезпечення правової визначеності статусу педагога, психолога, лікаря, представника служби у справах дітей, критеріїв їх вибору та залучення. Тож сьогодні постає питання необхідності запровадження реєстру педагогів, психологів, лікарів, які залучаються під час здійснення кримінального провадження, а також розробка відповідних змін до КПК України.

Особливий порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх, підготовка досудових доповідей органами пробації, спеціалізація суддів, уповноважених на розгляд таких справ – ці та інші кроки є вкрай важливими, однак не завжди достатніми. Так, запровадження альтернативних

судовим провадженням процедур для виведення дитини з системи кримінального правосуддя потребує додаткового аналізу організаційної та функціональної можливості запровадження. Або інший приклад, серед зазначених в Стратегії заходів, які необхідно здійснити, передбачено забезпечення єдиного підходу до допиту дітей незалежно від їх статусу у кримінальному провадженні (підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий тощо), зокрема з використанням таких спеціальних методик, як «Зелена кімната». Натомість практична реалізація таких положень залишається проблематичною для органів досудового розслідування. Сьогодні фахівцями вже розроблено методику роботи з неповнолітніми у так званих «дружніх» приміщеннях, однак кількість таких «Зелених кімнат» в масштабах України вкрай мала. Вони облаштовані відповідно до міжнародних стандартів тільки у Києві, Харкові, Одесі, Сарнах Івано-Франківську та Луцьку [3].

Підсумовуючи, слід підкреслити, що, безумовно, Стратегія стала поштовхом для ініціювання багатьох важливих реформ у сфері здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх з урахуванням міжнародних стандартів. Однак, з врахуванням інших викликів, які сьогодні стоять перед нашою державою (падіння економіки, політична нестабільність, COVID-19 та ін.) є висока вірогідність того, що термін реалізації завдань Стратегії буде відстрочений і після 2023 року.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. №1027-р. Урядовий кур'єр. 2018. № 243.
2. Гаро Г., Гратченко Л. Child Law в Україні та світі. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2020. Вип. № 10 (67). С. 26–30. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyku/2020-10-09-v-snik-naau_5f80229dcaffd.pdf.
3. Винниченко Ю.Д. Child-friendly допит у кримінальному провадженні: стандарти облаштування «Зелених кімнат»: *матеріали науково-практичного семінару «Кримінальне та кримінально процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції» (31 травня 2019 р.)*. Львів : Львівський ДУВС МВС України. 2019. С. 119–123. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/31_05_2019.pdf.

Юхно О.О.

завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
доктор юридичних наук, професор,

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІРОЗДІЛІВ ПРИ ВИКОНАННІ ДОРУЧЕНЬ СЛІДЧОГО, ДІ- ЗНАВАЧА, ПРОКУРОРА ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗ- ШУКОВИХ) ДІЙ

При виконанні письмового доручення слідчого, дізнавача, прокурора з питань проведення як окремих слідчих (розшукових) дій (далі-С(Р)Д, так і негласних слідчих (розшукових дій) (далі- НС(Р)Д) виникає запитання якими правами з процесуальної точки зору повинен керуватися оперативний співробітник при цьому. Вищезазначене вимагає окремого дослідження та наукового вивчення, оскільки до цього ще спонукає й введення з 01 липня 2020 року додаткових учасників кримінального провадження в особі дізнавача, який має право на проведення й НС(Р)Д та керівника органу дізнання. У сукупності висувається завдання удосконалення вказаних напрямів, як з теоретичного, так й з прикладного значення. Процесуальний інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі-НС(Р)Д) введений як новела у чинний КПК України у 2012 році окремою главою 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». В ч. 1 ст. 246 КПК України визначено, що негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Частина 2 цієї ж статті закріплює, що НС(Р)Д проводяться у випадках, якщо відомості про злочин, кримінальний проступок та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в іншій спосіб [1]. За визначенням Є.Д. Скуліша, їх метою є забезпечення виявлення та оперативно-розшукове документування тяжких, особливо тяжких, резонансних та латентних кримінальних правопорушень, розслідувати які не можливо лише традиційними засобами кримінального провадження, а іноді надзвичайно складно, або взагалі неможливо [2, с. 108-114], що ми підтримуємо, але до цього вважаємо за доцільне додати, що НС(Р)Д, згідно з останніми доповненнями в чинне законодавство, можна використо-

увати й при досудовому розслідуванні кримінальних проступків, відповідно до наданих ним таких процесуальних прав дізнавачам. Законодавець в КПК України передбачив форму взаємодії дізнавача, слідчого, прокурора з оперативними підрозділами з використанням саме такого процесуального акту, згідно якого слідчим, дізнавачем, прокурором реалізуються їх владно-розпорядчі повноваження, що направлені на виконання положень КПК України з питань проведення НС(Р)Д, який було названо «доручення». За визначенням А.М. Балашова, доручення надаються в письмовій формі, при цьому повинен дотримуватись встановлений законом порядок залучення вказаних органів до участі у досудовому розслідуванні, а також створюються додаткові гарантії точного дотримання порядку збирання доказів та встановлення істини у провадженні. Згідно його позиції доручення - це документ, що засвідчує право слідчого, прокурора на пред'явлення до відповідного правоохоронного органу вимоги, спрямованої на забезпечення своєчасного та якісного виконання завдання, що в ньому міститься [3, с. 29-30], що ми підтримуємо, однак, слід наголосити, що законодавцем не визначено конкретних підстав, процесуального порядку винесення, обсягу, меж та строків виконання таких доручень.

Досліджуючи проблемні питання підстав процесуальної діяльності працівників оперативних підрозділів по виконанню доручень слідчого, дізнавача, прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, слід зазначити, що законодавець дещо розширив повноваження учасників кримінального провадження зі сторони обвинувачення, надавши право слідчому, дізнавачу, прокурору приймати рішення про призначення і проведення НС(Р)Д. Ми приєднали не випадково до цього переліку суб'єктів дізнавачів, оскільки закон про запровадження в кримінальний процес розслідування кримінальних проступків прийнято і перед цим МВС України видано наказ від 20.05. 2020 року № 405 «Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України» (далі-Положення). Окрім цього, у наказі від 19.06. 2020 року № 468 «Про затвердження Змін до Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» пунктом 10 закріплено одне із їх прав та обов'язків це «здійснення досудового розслідування кримінальних проступків у формі дізнання». Таким чином до іншої уповноваженої особи, якій доручається проведення дізнання віднесено й дільничних інспекторів поліції, але це закріплено тільки на відомчому рівні МВС України, при відсутності такого положення в чинному КПК України. Враховуючи доціль-

ність і актуальність запровадження органів дізнання на досудовому розслідуванні та відсутності досліджень з цього напрямку, ми вважаємо доцільним більш детально зупинитись на цьому питанні. Зокрема, розділом III вищевказаного Положення «Основні функції підрозділів дізнання» одним із завдань закріплено : «організацію взаємодії підрозділів дізнання з іншими підрозділами Національної поліції, слідчими та детективами інших правоохоронних органів, суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а також прокурорами, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням». Крім цього, в п. 6 розділу У «Права і обов'язки дізнавачів» вказаного Положення закріплено, що дізнавач має право в порядку, передбаченому КПК України, доручати відповідним оперативним підрозділам поліції проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України. Доручення дізнавача щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання. Згідно п. 4 начальник відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції повинен забезпечити в межах компетенції взаємодію відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу поліції та підрозділів оперативно-технічних заходів ГУНП щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України, оперативними підрозділами ГУНП та міжрегіональними територіальними органами поліції; забезпечувати ефективне використання дізнавачами оперативної інформації під час досудового розслідування кримінальних проступків, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду [4]. Продовжуючи дослідження з піднятих питань слід зазначити, що відповідно до положень ч. 3 ст. 246 КПК України, при необхідності обмеження прав, свобод і законних інтересів особи, таким суб'єктам надано право звертатись з клопотанням до слідчого судді з питань отримання дозволу на виконання відповідних процесуальних дій. Вказаним учасникам кримінального провадження надано право самостійно визначати оперативно-розшукові та оперативно-технічні підрозділи яким вони можуть надати доручення про проведення конкретних НС(Р)Д. У той же час, якщо аналізувати право дізнавача і слідчого, відповідно до положень п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, то йому надано право доручати проведення НС(Р)Д лише відповідним оперативним підрозділам. Якщо ж аналізувати право прокурора щодо

надання такого доручення, то він відповідно до положень п.п. 4, 5 ч. 2 ст. 36 КПК України може доручити їх проведення слідчому, органу досудового розслідування, дізнавачу або відповідному оперативному підрозділу [1]. Досліджуючі вказане питання слід визначити такі процесуальні форми взаємодії дізнавача, слідчого, прокурора й працівників оперативних підрозділів при виконанні НС(Р)Д : 1) доручення слідчого, дізнавача, прокурора про проведення далі С(Р)Д та НС(Р)Д органу досудового розслідування або відповідним оперативним підрозділам. При цьому законодавство передбачає два види доручень дізнавача, слідчого, прокурора : а) доручення за місцем проведення досудового розслідування кримінальних проступків і злочинів відповідно до положень п.п.4,5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України; б) доручення поза місцем проведення досудового розслідування відповідно до положень ч. 6 ст. 218 КПК України; 2) залучення до участі у проведенні С(Р)Д посадової особи іншого органу досудового розслідування (співробітника оперативного підрозділу, інспектора-криміналіста - як нового фахівця у відділі поліції та ін.) для предоставлення допомоги у виявленні доказової інформації та належного використання спеціальних знань; 3) здійснення досудового розслідування декількома слідчими (слідчою групою) відповідно до положень ч. 2 ст. 38 КПК України.

У той же час, стосовно строків виконання доручень про НС(Р)Д, то в законі вони чітко не визначені, що спонукає суб'єктів надання доручень та виконавців, керуватися загальними положеннями досудового розслідування щодо них, в яких мова взагалі ведеться про «розумні строки». Однак законодавець відповідно до вимог ч. 1 ст. 28 КПК України крім цього використовує й словосполучення «об'єктивно необхідні строки». Таким чином конкретно строки таких дій законодавчо не визначено. З цих питань ЄСПЛ неодноразово визначав, що неможливо тлумачити поняття розумного строку як фіксовану кількість днів, тижнів тощо [5]. У зв'язку з вказаним, слід підтримати й думку окремих вчених, що «об'єктивно необхідні строки» найбільш логічно підходять до піднятого питання. В цьому питанні слід погодитись та підтримати наукову позицію С.Б. Фоміна про те, що суб'єктом, який встановлює процесуальні строки є слідчий (а на сьогодні ще й дізнавач). При цьому він посилається на законодавця який зазначив, що строки встановлюються законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом. Це означає, що у підзаконних актах не можуть встановлюватись кримінальні процесуальні строки, оскільки це вже врегульовано ст. 1 КПК України [6, с. 736-737], що ми підтримуємо. Аналогічну

позицію займають й С.О. Сорока та Г.С. Римарчук, які зазначають, що строк виконання доручення має бути розумним і достатнім для його виконання, адже залежно від складності завдань, поставлених слідчим у дорученні, має визначатись і строк його виконання [7, с. 347-354], що на нашу думку слід віднести й до виконання доручень дізнавача, оскільки встановлені КПК України терміни розслідування ним проступків вдвічі менші ніж у слідчого. Наявні наукові позиції вчених, які узагальнив А.Н. Балашов та системне тлумачення положень ст. 41 та ч. 6 ст. 246 КПК України дає підстави зазначити, що письмове доручення слідчого, дізнавача, прокурора, про проведення НС(Р)Д є правовою підставою для їх проведення [3, с. 10; 26; 361]. За результатами дослідження встановлено, що відповідно до положень ч. 2 ст. 41 КПК України під час виконання доручень дізнавача, слідчого, прокурора співробітника оперативного підрозділу наділено та він користується процесуальними правами, обов'язками і повноваженнями слідчого. Однак, при внесенні змін до КПК України щодо запровадження на досудовому розслідуванні проступків, законодавець допустив технічну помилку і не зазначив, що при виконанні письмового доручення дізнавача про проведення НС(Р)Д, оперативний працівник користується правами дізнавача, яку на нашу думку слід законодавчо усунути. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою, або звертатися з клопотанням до дізнавача, слідчого судді чи прокурора. Згідно ч. 3 цієї ж статті доручення дізнавача, слідчого, прокурора щодо проведення НС(Р)Д є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [1]. Відсутність такого документу (доручення) в матеріалах кримінального провадження буде констатувати порушення процесуального порядку передбаченого КПК України при отриманні доказів, і як наслідок наявність матеріалів за результатами проведення таких НС(Р)Д і додатків до них будуть визнаватись судом недопустимими доказами. Про неухильне виконання цих вимог чинного законодавства працівниками досудового розслідування і оперативних підрозділів під час кримінального провадження визначив Конституційний Суд України [8]. У зв'язку з вказаним, про дотримання законного способу отримання доказів і справедливого судового розгляду наголошував й ЄСПЛ у справі від 15.12. 2005 р. «Ваньян проти Росії» (скарга № 53203/99) [9]. В чинному КПК України з питань правового забезпечення досудового розслідування кримінальних проступків є й інші неузгодженості, прогалини, недоліки, що підлягає окремому дослідженню та усуненню

в законодавчому порядку. Водночас дослідження в цьому напрямі тривають, а порушені у статті проблемні питання підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 17 серпня 2020 року. Харків. 2020. 424 с.
2. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618 : Правознавство. С. 108-114.
3. Балашов А.Н. Взаимодействие следователей и органов дознания при расследовании преступлений. Москва. Юрид. лит.1979. 112 с.
4. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України. Затверджено наказом МВС України від 20.05. 2020 р. № 405 http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE34774.html
5. Справа Броуган та інші проти Сполученого Королівства. Рішення Європейського Суду з прав людини від 29.11. 1988 р. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення. Коментарі. № 4. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=430>.
6. Фомін С.Б. Засоби реалізації розумності строків кримінального провадження за новим КПК України. *Форум права*. Електрон. наук. фахов.вид. 2012. № 2. С. 736-737.
7. Сорока С.О., Римарчук Г.С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 825. С. 347-354.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10. 2011 р. № 12-рп/2011, справа № 1-31/2011. *Офіційний Вісник України*. 2011. № 84. Ст. 3091.
9. Дело «Ваньян против России» (жалоба № 53203/99): постановление Европ. Суда по правам человека от 15.12. 2005 г. //Stichting Justice Initiative/ URL: <https://www.srji.org/resources/search/27/>.

Наукове видання

**ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

Тези доповідей учасників науково-практичного семінару
30 жовтня 2020 року

Опубліковано в авторській редакції

Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Умовн. друк арк. 14,12.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.